

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

นายวิฑูรย์ กิ่งสุวรรณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

URBAN TRANSFORMATION IN TAMBON BANG PAKONG MUNICIPALITY
BANG PAKONG DISTRICT, CHACHOENGSARO PROVINCE.

Mr.Vittawat Kingsuwan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2010

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
	อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
โดย	นายวิฑูรย์ กิ่งสุวรรณ
สาขาวิชา	การวางผังเมือง
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ ตาปนานนท์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ผ่องศรี จันทน์)

วิทวัส กิ่งสุวรรณ : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. (Urban Transformation In Tambon
Bang Pakong Municipality, Bang Pakong District, Chachoengsoa Province.)
อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรินทร์, 170 หน้า.

ชุมชนบางปะกง ตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นชุมชนประมงริมฝั่งน้ำดั้งเดิม ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง (ประมาณปี พ.ศ.1991-2231) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปะการก่อสร้าง พระอุโบสถวัดบน (คงคาราม) ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามแผนพัฒนาระดับชาติ นับตั้งแต่ ภาครัฐได้มีแผนที่ที่จะเพิ่มบทบาททางด้านอุตสาหกรรมขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาค ตะวันออก จนเกิดนิคมอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ อาทิเช่น นิคมอุตสาหกรรมอมตะนคร (พ.ศ.2532) นิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ (พ.ศ.2532) หลังจากนั้นก็ได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อรองรับ การขนส่งทางด้านอุตสาหกรรม เช่นการขยายเส้นทางบางปะกง-ฉะเชิงเทรา (พ.ศ.2536) การขยายเส้นทางมีนบุรี-ฉะเชิงเทรา (พ.ศ.2537) ซึ่งผลจากการพัฒนาเหล่านี้ก็ล้วนส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศึกษาพัฒนาการของชุมชนบางปะกงตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ที่สำคัญจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไปจนถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางปะกงในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคารและเส้นทางคมนาคม และศึกษาปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางปะกงที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ สภาพเศรษฐกิจ สังคม ประชากรและสภาพแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่าปัจจุบันชุมชนบางปะกงได้กลายเป็นที่พักอาศัยที่รองรับแรงงานจากภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ใกล้เคียง เส้นทางคมนาคมทางบกที่พัฒนาขึ้นในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเมืองที่เห็นได้จากรูปร่าง ขนาด และขอบเขตของเมือง รวมไปถึงการใช้ประโยชน์ อาคารและการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้พื้นที่ที่ที่พักอาศัยที่เป็นชุมชนชาวประมงริมฝั่งทะเลได้กลายเป็น พื้นที่เสื่อมโทรมและเป็นพื้นที่ที่ลดความสำคัญทางเศรษฐกิจก็ลดความสำคัญลงไปมาก โดยผลการศึกษาที่ได้ก็ จะทำให้ทราบถึงปัจจัยหลักและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต จากการศึกษาวิจัย มีข้อเสนอแนวทางการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางปะกง คือ การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารโดยมีการพิจารณาสภาพภูมิประเทศและพื้นที่ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

ภาควิชา...การวางแผนภาคและเมือง..... ลายมือชื่อนิติ.....
สาขาวิชา...การวางแผนเมือง..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา...2553.....

5074151725 : MAJOR URBAN PLANNING

KEYWORDS : URBAN TRANSFORMATION / DEVELOPMENT OF SETTLEMENT

VITTAWAT KINGSUWAN: URBAN TRANSFORMATION IN TAMBON BANG
PAKONG MUNICIPALITY, BANG PAKONG DISTRICT, CHACHOENGSAO
PROVINCE. ADVISOR: ASSOC. PROF. SIRIWAN SIRAPHACHARANAN, Ph.D., 170
pp.

Bang Pakong Community in Bang Pakong District, Chachoengsao Province; a traditional fishery village along the river settled from the central Ayutthaya Period (1448-1688) as evidenced by the temple Khong Kharam constructed in that period. This is a small community that has been changed resulted from national development plan and the government plans aimed to increase its roles in manufacturing. They are the Eastern Seaboard Development Plan, industrial estates such as Amata Nakorn (1989), Wellgrow (1989). Consequently, the road networks accommodate the industrial development. They are the improvement of the Bang Pakong - Chachoengsao (1993), the highway Min Buri – Chachoengsao (1994). These projects influenced the urban transformation of the study area. The research aims to study the change of the Bang Pakong community in terms of space, land use, building use and transportation, the causes and problems affected the community in terms of land use, socio – economic aspects, population and environment.

The result of the study shows that at present Bang Pakong community has become a residential area who works in the nearby factories. The road networks developed in the community and in the vicinity influence the community structure, form and size of the community, the building use and land use. As a result, the fisherman area located along the seashore become degraded and resulted in the decreasing of its economic importance. The study reveals the main factors and trend of the community transformation in the future. The study recommend to solve problems occurred from the transformation of Tambon Bang Pakong Municipality by controlling land use, building use influenced by the limitation of topography and space.

Department : Urban and Regional Planning..... Student's Signature

Field of Study : Urban Planning..... Advisor's Signature

Academic Year : 2010.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาอิงของ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์มาโดยตลอด ตลอดจนทั้งความเมตตา ความเอาใจใส่ ความช่วยเหลือ และโอกาสที่ดีที่ท่านมอบให้กับผู้วิจัยเสมอมา และขอกราบขอบพระคุณ และ รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พีรพันธ์ ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันท้าว และผู้ช่วยศาสตราจารย์พนันท์ ตาปนา นนท์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ความรู้ ข้อคิดเห็น และคำแนะนำต่างๆ ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ประจำภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองที่อำนวยความสะดวก และให้คำปรึกษาด้านต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางปะกง ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา หน่วยงานต่างๆ ของจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าหน้าที่ของสำนักงานเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ(องค์การมหาชน) ที่สละเวลาอันมีค่าให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และการอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วยดีมาตลอด

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดาและมารดา ผู้ที่ทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ สนับสนุนผู้วิจัยมาจนถึงทุกวันนี้ ตลอดจนทั้งผู้ที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือในวิทยานิพนธ์นี้ ที่ผู้วิจัยไม่ได้เอ่ยนาม แต่ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย.....	1
1.2 คำถามงานวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตการศึกษาวิจัย.....	3
1.5 ขั้นตอนในการศึกษาวิจัย.....	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.7 นิยามศัพท์.....	7
บทที่ 2 แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	9
2.2 กรณศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย.....	41
2.3 กรอบแนวความคิดในงานวิจัย.....	49
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	50
3.1 พื้นที่ศึกษา.....	50
3.2 วิธีดำเนินการศึกษา.....	50
3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล.....	56
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	57
4.1 ประวัติความเป็นมา.....	57

4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนบางปะกง.....	60
บทที่ 5 พัฒนาการของชุมชนบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	93
5.1 พัฒนาการของชุมชนบางปะกง.....	93
5.2 สรุปพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน.....	115
บทที่ 6 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และแนวโน้มของชุมชนบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	118
6.1 การวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน.....	118
6.2 สรุปการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง.....	135
6.3 สรุปความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่กับสภาพทาง กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนบางปะกง.....	141
6.4 แนวโน้มจากการเปลี่ยนแปลง.....	147
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	
7.1 สรุปผลการศึกษา.....	162
7.2 สรุปความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่กับปัจจัยทาง ด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบางปะกง.....	164
7.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษา.....	166
รายการอ้างอิง.....	167
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	170

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3-1	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	53
3-2	ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย.....	54
4-1	แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2495-2552.....	82
4-2	จำนวนครัวเรือนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด จำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณสัตว์น้ำ จืดที่จับได้จากการทำประมงน้ำจืด เป็นรายอำเภอ พ.ศ.2543.....	86
4-2	การจดทะเบียนพาณิชย์ อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ.2499-2523..	87
4-3	จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ จำแนกตามประเภทการจด ทะเบียน เป็นรายอำเภอ พ.ศ.2538 และ พ.ศ.2544.....	88
4-4	เปรียบเทียบความหนาแน่นของประชากรระหว่างเทศบาลตำบลบางปะกงและ องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2544-2550.....	91
5-1	สรุปพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง.....	116
6-1	แสดงพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ว่างปราศจากหลังคาคลุม.....	135
6-2	สรุปช่วงเวลาและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง.....	146
6-3	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของอำเภอบางปะกง.....	158

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2-1	รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบตามแนวเส้นทางคมนาคม.....	14
2-2	การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคมและสภาพโดยทั่วไปภายในชุมชน.....	24
2-3	การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มอย่างเป็นระเบียบและสภาพทั่วไปภายในพื้นที่.....	25
2-4	เปรียบเทียบโครงข่ายการสัญจร.....	26
2-5	แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชน.....	27
2-6	การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง.....	29
2-7	แสดงแผนที่โครงการพัฒนาบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจภาคตะวันออก.....	37
2-8	แสดงพื้นที่เป้าหมายของแผนพัฒนาในระยะที่ 1.....	39
3-1	การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย.....	53
3-2	ภาพถ่ายทางอากาศของพื้นที่ศึกษา.....	55
4-1	แผนที่ปี พ.ศ.2460 บริเวณชุมชนและปากแม่น้ำบางปะกง.....	59
4-2	แสดงที่ทำการไปรษณีย์ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง.....	67
4-3	แสดงที่ทำการดับเพลิงเทศบาลตำบลบางปะกง.....	68
4-4	แสดงสถานศึกษาในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง.....	68
4-5	แสดงศาสนสถานในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง.....	69
4-6	แสดงการทำกรเพาะเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังและอาชีพที่เกี่ยวข้อง.....	85
5-1	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2495.....	96
5-2	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2510.....	103
5-3	แสดงลักษณะทั่วไปและวิถีชีวิตภายในชุมชนบางปะกง.....	106
5-4	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2539.....	107
5-5	แสดงลักษณะอาชีพที่เกี่ยวข้องโยงเศรษฐกิจในชุมชนบางปะกง.....	108
5-6	แสดงเส้นทางการสัญจรในช่วงที่ 3 การพึ่งพาการสัญจรทางบก.....	109
5-7	แสดงบทบาทของชุมชนบางปะกงในยุคปัจจุบัน.....	110
5-8	แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในยุคปัจจุบัน.....	111

ภาพที่		หน้า
5-9	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2545.....	112
5-10	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2552.....	113
6-1	แสดงสัดส่วนมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2495.....	118
6-2	ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2510 และรูปแบบมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง.....	121
6-3	รูปแบบมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง.....	
	การช้อนทับข้อมูลระหว่างภาพถ่ายทางอากาศและรูปแบบความหนาแน่นของ	122
6-4	มวลอาคารต่อพื้นที่ว่างในชุมชนบางปะกง.....	123
6-5	รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง ขยายภาพ 6-4.....	123
6-6	ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคารในช่วงที่ 2.....	124
6-7	ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539.....	126
6-8	รูปแบบความหนาแน่นมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างและการจำแนกกลุ่ม.....	128
6-9	ขยายส่วน ก จากภาพ 6-8.....	128
6-10	ขยายส่วน ข จากภาพ 6-8.....	128
6-11	รูปแบบมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง.....	131
6-12	แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารในช่วงที่ 3.....	131
6-13	การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคมและสภาพ ทั่วไปภายในพื้นที่.....	135
6-14	การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มอย่างเป็นระเบียบและสภาพทั่วไปภายใน พื้นที่.....	136
6-15	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ.....	138
6-16	แสดงภาพรวมบริเวณตำบลบางสมัครและตำบลบางวัว.....	154
6-17	แสดงผังเมืองรวมบางปะกง ปี พ.ศ.2540.....	159
6-18	แสดงผังเมืองรวมบางปะกง ปี พ.ศ.2554.....	160

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1-1	ขั้นตอนการศึกษาวิจัย.....	6
2-1	กรอบแนวคิดงานวิจัย.....	50
4-1	แสดงจำนวนการจดทะเบียนโรงงานใหม่ในเขตอำเภอบางปะกง.....	89
4-2	แสดงจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนในเขตเทศบาลและนอกเขต เทศบาล.....	90
6-1	แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกงช่วงพัฒนาการที่ 1.....	141
6-2	แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกงช่วงพัฒนาการที่ 2.....	142
6-3	แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกงช่วงพัฒนาการที่ 3.....	143
6-4	แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกงช่วงพัฒนาการที่ 4.....	144
6-5	แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเป็นรายตำบลในอำเภอบางปะกงจากปี พ.ศ.2514-2551.....	149
6-6	แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเป็นรายตำบลในอำเภอบางปะกง.....	150
6-7	แสดงจำนวนประชากรรายตำบลในอำเภอบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2536-2550.....	152
6-8	แสดงจำนวนบ้านรายตำบลในอำเภอบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2536-2550.....	153

สารบัญแผนที่

แผนที่		หน้า
1-1	ขอบเขตพื้นที่ศึกษาเทศบาลตำบลบางปะกง.....	5
4-1	แสดงที่ตั้งและขอบเขตของอำเภอบางปะกง ในจังหวัดฉะเชิงเทรา.....	61
4-2	แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเทศบาลตำบลบางปะกง.....	62
4-3	แสดงโครงข่ายถนนบริเวณเขตเทศบาลตำบลบางปะกงและใกล้เคียง.....	66
4-4	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2495.....	72
4-5	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2510.....	73
4-6	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2539.....	75
4-7	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2545.....	77
4-8	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2552.....	80
4-9	แสดงการกระจายตัวและสำนักงานด้านพาณิชยกรรมในเขตเทศบาลตำบลบาง ปะกง.....	83
5-1	แผนที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงแสดงเขตการปกครอง มาตรฐาน 1:2,000,000.....	95
5-2	แสดงเส้นทางคมนาคมทางน้ำก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	99
5-3	แสดงชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกงและคลองเชื่อมก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง.....	101
5-4	แสดงเส้นทางสัญจรภายในชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2510.....	105
6-1	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2495.....	121
6-2	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2510.....	126
6-3	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2539.....	131
6-4	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2552.....	134
6-5	แสดงการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณชุมชนบางปะกง.....	140
6-6	แสดงการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณตำบลบางสมัครและตำบลบางวัว.....	148
6-7	แสดงการใช้ประโยชน์อาคารบริเวณตำบลบางสมัครและตำบลบางวัว.....	151
6-8	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินอำเภอบางปะกง พ.ศ.2537.....	155
6-9	แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินอำเภอบางปะกง พ.ศ.2551.....	156

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

เนื่องจากพัฒนาและความทันสมัยเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาประเทศ โดยเห็นได้ชัดเมื่อมีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้ โดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 (พ.ศ.2504-2524) ถือเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากการมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อรองรับด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล และมีการกระจายความเจริญออกไปยังพื้นที่ส่วนต่างๆ โดยรอบ ทำให้พื้นที่ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเจ้าพระยา บางปะกง ท่าจีน และแม่กลองได้รับการพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองที่มีความทันสมัยมากขึ้นตามลำดับ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5-7 (พ.ศ.2525-2539) ก็จะเป็นช่วงที่มีการขยายการเติบโตทางด้านการค้า การบริการและด้านอุตสาหกรรมขึ้น อาทิเช่น การเปลี่ยนของชุมชนบางปะกงในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยมีโครงการที่สำคัญคือโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกหรือ Eastern Seaboard Development Program โดยเริ่มต้นโครงการในปี พ.ศ.2525 โครงการมีพื้นที่ครอบคลุมการพัฒนา 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา (ระยะแรก) โดยจากโครงการกำหนดให้สุขาภิบาลบางปะกงเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการระดับอำเภอ ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) กำหนดให้ฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยองเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเมืองหลักและเมืองศูนย์กลางความเจริญ ทำให้สุขาภิบาลบางปะกงมีศักยภาพเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเกษตร (ด้านประมง) และเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการอยู่ก่อนแล้ว เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาเช่นกัน และได้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ขึ้นมาใน พ.ศ.2532 และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) พื้นที่อำเภอบางปะกงเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจใหม่ของประเทศตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก และได้มีการก่อตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกงขึ้น (พ.ศ.2538)

จากการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นก็ทำให้พื้นที่ชุมชนบางปะกง ซึ่งมีพื้นที่รวม 36.1 ตารางกิโลเมตร อันประกอบไปด้วยเขตเทศบาลตำบลบางปะกงและเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกงซึ่งพัฒนาเป็นเมืองได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ไปจนถึงการที่มีการคมนาคมทางบกเข้ามามากขึ้น ทำให้การเดินทางเส้นทางน้ำลดน้อยลง นอกจากนี้สินค้าอุปโภค-บริโภค

ผลิตผลทางด้านเกษตรกรรม ที่เคยขนส่งมาตามเส้นทางน้ำ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปใช้ตามเส้นทางบกมากขึ้นเช่นกัน ส่วนทางด้านคมนาคมและขนส่งสินค้าทางน้ำที่มีมาแต่เดิมนั้น ก็น้อยลงจนในที่สุดแทบหมดไป โดยหลังจากที่มีการพัฒนาทางด้านคมนาคมทางบกมากขึ้น อาทิเช่น การขยายเส้นทางทางหลวงหมายเลข 314 (บางปะกง-ฉะเชิงเทรา) เป็น 4 เลน (พ.ศ.2533-2536) การขยายเส้นทางหลวงหมายเลข 304 (มีนบุรี-ฉะเชิงเทรา)(พ.ศ.2537) หรือการสร้างทางพิเศษบูรพาวิถีหรือทางด่วนสายบางนา-ชลบุรี (พ.ศ.2543) ก็ทำให้การคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น มีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในตัวอำเภอบางปะกงเพิ่มขึ้น (561 โรงงาน และ 1 นิคมอุตสาหกรรม) (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2553: ออนไลน์)ทำให้ตัวชุมชนบางปะกงก็มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชีพ หรือวิถีความเป็นอยู่ภายหลังการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบางปะกง (พ.ศ.2534) การก่อสร้างเขื่อนทดน้ำบางปะกง (พ.ศ.2549) หรือโรงงานอุตสาหกรรมและน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้น้ำในแม่น้ำบางปะกงมีคุณภาพลดลง (กรมควบคุมมลพิษ, 2553: ออนไลน์) ไปจนถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินและแหล่งน้ำบริเวณลุ่มน้ำบางปะกง-ปราจีนบุรีมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพน้ำ ดินเค็ม สารเคมีตกค้างและมลภาวะจากการเพาะเลี้ยงกุ้งและสุกร ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนบางปะกงซึ่งเป็นชาวประมง

ในปัจจุบันเราจะพบว่าพื้นที่ชุมชนบางปะกงซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง เริ่มมีแนวโน้มประชากรที่ลดลง ประชาชนนิยมออกไปตั้งถิ่นฐานซึ่งอยู่โดยรอบของเขตเทศบาลกันมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ภายในเขตเทศบาลไม่เพียงพอที่จะขยายหรือทำการพัฒนาไปจนถึงการขยายครอบครัวของประชากรในพื้นที่ที่เมื่อมีครอบครัวก็ได้ทำการออกไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้พื้นที่ดั้งเดิมที่เป็นชุมชนประมงริมน้ำที่มีความสำคัญในอดีตเริ่มจะกลายเป็นพื้นที่ด้อยพัฒนาหรือพื้นที่เสื่อมโทรม โดยสังเกตจะพบว่า มีตึกแถว หรืออพาร์ทเมนต์ตั้งอยู่บริเวณริมถนนสายบางนา-บางปะกง เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับแรงงานจากภาคอุตสาหกรรม ที่ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ใกล้เคียงและเข้ามาใช้บริการการค้าและการบริการภายในเขตชุมชน ซึ่งก็ทำให้ประชากรในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนจากบางส่วนที่เคยเป็นชาวประมง ก็ปรับเปลี่ยนมาทำการเพาะเลี้ยงปลากระชัง หรือปรับเปลี่ยนมาเป็นร้านขายของชำเล็กๆ เพื่อรองรับผู้คนในชุมชน โดยอาจจะมีสาเหตุจากการที่ชุมชนบางปะกงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าและการบริการมาตั้งแต่ดั้งเดิม และไม่ได้เป็นเพียงศูนย์กลางการค้าและการบริการเฉพาะคนในชุมชนบางปะกงเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางการค้าบริการรวมไปถึงชุมชนข้างเคียง อาทิเช่น ชุมชนบางวัว,ท่าสะพาน และท่าข้าม เป็นต้น และจากการพัฒนาดังกล่าวไม่ว่า

จะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม หรือการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมก็ล้วนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การศึกษาคั้งนี้ก็มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมของชาวบางปะกงหลังจากที่มีปัจจัยต่างๆ เข้ามามีส่วนเข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน และตัวชุมชนเองมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับกระแสการพัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ก็จะมาจากปัจจัยที่ผ่านการเชื่อมโยงไม่ว่าจะเป็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจหรือสังคมของชุมชนเองซึ่งถ้าหากสามารถทำความเข้าใจถึงปัจจัยเหล่านี้แล้ว ก็จะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหรือวางแผนนโยบายการพัฒนาชุมชนต่อไป หรืออาจจะนำมาเป็นฐานความรู้สำหรับงานวิจัยต่อยอดในด้านอื่นๆ ของชุมชนได้อีกด้วย

1.2 คำถามงานวิจัย

นโยบายและการพัฒนาจากภาครัฐส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

- 1) ศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง
- 2) ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางปะกงในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคารและเส้นทางคมนาคม
- 3) ศึกษาปัญหาภายหลังการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกงที่มีผลต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม ประชากรและสภาพแวดล้อม

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ (แผนที่ 1-1)

พื้นที่การศึกษาได้แก่ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่ 1.3 ตารางกิโลเมตร รมีประชากร 6,570 คน นอกจากนี้ยังศึกษาความเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งอยู่ภายนอก มีพื้นที่ 34.6 ตารางกิโลเมตร มีประชากร จำนวน 7,702 คน (กรมการปกครอง, 2553: ออนไลน์) โดยทำการศึกษาในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงเป็นหลัก

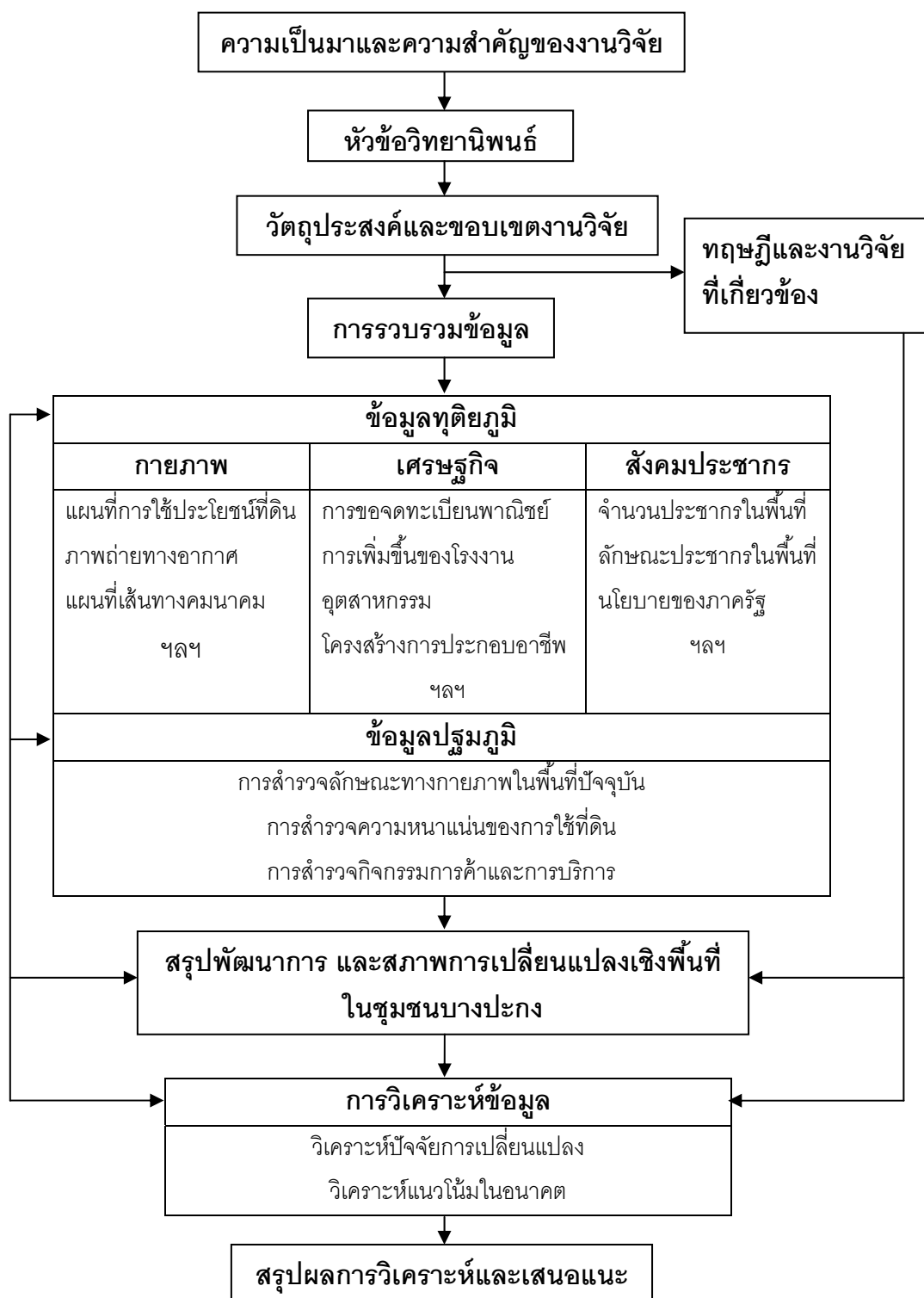
1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยจะทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ เพื่อศึกษาพัฒนาการ ตลอดจนสภาพการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในชุมชนบางปะกง จากนั้นจะทำการวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในชุมชนบางปะกง และวิเคราะห์แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แล้วสุดท้ายสรุปและเสนอผลการวิจัย

	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p> <p>สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ที่มา: ผู้วิจัย, 2553</p>
<p>แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา เทศบาลตำบลบางปะกง</p>	
<p>สัญลักษณ์</p> <p>เทศบาลตำบลบางปะกง</p>	

1.5 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

การศึกษการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงสามารถสรุปขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้
 แผนภูมิที่ 1.1 ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงพัฒนาการที่สำคัญตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง
- 2) ทราบปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยภายในและภายนอก อันเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง
- 3) ทราบถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางปะกง ไปจนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

1.7 นิยามศัพท์

ชุมชนประมง หมายถึง ชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงเป็นฐานเศรษฐกิจหลักของชุมชน
ชุมชนบางปะกง หมายถึง ชุมชนที่อาศัยอยู่ทั้งในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงและองค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง ซึ่งอยู่ติดกัน

ฐานเศรษฐกิจของชุมชน หมายถึง อาชีพที่ก่อให้เกิดเป็นรายได้หลักของประชากรภายในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเส้นทางคมนาคม

โครงสร้างและองค์ประกอบเชิงพื้นที่ หมายถึง รูปร่าง พื้นที่ และขอบเขตของชุมชนที่รวมไปถึงโครงข่ายคมนาคมต่างๆ ตลอดจนการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนบางปะกงเป็นชุมชนชาวประมงที่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นรูปแบบของชุมชนประมงอย่างชัดเจน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนการส่งเสริมจากภาครัฐจนกลายเป็นเมืองที่บทบาททางด้านการค้าและการบริการ ซึ่งในขั้นตอนต่อไปนี้จะกล่าวถึงแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ขึ้น

ในการศึกษาด้านการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกงได้รวบรวมแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารรายงาน ผลงานวิจัยต่างๆ ตลอดจนศึกษารณีตัวอย่าง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายและสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้แก่

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 2.1.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน
- 2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน
- 2.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมือง องค์ประกอบของเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา
- 2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบในเชิงพื้นที่ของชุมชน
- 2.1.5 นโยบายจากภาครัฐที่ส่งผลกับพื้นที่ศึกษา

2.2 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

- 2.2.1 แนวทางการพัฒนาทางกายภาพของชุมชนประมงในอำเภอไทยฝั่งตะวันออก
- 2.2.2 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกะทู้ จังหวัดภูเก็ต
- 2.2.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี
- 2.2.4 การพัฒนาอุตสาหกรรม: ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมคลองรังสิต
- 2.2.5 การศึกษาการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมในอำเภอบางปะกงจังหวัดฉะเชิงเทรา 2539
- 2.2.6 การศึกษาผลกระทบสภาพเศรษฐกิจ-สังคม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมบริเวณเขตอุตสาหกรรม จังหวัดปทุมธานี
- 2.2.7 ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น
- 2.2.8 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเมืองสงขลาหัวเขาแดง จังหวัดสงขลา

2.3 กรอบแนวคิดงานวิจัย

2.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1) ความหมายของชุมชน

ขวัญสรวง อติโพธิ (2545) ได้ให้ความหมายและแสดงความแตกต่างของคำว่าชุมชนและเมืองไว้ว่า “ชุมชน มีการกินอยู่เพื่อยังชีพ (substance economy) มีการพึ่งพิงตลาดและการแลกเปลี่ยนอย่างง่าย (uncomplex market economy) ลักษณะทางสังคมเป็นสังคมปิดมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติและผูกพันกันทางศาสนา” ส่วนเมืองนั้น ถูกควบคุมด้วยองค์กรทางการตลาด (market organization) มีการแบ่งคน กิจกรรม และความสามารถ มีหลากหลายอาชีพ ฐานะ ค่านิยม (complex market economy) ลักษณะสังคมเป็นสังคมแบบเปิดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีหลายประการ

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2544) ได้กล่าวโดยสั้นๆ ว่า “ชุมชนหมายถึงสถานที่ซึ่งคนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ทำมาหากิน เลี้ยงดูบุตรหลานและกระทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ในชีวิต”

2) การพิจารณาประเภทของชุมชน

โดยทั่วไปชุมชนมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท มีตัวแปรมากมายที่ใช้แยกประเภทของสองชุมชนนี้ เช่น ขนาด ความหนาแน่น ลักษณะทางนิเวศวิทยา สถานะทางกฎหมาย ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นหลัก อย่างไรก็ตามการแยกนี้จะไม่สามารถทำได้ชัดเจน เพราะตัวแปรหนึ่งอาจจะทำให้ชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนเมืองในขณะที่ตัวแปรอีกตัวหนึ่งทำให้ชุมชนนั้นเป็นชุมชนชนบทก็ได้

โดย Poplin, Dennis E. (อ้างถึงใน ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, 2544) พิจารณาความแตกต่างของชุมชนสองประเภทนี้จาก

ก. ความแตกต่างด้านประชากร พิจารณาจากขนาดของประชากร การพิจารณาตัวแปรนี้มีข้อดี คือ มีข้อมูลอยู่แล้ว แต่มีข้อเสียถ้ามีการเปรียบเทียบชุมชนระหว่างประเทศ เพราะจำนวนประชากรเท่าใดถือเป็นเมืองหรือชนบทในแต่ละประเทศกำหนดไม่เท่ากัน ไม่ชัดเจนแน่นอน ส่วนการพิจารณาจากความหนาแน่นของประชากร ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วัดความเป็นเมืองในประเทศพัฒนาแล้วก็มีข้อควรระวังเมื่อมาใช้ในประเทศกำลังพัฒนาเพราะในพื้นที่ชนบทของประเทศกำลังพัฒนาบางแห่งจะมีความหนาแน่นของประชากรสูงมาก นอกจากนี้ยังมีเรื่องของขนาดพื้นที่ที่ใช้เป็นตัวหาร เพื่อหาค่าความหนาแน่นอีกด้วย

ข. ความแตกต่างทางด้านนิเวศวิทยา พิจารณาจากลักษณะพื้นที่โดยรอบ (hinterland) ของชุมชน โดยมีหลักว่าถ้าเป็นชุมชนชนบท พื้นที่โดยรอบจะเล็กและไม่ได้รับการพัฒนา ถ้าเป็นชุมชนเมือง พื้นที่โดยรอบจะใหญ่และได้รับการพัฒนา

พื้นที่โดยรอบ หรือ hinterland สามารถอธิบายได้โดยการมองจากทางด้านประชากรและนิเวศวิทยา ซึ่งเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับจำนวนผู้อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่อยู่รอบชุมชน ขนาดและรูปร่างของพื้นที่โดยรอบนั้น

การแบ่งประเภทชุมชนโดยพิจารณาจากลักษณะบริเวณโดยรอบ จำเป็นต้องดูความสัมพันธ์ของประชากรที่อยู่ในบริเวณโดยรอบกับในชุมชนที่กำลังพิจารณาอยู่ ความสัมพันธ์อาจอยู่ใน 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) มีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนกับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งอาจแสดงด้วยการเดินทางเข้ามาซื้อของเป็นครั้งคราว เยี่ยมเยียนเพื่อนฝูงที่อาศัยอยู่ในชุมชน และการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนศูนย์กลางโดยประชากรที่มาจากพื้นที่โดยรอบ

(2) มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงการพึ่งพาทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบที่ทำการค้าอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมอยู่แล้ว

(3) เกี่ยวข้องกับอิทธิพล (influence) เนื่องจากการเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน ชุมชนเมืองจึงมักมีอิทธิพลแผ่ไกลเป็นบริเวณกว้าง ในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติและความรู้

ค. ความแตกต่างทางด้านสังคมวัฒนธรรม

Louis Wirth (อ้างถึงในคาร์เนกี ธริลพิพ์พณ์กุล, 2544) บอกว่าลักษณะที่เป็นเมือง (urbanity) นั้นประกอบด้วยประชากรขนาดใหญ่ ความหนาแน่นของประชากรสูง และความหลากหลายของประชากรเมือง (size, density, heterogeneity) โดยอาจเข้าใจได้ว่าเป็นชนบท (rurality) นั้นน่าจะมีความเหมือนกันของประชากร (homogeneity of population) การมีความสัมพันธ์ขั้นปฐมภูมิมากกว่าขั้นอื่น และการควบคุมแบบไม่เป็นทางการ

3) วิวัฒนาการของชุมชน

Lewis Keeble (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549) แบ่งวิวัฒนาการของชุมชนออกเป็น 4 ระดับ โดยทำการเปรียบเทียบกับช่วงเวลาของชีวิตมนุษย์ในช่วงวัยต่างๆ ดังนี้

ก. ขั้นแรก (infantile stage) เริ่มจากการรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนขนาดเล็กไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินอย่างชัดเจน

ข. ขั้นวัยรุ่น (juvenile stage) เริ่มแบ่งที่ดินเป็นย่านพักอาศัย และมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเล็กๆ ภายในครัวเรือน รวมไปถึงการเพาะปลูกเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก

ค. ขั้นผู้ใหญ่ (mature stage) ปรากฏโครงสร้างภายในชุมชนเมืองอย่างเห็นได้ชัดมีการแบ่งพื้นที่พักอาศัย กิจกรรมทางเศรษฐกิจพาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมที่ชัดเจน

ง. ขั้นชรา (senile stage) เป็นชุมชนที่มีโครงสร้างภายในชุมชนเสื่อมโทรมลงเนื่องจากการเติบโตเต็มตัวของเมือง และมีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเต็มกำลัง

อย่างไรก็ตามวิวัฒนาการของชุมชนตามแนวความคิดนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกชั้นจะต้องเกิดขึ้นกับชุมชนเมือง เพราะบางชุมชนอาจมีวิวัฒนาการที่หยุดอยู่เพียงขั้นแรกขั้นเดียวแล้วไม่มีการพัฒนาสู่ขั้นอื่นๆ ในขณะที่บางชุมชนอาจมีการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอและเรียนรู้การป้องกันเพื่อไม่ให้พบกับสภาพเสื่อมโทรมจึงไม่ต้องพบกับวิวัฒนาการขั้นสุดท้าย

Gallion และ Eisner (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของชุมชนเมืองโดยทำการเปรียบเทียบตามยุคสมัยต่างๆ ออกเป็น 5 ยุคสมัยดังนี้

ก. ยุคดั้งเดิม เมื่อมนุษย์มีการย้ายที่อยู่อาศัยจากในถ้ำออกมาสร้างบ้านเรือนนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดเป็นเมือง อดีตกาลมนุษย์ยังไม่มีกรรวมกลุ่มหรือชุมชนเนื่องจากการเสาะแสวงหาเพื่อเลี้ยงชีพไปวันๆ ต่อมาเริ่มมีการจับกลุ่มเป็นเผ่าพันธุ์ สร้างที่อยู่อาศัยและติดต่อระหว่างชุมชน และพัฒนากลายเป็นเมืองด้วยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ข. ยุคเมืองโบราณ (the classic city) อยู่ในช่วงศตวรรษที่ 5 ได้มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยขึ้นในกรุงเอเธนส์ เริ่มมีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันและการแบ่งย่านสำคัญเช่น ย่านตลาด "agora" และพื้นที่พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองที่เรียกว่า "pnyx"

ค. เมืองยุคกลาง (the medieval town) เกิดขึ้นหลักยุคเสื่อมอำนาจของอาณาจักรโรมัน ประชาชนอพยพเข้าสู่ชนบท มีการรุกรานเพื่อขยายอำนาจ ทำให้เกิดการสร้างกำแพงคูคลองกันป้องกันศัตรู และมีลานโล่ง (plaza) ไว้ให้ผู้คนได้ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน

ง. ยุคเมืองแนวใหม่ (the neo-classic city) อยู่ในช่วงศตวรรษที่ 15-16 ชุมชนเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมาก มีการออกเดินเรือเพื่อไปหาดินแดนใหม่ ทำให้เกิดเมืองย่อยๆ สภาพภายในเมืองมีสถานที่พบปะของชุมชนอยู่ทั่วไป มีการวางรูปแบบของเมืองตามรูปทรงเรขาคณิตโดยมีศูนย์กลางอยู่บริเวณใจกลางเมือง

จ. ยุคพัฒนาอุตสาหกรรม (the industrial revolution) ในราวศตวรรษที่ 19 เป็นยุคเริ่มต้นของเครื่องจักร มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เกิดการผลิตแบบอุตสาหกรรม คิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายทั้งเรือ รถไฟ เครื่องบิน โทรเลข วิทยุ ฯลฯ ระบบอุตสาหกรรมแบบนี้ทำให้ประชาชนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยภายในเมืองเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เมืองเกิดเป็นชุมชนแออัดมีสภาพเสื่อมโทรม (slum) ราคาที่ดินในเมืองสูงขึ้น มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเมือง (zoning)

สรุปได้ว่า วิวัฒนาการของชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิวัฒนาการของสังคมคือ จากสังคมยุคบุรพกาล ยุคทาส ยุคศักดินา และยุคอุตสาหกรรมทุนนิยม ตามลำดับ สภาพปัญหาของชุมชนนับวันก็ยิ่งจะสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนเมืองในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับปัญหา ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2.1.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

1) รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานรูปแบบต่างๆ นั้น จิตรชัย พงศ์ประยูร (2536) ได้แบ่งออกเป็น 3 แบบดังนี้

ก. การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (clustered settlement)

เรียกอีกแบบว่าการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุก การตั้งถิ่นฐานแบบนี้มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติ หรือปัจจัยทางด้านกายภาพ เช่นที่ราบลุ่ม แหล่งแร่ธาตุ หุบเขา บริเวณแยกของถนน บริเวณค้ำน้ำ และบริเวณที่แม่น้ำบรรจบกัน เป็นต้น ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน อาจเริ่มต้นจากจำนวนบ้าน 2-5 หลังคาเรือน ในระยะต่อมาจำนวนคนมากขึ้น กลุ่มบ้านขนาดเล็กขยายตัวเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ โดยหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งมานานมักมีขนาดใหญ่ การตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้จะเป็นการตั้งถิ่นฐานในชนบทที่ประกอบอาชีพการเกษตรโดยมีพื้นที่การเกษตรอยู่บริเวณรอบหมู่บ้าน ผสมกับการเลี้ยงสัตว์ เช่นเป็ด ไก่ หมู วัว และจะเลี้ยงบริเวณบ้านหรือบริเวณใกล้ๆ บ้าน บางครั้งเรียกรวมกันว่า หมู่บ้านการเกษตร (farm village) โดยการตั้งถิ่นฐานประเภทนี้มักพบทั่วไปในเขตที่ราบภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา

ผลจากการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มนี้ มีผลดีทางด้านสังคมและจิตใจ คือการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในแบบเครือญาติ

ข. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (dispersed or scattered settlement)

การตั้งถิ่นฐานแบบกระจายเป็นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือน ทุ่งฉาง คอกสัตว์ โรงเก็บเครื่องมือต่างๆ ของเกษตรกรตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตรของตนเองหรือเรียกว่า แบบกระจายในลักษณะโดดเดี่ยว (isolated settlement) ความห่างของบ้านเรือนขึ้นอยู่กับขนาดที่ดินแต่ละครอบครัว การตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักมีศูนย์กลางร่วมกันเช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ตลาด สำหรับประเทศไทยการตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้จะปรากฏในบริเวณที่เกษตรกรประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำไร่ เช่น ไร่อ้อย ไร่สับปะรด ไร่มันสำปะหลัง รวมทั้งชุมชนที่ทำสวนผลไม้ โดยการกระจายอยู่ไม่ไกลนักในพื้นที่สวนของแต่ละครอบครัว แนวเขตของสวนนั้นมีคูคลองกั้น การตั้งถิ่นฐานรูปแบบนี้ทำให้ไม่เสียเวลาในการเดินทางไปกลับ ระหว่างบ้านกับพื้นที่เกษตร ดังนั้นจึงมีเวลาการดูแลผล

ผลผลิตได้อย่างเต็มที่ บางบริเวณอาจจะใช้วิธีการทำฟาร์มผสม (mixed farming) คือ ใช้ทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ค. การตั้งถิ่นฐานแบบสุ่ม (random settlement)

เป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีลักษณะเป็นกลุ่มและกระจายแบบโดดเดี่ยวสลับกัน โดยในช่วงแรกจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อมีคนมากขึ้นและพื้นที่เกษตรกรรมขยายตัวจึงต้องการขยายการตั้งถิ่นฐานของชุมชนออกไป ในขณะที่เดียวกันอาจมีบ้านบางหลังต้องการความเป็นอิสระจึงแยกตัวไปปลูกสร้างในพื้นที่ของตนเองเพื่อจะได้ดูแลไร่นาได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดการกระจายการตั้งถิ่นฐานออกไปจากศูนย์กลางหมู่บ้าน

ง. การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม (linear settlement)

การตั้งถิ่นฐานประเภทนี้มักปรากฏในบริเวณที่ราบเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยพบในบริเวณที่สูง ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเกาะกลุ่มเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคมหลักที่สะดวก โดยอาจตั้งอยู่เป็นกลุ่มติดต่อกันในเขตพื้นที่ชุมชนการค้า หรือทางแยกของเส้นทางคมนาคม ส่วนบริเวณที่อยู่ไกลออกไปอาจพบลักษณะการตั้งบ้านเรือนห่างกัน มีพื้นที่การเกษตรอยู่บริเวณด้านหลังของที่อยู่อาศัย เส้นทางคมนาคมที่ส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานชนิดนี้ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง ถนนหรือตามแนวยาวของหุบเขาแคบๆ เป็นต้น

(1) แม่น้ำ การตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำส่วนใหญ่มีการกระจายตัวอยู่บริเวณพื้นที่ที่เป็นคันดินธรรมชาติที่น้ำท่วมไม่ถึง หรือบริเวณที่ราบขั้นบันได การตั้งถิ่นฐานแบบนี้คือ รูปแบบในระยะแรกๆ ที่มีขึ้นในโลก สืบเนื่องจากการที่เมืองหลวงหรือเมืองสำคัญต่างๆ มักตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะแม่น้ำมีปัจจัยหลายอย่างดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน ทั้งเป็นแหล่งอาหาร การคมนาคม และนันทนาการ

ความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำจะมีความแตกต่างกัน โดยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนล่างซึ่งเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงมักมีการตั้งถิ่นฐานแบบเบาบางเพราะน้ำจะท่วมในฤดูน้ำหลาก ส่วนพื้นที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำมักเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของตะกอนแร่ธาตุที่ทับถมกันทำให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูกสำหรับชุมชน

(2) ลำคลอง เป็นเส้นทางคมนาคมทางอีกประเภทหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยขุดเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ ส่วนใหญ่จะเป็นแนวตรงและอยู่ในบริเวณที่ราบเพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคมขนส่ง ทำการเกษตร การอุปโภคและบริโภค ดังนั้นลำคลองจึงเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนหรือเมืองต่างๆ ด้วย

(3) ถนน เส้นทางคมนาคมทางบกจะเป็นรถยนต์หรือรถไฟ เป็นเส้นทางที่ถูกพัฒนาขึ้น ภายหลังการคมนาคมทางน้ำ ถนนสามารถดึงดูดการตั้งถิ่นฐานจากพื้นที่แหล่งเกษตรกรรมออกมา เกาะกลุ่มกันอยู่บริเวณสองข้างถนน เพราะถือว่าเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วกว่า ทางน้ำและเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นชุมชนใหญ่ หรือกลายเป็นเมืองหลักได้

ภาพที่ 2-1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบตามแนวเส้นทางคมนาคม (Linear settlement)

ที่มา: (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536)

2) ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน

วิลาวุธ เอื้อวงศ์กุล (2542: 11) สรุปปัจจัยในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานได้ 3 ประการ คือ

ก. ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ สภาพความลาดชันของพื้นที่ ลักษณะที่ตั้งของแหล่งน้ำ ที่ดอนที่น้ำไม่สามารถท่วมถึง ที่ดินอุดมสมบูรณ์ และแหล่งแร่ เป็นต้น

ข. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวของเมืองต่อไปในอนาคต ได้แก่ บริเวณที่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม หรือบริเวณจุดตัดและเชื่อมต่อของเส้นทางคมนาคมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นต้น

ค. ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละชุมชน ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประวัติศาสตร์ ลักษณะที่เป็นประเพณีนิยม หรือความเชื่อต่างๆ

ปัจจัยทั้งสามล้วนส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชน โดยชุมชนที่ก่อตั้งมาชุมชนหนึ่งนั้นอาจมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหนึ่งด้าน หรือทั้งสามด้านประกอบเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดการประสานของความหลากหลายต่างๆ เหล่านี้ และแสดงออกมายังเชิงพื้นที่ เช่นการใช้ที่ดิน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต สภาพอาคารบ้านเรือน เป็นต้น

3) รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางปะกง

พิมพ์อุมา ไตสินธพ (2548: 24-26) ได้กล่าวถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางปะกงเอาไว้ว่าเนื่องจากราษฎรต้องอาศัยน้ำในการอุปโภค บริโภค การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์และคมนาคม จึงมักพบชุมชนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะบริเวณที่คลองมาสบกับแม่น้ำจะมีบ้านเรือนอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าที่อื่น รูปแบบของชุมชนริมน้ำจะเป็นการปลูกเรือนจากขายน้ำและริมตลิ่งแล้วค่อยๆ ขยายเข้าสู่พื้นที่ตอนใน การปลูกสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมักประสบปัญหาน้ำท่วม การสร้างที่อยู่อาศัยจึงต้องคำนึงถึงการหลบภัยจากปัญหาน้ำท่วมซึ่งกินระยะเวลานานหลายเดือนด้วยการสร้างที่อาศัยให้อยู่ในระดับเหนือน้ำ เช่น เรือนยกพื้นสูงมีใต้ถุนเรือนหรืออาศัยในเรือและแพ เพราะการอาศัยบนพื้นดินต้องประสบปัญหาจากสัตว์ร่ายมีพิษ รวมทั้งการที่ประเทศไทยมีลักษณะอากาศร้อนชื้นจึงทำให้พื้นดินเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคต่างๆ เช่น อหิวาห์ ดังนั้นการสร้างที่อยู่อาศัยจึงต้องระบายอากาศได้ดีและเตรียมพร้อมสำหรับปัญหาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากได้ด้วย

นอกจากปัญหาทางภูมิศาสตร์และภูมิอากาศจะไม่เอื้อต่อการสร้างที่อาศัยบนพื้นดิน ราคาที่ดินก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะที่ดินริมน้ำมีราคาสูง ผู้ที่มีฐานะยากจนจึงต้องลงมาอาศัยอยู่ในน้ำเพราะเป็นที่สาธารณะ จึงทำให้ชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้ามักจะมีรูปแบบของการสร้างที่อยู่อาศัยลงมาจนถึงแม่น้ำลำคลอง แม้จะไม่ปรากฏบันทึกถึงการอาศัยอยู่ในเรือและแพของกลุ่มแม่น้ำบางปะกง แต่เนื่องจากพื้นที่นี้ใกล้กับกรุงเทพฯ และมีความเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์จึงน่าจะมีการอาศัยอยู่ในแพเช่นเดียวกับกรุงเทพฯ

ในแม่น้ำบางปะกงพบเห็นเรือนแพอยู่ทั่วไปทั้งที่อาศัยในแม่น้ำและที่ยกแพขึ้นไปสร้างบนตลิ่ง ล้วนสะท้อนถึงความผูกพันระหว่างคนกับน้ำ ลักษณะเด่นของชุมชนริมน้ำ (river-linear village) มักขึ้นต้นด้วยคำว่า “บาง” เช่น บางน้ำเปรี้ยว บางคล้า บางปะกง เป็นต้น

หมู่บ้านบนที่ดอน เนื่องจากการเดินทางสมัยก่อนใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางบกรใช้แรงงานสัตว์ลากจูง ทำให้การเดินทางถูกจำกัดตามกำลังของสัตว์จึงต้องสร้างที่พักอาศัยระหว่างทาง ต่อมาที่พักเหล่านั้นกลายเป็นชุมชนทางการค้าและขยายตัวไปตามเส้นทางคมนาคม

ชุมชนเหล่านี้ตั้งรวมกันตามที่ดอนและฟุ้งฟิงแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง บึง ในบริเวณใกล้หมู่บ้านมักปรากฏชื่อ โคนหรือดอนเป็นชื่อเรียกหมู่บ้าน ชุมชนเหล่านี้เติบโตและเจริญขึ้นตามเส้นทางคมนาคมขนส่ง (สุวิทย์ โปทยวัฒน์, 2522: 25-28) ทั้งทางบกและน้ำ แม้ว่าตามเส้นทางคมนาคมทางบกจะมีชุมชนแต่ก็ได้รับผลกระทบน้อยจากความเปลี่ยนแปลงภาคการผลิต

การดำรงชีวิตของราษฎรในหมู่บ้านแต่ละแบบจะมีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ราษฎรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบนที่ดอนส่วนมากห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมและพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินสูง ป่าเขาการเดินทางยากลำบากจึงได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากภายนอกอย่างช้าๆ

ความสะดวกของการคมนาคมเป็นสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดใจให้ราษฎรอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงปรากฏบ้านเรือนตามเส้นทางคมนาคมขนส่งเรียงรายไปตามสองฟางของคลองและถนนต่างๆ หากลำคลองหรือถนนใดเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญจะมีบ้านเรือนเรียงรายตามเส้นทางหนาแน่น ในขณะที่บริเวณต้นน้ำจะมีน้ำบางฤดูกาลจึงมักขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานน้อยกว่าบริเวณปากน้ำที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอดปี

ถนนเริ่มมามีบทบาทสำคัญเมื่อสมัย รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) ได้สร้างทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการ บางปะกง ชลบุรี (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 172) ได้รับการสร้างขึ้น ทางสายนี้นับเป็นถนนสายแรกที่เชื่อมกรุงเทพฯกับลุ่มแม่น้ำบางปะกงบริเวณชายฝั่งทะเล

ทางสายสมุทรปราการ บางปะกง ชลบุรี ได้รับการก่อสร้างตามมาตรฐานของตะวันตกตั้งคำกราบเรียนของกรมโยธาเทศบาลต่อเลขาธิการคณะรัฐมนตรีถึงการก่อสร้างว่า “ถนนสมุทรปราการ-ชลบุรี ผ่านบางปะกง เป็นถนนชนิดถาวร แต่ในการก่อสร้างต้องใช้ลูกรังเป็นพื้นรากเมื่อลงลูกรังเป็นพื้นรากแล้วจะลงหินบดทับชั้นบนอีกชั้นหนึ่งก็จะมีผิวทางที่แน่นอนหาพอจะรับการจราจรได้เป็นอย่างดี เมื่อเปิดให้รถเดินได้แล้ว 1-2 ปี จึงจะปรับระดับผิวดินและลาดยางต่อไป” (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 173) ถนนสายกรุงเทพฯ-ชลบุรี เปิดใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2485 มีการก่อสร้างเพิ่มเข้ามายังศรีราชาและสัตหีบ แต่ทางสายนี้ก็ยังมีได้ทำสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงกระทั่งปี พ.ศ.2492 จึงลงมือก่อสร้างสะพานข้ามที่อำเภอบางปะกง (เสรีจ พ.ศ.2494)

ต่อมารัฐบาลได้ขยายทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการออกมาจนถึงระยอง จันทบุรี และตราดเพื่อให้เป็นเส้นทางติดต่อกับหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ชื่อ ถนนสุขุมวิท (Sukhumit) เป็นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3 เปิดใช้เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2493

4) กระบวนการเป็นเมือง

นำพวัลย์ กิจวัชรกุล (2528) ได้กล่าวถึงกระบวนการเป็นเมืองไว้ว่า

การตั้งถิ่นฐานที่เป็นระบบรวมกลุ่มของประชากร (nucleation settlement) ได้สร้างจุดเริ่มต้นของการพัฒนาและขยายตัวเป็นเมืองขึ้น โดยที่ความเป็นเมืองจะค่อยๆ พัฒนาจากชุมชนขนาดเล็กแล้วขยายใหญ่ขึ้นทางด้านขนาดพื้นที่ ขนาดของประชากร การขยายตัวของหน้าที่ (function) ที่เกิดขึ้นหรืออาจถูกกำหนดให้เกิดขึ้น การเปลี่ยนจากชุมชนขนาดเล็กเป็นชุมชนเมืองจะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจประกอบกันไปด้วย หน้าที่ในการผลิตของประชากรจะเปลี่ยนแปลงจากเดิม ถ้าเปลี่ยนจากชุมชนชนบทมาเป็นชุมชนเมืองนั้น อาชีพการผลิตแบบเกษตรกรรมรวมไปถึงอาชีพการผลิตขั้นต่อนต่างๆ จะลดลง แต่อาชีพการผลิตขั้นสองและขั้นที่สาม (การอุตสาหกรรม การค้าและการบริการ) จะเพิ่มทวีขึ้นจนเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในชุมชนนั้น การพัฒนาและขยายตัวของชุมชนขนาดเล็กขึ้นเป็นชุมชนเมืองนั้นจะเพิ่มลักษณะของการเป็นย่านกลาง (central place) ของชุมชนนั้นให้เด่นชัดเพิ่มขึ้น การสะสมและรวบรวมสินค้าและการบริการในรูปแบบต่างๆ จะเกิดขึ้นและขยายตัวเพิ่มมากขึ้นพร้อมๆ กับการให้บริการสิ่งเหล่านั้นแก่ประชากรในชุมชนของตนเอง ตลอดจนประชากรที่อยู่โดยรอบชุมชนเมืองนั้นๆ

ชุมชนที่เกิดขึ้นจะมีการขยายตัวเองขึ้นเรื่อยๆ กระบวนการเป็นเมืองนั้นเป็นผลโดยตรงมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการแจกกระจายประชากร โดยมีการถ่ายโอนย้ายถิ่นที่อยู่ของประชากรเข้าไปในบริเวณใดบริเวณหนึ่งอย่างหนาแน่นและเสริมสร้างความเป็นเมืองขึ้น การที่ประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มกันจนเสริมสร้างตนเองขึ้นเป็นเมืองนั้นจะมาจากตัวกำหนดเหล่านี้คือ

ก. ตัวกำหนดทางกายภาพหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ตัวกำหนดทางด้านกายภาพนี้จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของการตั้งถิ่นฐานของประชากรโดยมีสาเหตุจาก

(1) การลดหรือเสื่อมคุณภาพของภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่เคยเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรม เช่น ดินลดความอุดมสมบูรณ์ลงทำให้ผลผลิตลดลง เป็นต้น จนบางครั้งเกิดการย้ายถิ่นของประชากรบางส่วนเข้าสู่เขตตัวเมืองหรือแหล่งชุมชนต่างๆ เพิ่มขึ้น

(2) การผันแปรและไม่คงที่ของภาวะแวดล้อมบางชนิดที่เป็นฐานของการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ เช่น ความไม่คงที่ของภูมิอากาศในรูปของอุณหภูมิต่ำ ความชุ่มชื้นและลมประจำ เป็นต้น ความไม่คงที่เช่นนี้มีผลต่อปริมาณผลผลิตทางภาคเกษตรกรรมอาจได้ผลน้อย อาจได้รับ

ความเสียหาย การย้ายถิ่นของประชากรจากภาคเกษตรกรรมมักเริ่มขึ้นและจะอพยพเข้าสู่เมืองซึ่งให้โอกาสในด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีพที่ดีกว่าเดิมได้

(3) ความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติที่เคยมีอยู่เดิม ย่อมทำให้เกิดการย้ายถิ่นจากบางตำแหน่งเข้าสู่เขตตัวเมืองหรือชุมชนต่างๆ เพื่อโอกาสของการอยู่อาศัยโดยการประกอบอาชีพใหม่

ข. ตัวกำหนดทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ

(1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือเทคนิคการผลิตของประชากรจากแบบเกษตรกรรมเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม ตำแหน่งของการผลิตทั้งสองรูปแบบจะแตกต่างกันในด้านทำเลที่ตั้ง การผลิตแบบอุตสาหกรรมมีทำเลที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองหรือใกล้ตัวเมือง ซึ่งจะเป็นการผลิตที่ดึงดูดให้มีการถ่ายโอนแรงงานจากภาคเกษตรกรรมในเขตชนบทเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมในเขตตัวเมือง ความเป็นเมืองจะขยายตัวเองขึ้นเรื่อย อาจกล่าวได้ว่าอุตสาหกรรมคือตัวกำหนดที่เสริมแต่งตัวเมืองขึ้น

(2) การคมนาคมขนส่ง ตำแหน่งที่มีความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง จะเป็นตำแหน่งที่ประชากรนิยมเลือกเข้าไปตั้งถิ่นฐานและเข้าไปในตำแหน่งเดียวกันหรือใกล้เคียงกันอย่างหนาแน่น จนพัฒนาตนเองจากหมู่บ้านเป็นเมืองได้ เช่น ตำแหน่งริมฝั่งแม่น้ำ ทะเล จุดเปลี่ยนเส้นทาง จะมีกลุ่มของการตั้งถิ่นฐานเล็กๆ เกิดขึ้น และมีโอกาสขยายตัวเป็นชุมชนเมืองในภายหลัง ปัจจุบันเส้นทางคมนาคมที่มีส่วนเสริมสร้างความเป็นเมืองขึ้นมาได้นั้น เช่น ทางรถยนต์ ทางรถไฟ สถานีรถไฟ เป็นต้น

(3) นโยบายหรือการกำหนดของรัฐ การกำหนดหน้าที่บางชนิดให้แก่ชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ย่อมให้โอกาสในการพัฒนาเป็นชุมชนเมืองขึ้นได้ เช่น การกำหนดหน้าที่ในการบริหารโดยเป็นศูนย์กลางการบริหารของภูมิภาคใกล้เคียง ชุมชนนั้นจะเพิ่มความสำเร็จของตนเองด้วยการเสริมสร้างหน้าที่บริการแก่ภูมิภาคโดยรอบ ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองทางการค้าและบริการขึ้นด้วย ความเป็นเมืองก็จะขยายตัวเพิ่มขึ้น เป็นต้น

(4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพของประชากร การที่ประชากรพัฒนาตนเองทางการศึกษา ทักษะในการผลิตและทัศนคติที่มีต่อการประกอบอาชีพ ย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเปลี่ยนที่อยู่อาศัยและที่ทำงานใหม่ ประชากรชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้จะละทิ้งการประกอบอาชีพเดิมที่บรรพบุรุษเคยทำมา แล้วหันเข้าไปประกอบอาชีพในเขตตัวเมืองซึ่งเขามีโอกาสแสวงหางานให้ตรงกับคุณภาพที่พัฒนาขึ้นมาได้ดีกว่าในเขตชนบท

2.1.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมือง องค์ประกอบของเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา

เมืองมีวิวัฒนาการและขยายตัวได้เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิต การขยายตัวของเมืองจะสังเกตได้จากการเพิ่มขึ้นของประชากรและมีความซับซ้อนด้านการใช้ที่ดิน ซึ่งการปรับตัวระหว่างจำนวนประชากรและกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นกับขนาดของพื้นที่อันเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของเมือง จะมีอิทธิพลทำให้รูปร่างและโครงสร้างของเมืองต่างกัน นอกจากนี้การขยายตัวของเมืองยังมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองในแนวตั้ง (Vertical Arrangements) ในลักษณะการจัดลำดับขนาดของเมืองและความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal Arrangements) ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับขนาดและระยะทางของการขยายตัว

1) แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการใช้ที่ดิน

ลอยด์ ฮิตเดชะ (2531) ได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการใช้ที่ดินไว้ว่า การวางแผนการใช้ที่ดิน เป็นการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและเป็นสัดส่วนตามความจำเป็น การวางแผนการใช้ที่ดินจึงควรพิจารณาในประเด็นหลัก 2 ประการคือ

ก. ความเหมาะสมของที่ดิน ในการพิจารณาว่าที่ดินควรใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมใดจึงจะเหมาะสมเกิดผลดีและไม่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมนั้น มีปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่ ลักษณะดิน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศและลักษณะการใช้ที่ดินปัจจุบัน

ข. สัดส่วนการใช้ที่ดิน ในการกำหนดว่าการใช้ที่ดินแต่ละประเภทควรมีปริมาณเท่าใดจึงจะพอดีนั้น มีปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจและสังคม ระดับความรู้ของคน นโยบายของรัฐและสภาพแวดล้อม

การพัฒนาการใช้ที่ดินยังจำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่สำคัญ อันได้แก่ คน ที่ดิน และการใช้ที่ดิน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กันและถูกควบคุมโดยการจัดการผลกระทบต่อสังคม ต่อสิ่งแวดล้อมและความเหมาะสมของที่ดิน

การศึกษาเรื่องเมืองมักจะต้องศึกษาควบคู่ไปกับเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะการพัฒนานี้เกิดขึ้นในยุโรปและอเมริกา เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลทำให้เมืองขยายใหญ่นั้น แต่ในประเทศด้อยพัฒนา การเกิดเมืองหรือการขยายตัวของเมืองไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการเกิดและขยายเมืองในยุโรปและอเมริกา การพัฒนาเมืองในโลกที่สามมีลักษณะผิดปกติ ตัวอย่างของเอกนคร หรือ primate city คือตัวอย่างของการพัฒนาแบบหัวโตตัวลีบ เพราะความเจริญรวมอยู่ที่จุดเดียว ทรัพยากรถูกดึงจากชนบทมาสนับสนุนเมืองเอกนคร ซึ่งถูกนำไปสนับสนุนประเทศนายทุนต่อไป โดย อมรา พงศาพิชญ์ (2528)กล่าวว่า “ทฤษฎีที่เกี่ยวกับ

เรื่องการขยายเมืองที่นักสังคมวิทยาตะวันตกศึกษากันนั้น นำมาใช้ในประเทศโลกที่สามได้ลำบาก”

2) การศึกษาเรื่องการอพยพย้ายถิ่น

อมรา พงศาพิชญ์ (2528) ได้ศึกษาเรื่องการขยายเมืองหรือการกลายเป็นเมืองแบบตะวันตก พบว่าในระยะเวลาของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ คนอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ แล้วจะตั้งรกรากในเมือง โดยถ้าศึกษาเมืองในประเทศด้อยพัฒนา ปรากฏว่า รูปแบบของการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเมือง ไม่ใช่การอพยพที่ถาวร พบว่ามีการอพยพตามฤดูกาล (seasonal migration) การอพยพแบบขั้นต่อน (relay migration) และการอพยพแบบวนเวียน (circular migration)

ก. การอพยพตามฤดูกาล (seasonal migration) คือการที่คนชนบทอพยพเข้ามาหางานทำหลังฤดูเก็บเกี่ยว เนื่องจากในชนบทไม่มีงานทำ การทำงานรับจ้างในเมืองทำให้คนชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้นได้ พอถึงฤดูทำนา คนชนบทก็อพยพย้ายไปอยู่ในหมู่บ้านเพื่อทำงานเกษตรกรรมต่อไป จะเห็นได้ว่า การอพยพตามฤดูกาลนี้ หมายถึง การที่คนๆ หนึ่งทำงานรับจ้างในเมืองในฤดูกาลหนึ่ง และทำงานเกษตรในชนบทในอีกฤดูกาลหนึ่ง

ข. การอพยพแบบขั้นต่อน (relay migration) คือตัวอย่างในอเมริกาใต้ พบว่าครอบครัวอินเดียในอเมริกาใต้จะมีรูปแบบการอพยพย้ายถิ่น โดยให้พ่ออพยพเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองอยู่ระยะหนึ่งก่อน ต่อมาลูกๆ ค่อยโตขึ้น ก็ทยอยกันอพยพเข้ามาทำงานในเมือง โดยที่แม่ยังคงทำงานเกษตรกรรมในชนบท เช่นเดียวกับการอพยพตามฤดูกาล

ค. การอพยพแบบวนเวียน (circular migration) คือการที่คนชนบทอพยพเข้ามาทำงานในเมือง โดยทำงานหลายรูปแบบคือ

(1) งานถาวรในโรงงานในระบบทุนนิยม/อุตสาหกรรม

(2) ลูกจ้างชั่วคราวในระบบทุนนิยม/อุตสาหกรรม

(3) ลูกจ้างทั่วไปนอกระบบอุตสาหกรรม และ

(4) คนตกงานหรือคนว่างงาน เนื่องจากมีประชากรมากเกิดจำนวนงาน คนงานประจำในระบบจึงมีเหลือเฟือ อาจถูกปลดออกจากงานบ้าง และต้องเปลี่ยนงานไปเรื่อยๆ วนเวียนอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสี่รูปแบบที่กล่าวมา นอกจากนี้ยังมีการกลับไปทำงานในชนบทอีก

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการอพยพย้ายถิ่นที่กล่าวมามีให้เห็นในโลกด้อยพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะเริ่มแรก และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ภายในประเทศหรืออาณา

เขตของตัว รูปแบบการขยายตัวของแรงงานในโลกที่สาม จึงแตกต่างจากรูปแบบของประเทศพัฒนา ก่อน

3) การขยายเมืองกับการขยายตัวของอุตสาหกรรม

ลอยด์ ฮิตเดซ (2531) ได้ศึกษาเรื่องเมืองจำเป็นจะต้องศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น เพื่อจะได้เข้าใจถึงความเป็นมาหรือสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ทางสังคม Greetz (อ้างถึงในเดซา ฮิตเดซ, 2531: 25) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในอินโดนีเซียเป็นการผนวกระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาในระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเองที่มีอยู่เดิมในอินโดนีเซีย โดย Greetz แยกข้อแตกต่างออกเป็น firm type และ bazaar type ทั้งสองแบบรวมกันเป็นเศรษฐกิจแบบทวินิยม หรือ dual economy

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น ทำให้เกิดกิจกรรม 3 ระดับคือ

- ระดับหนึ่ง (Primary) คือการผลิต
- ระดับสอง (Secondary) คือการแปรรูปผลผลิต
- ระดับสาม (Tertiary) คือการบริการ

T.G.Mcgee (อ้างถึงในเดซา ฮิตเดซ, 2531: 25) กล่าวว่า กิจกรรมระดับสามหรือการบริหารในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การจัดจำหน่ายผลผลิต การให้บริการเรื่องซ่อมแซมเครื่องมือเครื่องจักร รวมทั้งการให้บริการส่วนบุคคลทางด้านความต้องการพื้นฐาน นันทนาการ และอื่นๆ คือ กิจกรรมที่รวมกระจุกตัวอยู่ในเมือง ฉะนั้นการขยายเมืองและการกลายเป็นเมือง (urbanization) คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมระดับสาม (tertiary section)

ถ้าพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกระดับแล้ว จะพบว่า ในแต่ละระดับก็จะมีกิจกรรมแบบ firm type และแบบ bazaar type ปะปนกันอยู่ กิจกรรมชนิดใดดำเนินการและมีเครื่องมือเครื่องใช้แบบทันสมัยก็เป็นกิจกรรมแบบ firm หรือแบบทุนนิยม ถ้าเป็นกิจกรรมแบบไม่มีระบบ ไม่นับเรื่องประสิทธิภาพ มีการลงทุนต่ำก็เป็นกิจกรรมแบบ bazaar หรือเป็นระบบนอกทุนนิยม ทำเองในครอบครัว

นักวิชาการกลุ่มที่เน้นเรื่องทฤษฎีการพึ่งพิง และการพัฒนาของระบบทุนนิยมโลก ชี้ให้เห็นว่าในประเทศด้อยพัฒนา กิจกรรมแบบครอบครัวได้มีส่วนสนับสนุนกิจกรรมแบบทุนนิยม เห็นได้ชัดจากการที่คนงานโรงงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม จำต้องพึ่งพาพ่อค้า แม่ค้า หาบเร่ ซึ่งเป็นกิจกรรมแบบครอบครัวเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เพราะอาหารจากหาบเร่ราคาถูกกว่าอาหารจากร้านอาหารหรือซูเปอร์มาเก็ตในระบบทุนนิยม นอกจากนี้ ยังพบว่าคนงานในโรงงานในระบบทุน

นิยมก็อาจถูกออกจากงาน แล้วเปลี่ยนมาขายของหาบเร่ได้เหมือนกัน ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของระบบทุนนิยมและระบบนอกทุนนิยมเป็นปรากฏการณ์ของประเทศด้อยพัฒนาซึ่งทฤษฎีตะวันตกไม่สามารถอธิบายได้ เนื่องจากในสังคมตะวันตก การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวรและตายตัว แต่ในประเทศด้อยพัฒนาการเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมยังไม่เกิดขึ้นอย่างถาวร ยังมีการโยกย้ายระหว่างงานเกษตรกรรมในชนบทกับงานอุตสาหกรรมในเมือง

2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบในเชิงพื้นที่ของชุมชน

1) นิยามขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน

M.R.G.Conzen (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 18) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) ของชุมชนที่แจ่มแจ้ง ออกตามลักษณะต่างๆ อาทิเช่น ลักษณะรูปทรงและการจัดวางตัวของอาคาร (configuration) พื้นที่ว่างสาธารณะ โครงข่ายทางสัญจรต่างๆ ความหนาแน่นของมวลอาคารและพื้นที่ว่าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเป็นต้น องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนที่แตกต่างกันมีผลโดยตรงต่อรูปแบบและพฤติกรรมการใช้สอย ตลอดจนเป็นตัวกำหนดรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนนั้นๆ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนมีนัยยะสัมพันธ์กับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

โดยสมลักษณ์ บุญณรงค์ (2549) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกระตุ้จังหวัดภูเก็ต และได้สรุปลักษณะรูปแบบองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนที่มีความหมายสำคัญ ได้ดังนี้

ก. รูปแบบความหนาแน่นของมวลสิ่งปลูกสร้างที่เป็นสัดส่วนต่อพื้นที่ว่าง (urban figure and ground pattern) หรือสัดส่วนของพื้นที่สิ่งก่อสร้างที่ปกคลุมดินกับพื้นที่โล่ง โดยมีผลการศึกษาดังนี้

(1) สัดส่วนของมวลอาคารและพื้นที่ว่าง

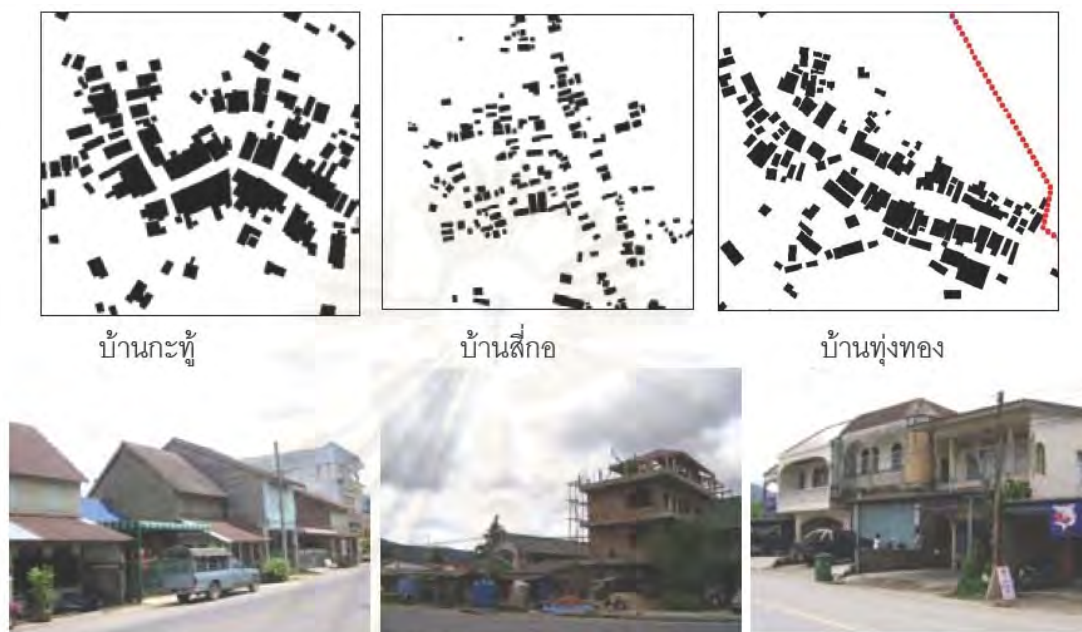
ในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2431-2520) อาคารบ้านเรือนส่วนมากเกาะกลุ่มกันริมถนนสายวิจิตรสงคราม บริเวณที่มีความหนาแน่นมากของมวลอาคารมากที่สุด ได้แก่บริเวณบ้านกระตุ้ จัดว่าเป็นชุมชนขนาดกลาง ในขณะที่บ้านเกิดโฮ้ บ้านสี่กอก และบ้านทุ่งทอง มีมวลอาคารเกาะกลุ่มกันเบาบางพื้นที่ว่างมีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นแหล่งประกอบอาชีพของชุมชน คือพื้นที่ทำเหมืองแร่และพื้นที่เกษตรกรรม ในระยะต่อมาช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-2530) การทำเหมืองแร่ภายในชุมชนกระตุ้ได้ปิดกิจการลง บริเวณบ้านเกิดโฮ้ บ้านสี่กอก และบ้านทุ่งทอง กลับมีอาคารบ้านเรือนปลูก

สร้างกันหนาแน่นมากขึ้น ขณะที่บ้านกะทู้กลับไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในช่วงเวลาดังกล่าว เริ่มมีการพัฒนาพื้นที่ว่างที่เป็นชุมชนเมืองเก่าและพื้นที่เกษตรกรรมให้กลับมาใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่พักอาศัยมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อรองรับกับการเพิ่มขึ้นของประชากรที่เข้ามาประกอบอาชีพภายในจังหวัดภูเก็ตที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงในช่วงที่ 3 (พ.ศ.2531-ปัจจุบัน) มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะบ้านเกิดโฮ้ บ้านสี่ก้อ และบ้านทุ่งทอง ที่ขยายตัวไปยังบริเวณพื้นที่ด้านในของถนนสายวิจิตรสงครามพัฒนาเป็นชุมชนบ้านจัดสรร ห้างเช่า ที่มีมวลาอาคารขนาดเล็กใหญ่ปะปนกัน ในขณะที่บ้านกะทู้ ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ปริมาณความหนาแน่นของอาคารค่อนข้างคงที่ ขณะที่พื้นที่ว่างโดยรอบที่เป็นชุมชนเมืองเก่า ถูกพัฒนานำมาใช้ประโยชน์ทั้งเพื่ออยู่อาศัยและการท่องเที่ยวมากขึ้น

(2) รูปแบบการจัดวางมวลาอาคาร

รูปแบบการจัดวางมวลาอาคารภายในชุมชนย่อยทั้ง 4 กลุ่มนั้นประกอบด้วยหลากหลายรูปแบบ สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

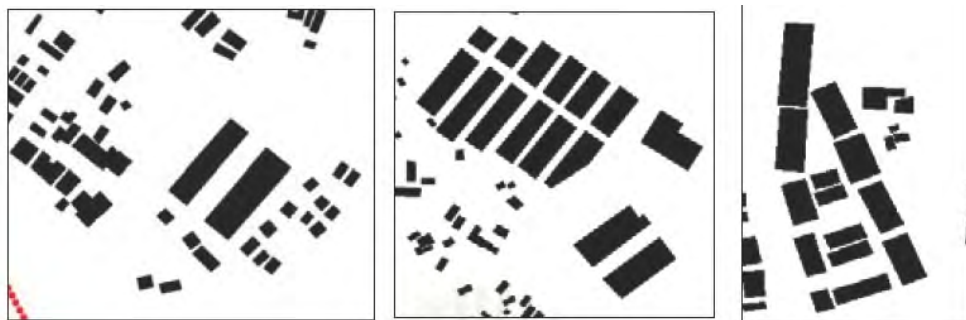
(ก) เกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม (ภาพที่ 2-2) พบในบริเวณชุมชนเก่าที่มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงที่ 1 คือบริเวณชุมชนเก่าบ้านเกิดโฮ้ (กรมธรรมิตรภูเก็ต) ชุมชนเก่าบ้านกะทู้ (หน้าศาลเจ้ากะทู้) ชุมชนเก่าบ้านสี่ก้อ (หน้าศาลเจ้าหงวดเท่กั้ง) และชุมชนเก่าบ้านทุ่งทอง (หน้าศาลเจ้าบ้านทุ่งทอง) ปรากฏเป็นมวลาอาคารบ้านเรือนเกาะกลุ่มกันริมถนนสายวิจิตรสงคราม ขนาดของมวลาอาคารเล็กใหญ่ปะปนกัน มีการเว้นพื้นที่ว่างขนาดเล็กเป็นที่ว่างระหว่างอาคาร และใช้พื้นที่ลานโล่งของวัดหรือศาลเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ภาพที่ 2-2 การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม
และสภาพโดยทั่วไปภายในชุมชน

ที่มา: (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 253)

(ข) เกาะกลุ่มกันอย่างเป็นระเบียบ (ภาพที่ 2-3) ส่วนมากพบในบริเวณโครงการบ้านจัดสรรที่มีการจัดสรรพื้นที่สิ่งก่อสร้างและถนนอย่างเป็นสัดส่วนชัดเจน ลักษณะมวลอาคารอาจมีขนาดเล็กใหญ่แล้วแต่ขนาดของโครงการ รูปแบบการจัดวางเช่นนี้ ส่วนใหญ่จะแทรกตัวลึกเข้าไปจากถนนสายวิชีตสงคราม ซึ่งพบได้ในทุกพื้นที่กลุ่มย่อยของชุมชน เช่น โครงการบ้านอิรวดี (บ้านเก็ตไฮ้) โครงการเลค วิว อพาร์ทเมนท์ (บ้านกะทู้) โครงการบ้านจัดสรรสิงห์เทาธานี (บ้านสี่กอ) และโครงการภูเก็ตโกลเด้น วิลล์ (บ้านทุ่งทอง) เป็นต้น

ภูเกิดโกลเด้น วิลล์ (บ้านทุ่งทอง)

บ้านจัดสรรสิงห์เทธานี (บ้านสีก่อ)

บ้านจัดสรรภูเกิด เลค วิลล์ (บ้านกะทู้)

ภาพที่ 2-3 การจัดวางมวลอาคารแบบเกาะกลุ่มอย่างเป็นระเบียบและสภาพทั่วไปภายในพื้นที่
ที่มา: (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 253)

ข. รูปแบบการสัญจร (transit pattern) คือชนิดหรือประเภทของการเดินทางสัญจรเพื่อเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

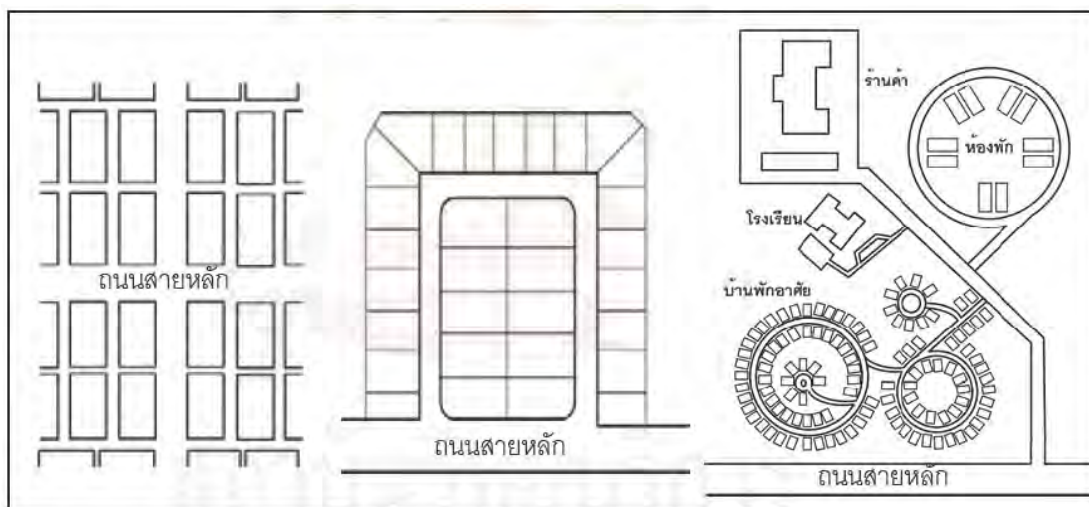
(1) ระบบตาราง (grid) เป็นรูปแบบทางสัญจรที่มีลักษณะสี่เหลี่ยมทำมุมต่างๆ ต่อกันจนกลายเป็นโครงข่าย (net work) การสัญจรภายในโครงข่ายประเภทนี้จะทำให้เกิดการสร้างทางเลือกที่หลากหลายของเส้นทาง เพราะทุกเส้นทางสามารถเชื่อมต่อถึงกันได้หมด

(2) ระบบวงแหวน (ring / loop) เป็นทางสัญจรที่มีการเชื่อมต่อกัน 2 ทิศทางสามารถเดินทางเข้าไปในพื้นที่หนึ่งและออกมายังอีกบริเวณหนึ่งได้ การสัญจรด้วยโครงข่ายประเภทนี้ทำให้การสัญจรไปพื้นที่ส่วนต่างๆ ทั้งภายในและนอกชุมชนกับถนนสายหลักเป็นไปได้อย่างสะดวก

(3) ระบบตุงแป้ง (cul-de-sac) หรือแบบฝักถั่ว (pod development) เป็นรูปแบบทางสัญจรที่แยกตัวออกจากทางสัญจรสายหลักในระบบเมือง มีทางเข้า-ออกพื้นที่เพียง 1 เส้นทาง อีกทั้งบริเวณปลายสุดของทางสัญจรจะเป็นปลายตัน (dead end) ที่ไม่สามารถเชื่อมต่อไปส่วนอื่นๆ ได้ และต้องย้อนกลับออกมาบริเวณทางสัญจรสายหลักก่อนเสมอ

ประเภทของทางสัญจรที่เกิดขึ้นภายในเมืองจะเป็นตัวสะท้อนกิจกรรมและกำหนดรูปแบบการใช้สอยที่ดินอาคาร และความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างภายในพื้นที่แต่ละย่านของเมือง อาทิเช่น รูปแบบโครงข่ายตารางและแบบวงแหวนจะทำให้การสัญจรภายในพื้นที่บริเวณ

นั้นๆ มีความคึกคักของผู้คนที่สัญจรผ่านไปมาและพัฒนากลายเป็นย่านพาณิชยกรรมของเมือง เพราะกิจกรรมการซื้อขายของผู้สัญจรเหล่านั้น อีกทั้งอาคารบ้านเรือนจะเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นเรื่อยๆ หากจำนวนผู้สัญจรผ่านมีปริมาณที่เพิ่มสูงขึ้น ขณะที่โครงข่ายทางสัญจรแบบตุงแ่งซึ่งมักพบได้ในย่านที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะโครงการบ้านจัดสรรสมัยใหม่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูงปราศจากเสียงรบกวนจากการสัญจรในท้องถนนขนาดใหญ่ ลักษณะเช่นนี้จะส่งผลให้ปริมาณผู้สัญจรผ่านมีจำนวนน้อย คนแปลกหน้ามักไม่ผ่านเข้าไปในระบบนี้มากนัก

ภาพที่ 2-4 เปรียบเทียบโครงข่ายการสัญจรระบบตาราง (grid)/ระบบวงแหวน (ring/loop) และระบบตุงแ่ง (cul-de-sac)

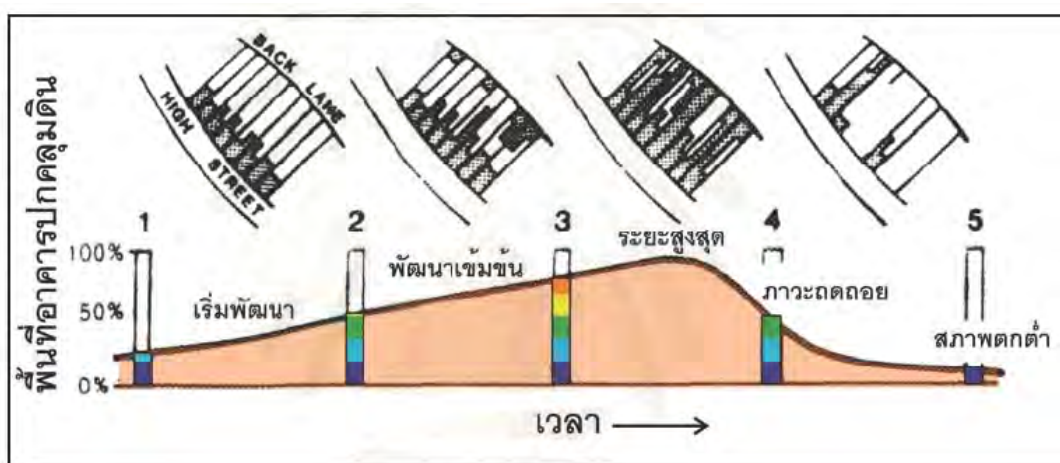
ที่มา: (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 26)

ค. รูปแบบโครงข่ายการเชื่อมต่อและจัดวางของหน่วยพื้นที่สาธารณะ (urban spatial configuration pattern) โดยมีความหมายเฉพาะเจาะจงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อและการจัดวางหน่วยพื้นที่สาธารณะต่างๆ ของเมือง ได้แก่ ทางสัญจรและพื้นที่ว่างสาธารณะต่างๆ

2) วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชน

M.R.G.Conzen (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 23) ได้อธิบายแนวความคิดด้านวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเมือง (the burgage cycle) โดยการเปรียบเทียบผ่านช่วงเวลาต่างๆ ดังนี้ ในระยะแรกการพัฒนาเมืองจะมีอาคารบ้านเรือนเกาะกลุ่มบริเวณเส้นทางสัญจรเพื่อความสะดวกในการติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ พื้นที่ของสิ่งปลูกสร้างจะยังมีจำนวนที่ไม่หนาแน่นมากนัก มีพื้นที่ว่างกระจายตัวอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่ไม่ติดกับทางสัญจรหลัก หลังจากการพัฒนาเริ่มมีความเข้มข้นโดยมีการก่อสร้างอาคารที่หนาแน่นมากขึ้นพัฒนาเป็นย่านพาณิชยกรรม หรือที่อยู่อาศัยที่เกาะตัวอยู่บนถนนทางสัญจรและกระจายตัวไปยังพื้นที่อื่นๆ

ข้างเคียง จนถึงระยะที่พื้นที่ว่างถูกพัฒนาเป็นมวลของสิ่งปลูกสร้างจนเต็มศักยภาพที่พื้นที่จะรองรับไหว ย่านพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยมีความแออัดของอาคารบ้านเรือนจนมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นชุมชนแออัด ถึงระยะสุดท้ายพื้นที่ที่มีความเสื่อมโทรม ความเป็นย่านพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยเริ่มลดบทบาทลง ความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะจากการรื้อย้ายสิ่งปลูกสร้าง บ้างก็ถูกปล่อยทิ้งร้าง หรือกลายเป็นชุมชนแออัดด้วยมวลของอาคารที่หนาแน่นมากเกินไป ทั้งนี้ก็เพราะพื้นที่ว่างสำหรับการพัฒนาถูกนำไปใช้จนหมดและเข้าสู่สภาวะตกต่ำในที่สุด

ภาพที่ 2-5 แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชน (the burgage cycle)

ที่มา: (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 24)

โดยสมลักษณ์ บุญณรงค์ (2549) ได้กล่าวว่า จากแนวความคิดของ Conzen ทำให้เห็นวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเมืองและความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบเชิงพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ คือการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร โครงข่ายการสัญจร ความหนาแน่นของมวลอาคารกับพื้นที่ว่าง ปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตามแนวความคิดของ Conzen นี้ก็คือ ความต้องการสนองการใช้ที่ดินภายในเมืองให้เกิดผลประโยชน์ตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ถึงแม้ในระยะหลังเมืองจะตกอยู่ในสภาวะถดถอย เพราะการพัฒนาอย่างเต็มกำลังและใช้พื้นที่ว่างในเมืองจนหมด แต่ก็จะมีการย้ายศูนย์กลางของเมืองออกไปในพื้นที่อื่น ที่มีพื้นที่ว่างและทรัพยากรมากกว่า จะเห็นได้ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ดังกล่าว มีวิวัฒนาการที่เป็นลำดับขั้นตอนและมีความสัมพันธ์กันกับปัจจัยหลายด้าน การศึกษาที่มุ่งเน้นวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่เชื่อมโยงกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจถึงหลักเกณฑ์ ปัจจัยที่เป็นเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถคาดการณ์ทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในอนาคตได้อีกด้วย

Carmona (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 25) ได้ศึกษาวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชน โดยอธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ควบคู่ไปกับโครงข่ายการสัญจร กิจกรรมการใช้ที่ดินและอาคารของเมือง โดยแนวทางการศึกษาของ Carmona ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายทางสัญจรเป็นหลัก เพราะโครงข่ายการสัญจรจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการใช้สอยของสภาพบริเวณพื้นที่โดยรอบ Carmona ยังกล่าวต่ออีกว่า โครงข่ายสัญจรนั้น เป็นพื้นที่ทางสังคมอีกรูปแบบ ที่มีการพบปะของผู้คนที่มาทำกิจกรรมในบริเวณพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะการสัญจรของคนเดินเท้านั้นมีความพิเศษกว่าการสัญจรโดยรถยนต์ เพราะสภาพแวดล้อมของการเดินเท้าสร้างให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลได้ อีกทั้งในบริเวณพื้นที่ที่มีผู้คนมาพบปะมากหน้าหลายตา ยังสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นย่านพาณิชยกรรมของเมืองต่อไป เนื่องจากอาศัยประโยชน์จากผู้ที่สัญจรผ่าน ซึ่งตรงข้ามกับการเดินทางโดยใช้รถยนต์ที่โอกาสของการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างเส้นทางมีน้อย คือในช่วงเวลาหยุดรถ ทั้งนี้เพราะการเดินทางโดยรถยนต์นั้นให้ความสำคัญกับพื้นที่ปลายทางมากกว่า

3) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

ก. การวิเคราะห์รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร

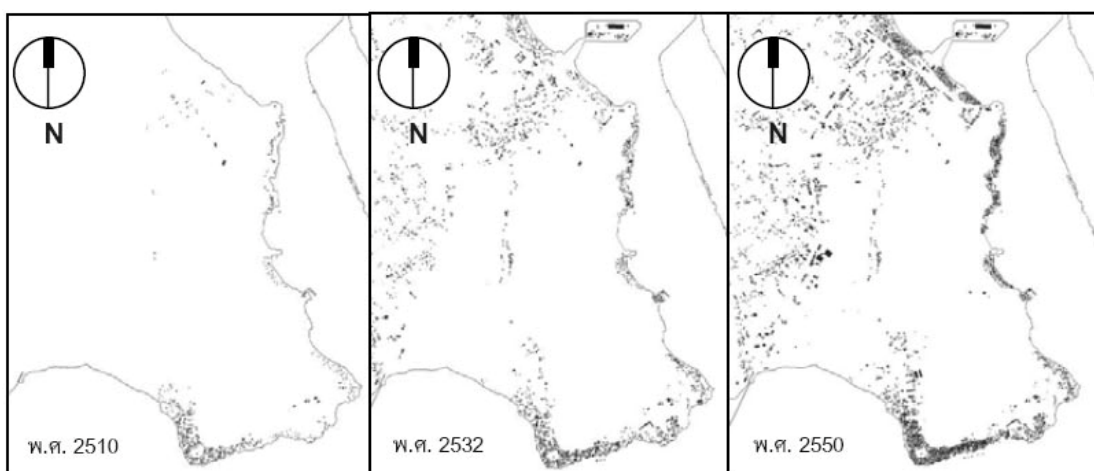
Conzen (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 28) ได้อธิบายถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (landuse and buildinguse pattern) ว่าเป็นการศึกษาถึงกิจกรรมการใช้สอยของมนุษย์บนผืนดินหรืออาคารนั้น ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงลักษณะการรวมกลุ่มหรือกระจายตัวของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น การเชื่อมโยงของกิจกรรมการใช้สอยที่เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน หรืออาจเกิดความขัดแย้งกัน การวิเคราะห์เมืองผ่านการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารจะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบ (pattern) ของกิจกรรมของความเป็นย่านในแต่ละพื้นที่ เช่นย่านพาณิชยกรรม ย่านพักอาศัย ย่านสถานบริการ ย่านอุตสาหกรรม เป็นต้น

ข. การวิเคราะห์รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง

Rowe และ Koetter (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 29) ได้อธิบายหลักการวิเคราะห์รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง โดยใช้ทฤษฎีภาพและพื้น (figure and ground pattern theory) ว่าเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมวลของสิ่งก่อสร้างที่ปกคลุมดินที่เห็นเป็น “ภาพ” (figure) และพื้นที่ว่างระหว่างมวลสิ่งปลูกสร้างนั้น หรือ “พื้น” (ground) เป็นเครื่องมือที่สามารถอธิบายถึงรูปลักษณะของมวลสิ่งปลูกสร้างกับพื้นที่ว่างของเมือง ความแตกต่างของขนาดการกระจายตัวของมวลสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ว่าง วัตถุประสงค์ของการ

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ภาพ” และ “พื้น” ในลักษณะกายภาพของพื้นที่เช่นนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจในการมองเห็นลักษณะการกระจายตัวของเมือง โดยสามารถแยกแยะความเห็น “ย่าน” ที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพที่แตกต่างกันออกจากเมืองได้

การวิเคราะห์โดยการมองจาก “ภาพ” และ “พื้น” (figure and ground) จะทำให้เห็นรูปแบบ (pattern) ระหว่างพื้นที่ว่างที่เป็นแนวของถนน พื้นที่เปิดโล่งที่เป็นสาธารณะและส่วนบุคคล การกระจุกตัวและกระจายตัวของเมือง การจัดวางตำแหน่งของกลุ่มอาคารกับพื้นที่ว่างทำให้เกิดกลุ่มย่านของเมืองที่มีลักษณะเด่นชัดขึ้น ซึ่งมักเรียกว่า “เนื้อเมือง” (urban fabric)

ภาพที่ 2-6 การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground)

ที่มา: (สมลักษณ์ บุญณรงค์, 2552: 348)

4) ความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชน

Conzen (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 32) อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่นั้น เป็นผลสรุปของการตอบสนองทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ภายในชุมชน ซึ่งเป็นสามปัจจัยหลักที่ผลักดันและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

Hillier และ Hanson (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 32) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ วัฒนธรรม การใช้สอย เศรษฐกิจ และลักษณะภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปและเพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข และได้กล่าวเพิ่มเติมถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนต่ออีกว่าเป็นไปอย่างเกี่ยวเนื่องกัน ซับซ้อน และมีเงื่อนไข หรืออีกนัยหนึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่นั้น เป็นความสอดคล้องและเป็นผลสรุปรวบยอดของการเปลี่ยนแปลงสภาพ

ทางเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชน โดยแสดงออกผ่านลักษณะทางกายภาพที่เป็นรูปธรรมสามารถมองเห็นและจับต้องได้

อมิริตี เกษมสุขและสรายุทธ ทวีพิสัยสุข (อ้างถึงในสมลักษณ์ บุญณรงค์, 2549: 33) กล่าวสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะเมืองและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเมืองหรือย่านหนึ่งๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากนานาปัจจัย ทั้งสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง เพียงแต่ผลของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่นั้นเป็นบทสรุปของปัจจัยต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว หากทำการศึกษากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างแท้จริงแล้วจะสามารถสร้างความเข้าใจเมืองในแง่ของปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ เพื่อสามารถวางแผนรองรับและแก้ปัญหาการเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคตได้

2.1.5 นโยบายจากภาครัฐที่ส่งผลต่อพื้นที่ศึกษา

1) แผนงานพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard)

ภาคตะวันออกนับว่าเป็นภาคที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ ของประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าผลผลิตรวมของภาคในปี 2522 มีสัดส่วนถึงร้อยละ 13.4 ของผลผลิตรวมของประเทศ และมีอัตราการขยายตัวในช่วงปี 2519 – 2522 ร้อยละ 12.4 ต่อปี สูงกว่าของประเทศและภาคอื่นๆ ทั้งหมด สาขาการผลิตที่มีสัดส่วนสูงสุดในการผลิตของภาค คือ สาขาอุตสาหกรรม สูงถึงร้อยละ 30.8 ของผลผลิตรวมของภาค ทั้งนี้ เนื่องจากภาคตะวันออกมีข้อได้เปรียบเทียบในด้านแหล่งที่ตั้ง คืออยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก และมีพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแรงงานและวัตถุดิบหลายอย่างและติดกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของสินค้า นอกจากนี้ภาคตะวันออกมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือ มีโครงข่ายด้านคมนาคมและสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือน้ำลึกและเป็นประตูที่จะนำก๊าซธรรมชาติขึ้นบก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้จูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่หลายประเภท

จากสภาพภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก อันได้แก่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เนื้อที่ประมาณ 8.3 ล้านไร่ และประชากร 1.6 ล้านคน ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญและแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลักของประเทศในอนาคตโดยพิจารณาจากข้อได้เปรียบที่พื้นที่ 3 จังหวัดนี้เป็นที่ตั้งท่าเรือน้ำลึก สนามบินอู่ตะเภา พลังงานจากก๊าซธรรมชาติ และโครงข่ายกิจการขั้นพื้นฐานอื่นๆ ที่สมบูรณ์กว่าพื้นที่ในภาคอื่นๆ

1. สารสำคัญของการพัฒนา ระยะที่ 1 (2524-2537)

ก. นโยบายหลัก

วัตถุประสงค์

(1) กระจายความเจริญและกิจกรรมทางเศรษฐกิจออกจากกรุงเทพมหานครสู่พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างเป็นระบบ

(2) เพิ่มประสิทธิภาพในการค้าขายแข่งขันกับตลาดโลก

พื้นที่เป้าหมาย

กำหนดให้พื้นที่บริเวณระหว่างสัตหีบ – เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ทันสมัยและเป็นที่ตั้งของ “อุตสาหกรรมหลัก” เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมโซดาแอช อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี เป็นต้น โดยยึดหลักว่าอุตสาหกรรมหลักที่มีการนำวัตถุดิบเข้าและส่งผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปออกไปเป็นจำนวนมากจะให้ตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือสัตหีบมากที่สุด นอกจากนี้ได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง เนื้อที่ประมาณ 2,800 ไร่ เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย

พื้นที่แหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี กำหนดเป็นเมืองท่าสมัยใหม่ของประเทศที่มีท่าเรือน้ำลึกมาตรฐานระดับนานาชาติและเป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมที่ไม่มีปัญหามลพิษ

พื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นบริเวณที่ท่าก๊าซธรรมชาติ ขึ้นที่นี้ กำหนดให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมโดยระยะแรกจะเป็นอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ก๊าซธรรมชาติเป็นวัตถุดิบ และระยะต่อไปจะมีอุตสาหกรรมต่อเนื่องเกิดตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

กลยุทธ์การพัฒนา

พัฒนาท่าเรือน้ำลึกควบคู่ไปกับการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม เพื่อลดต้นทุนการผลิตของสินค้าไทย ให้สามารถแข่งขันกับตลาดโลกได้

พัฒนาชุมชนใหม่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางสังคมอย่างพร้อมมูลซึ่งไม่เพียง แต่จะรองรับแรงงานเท่านั้น หากจะสามารถนำครอบครัวมาอาศัยอยู่ได้อย่างถาวร และมีการควบคุมสภาวะสิ่งแวดล้อม เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับอนาคต

มาตรการการพัฒนา

1. กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่เป้าหมาย โดยเร่งดำเนินการวางผังและจำแนกขอบเขตพื้นที่ที่จะใช้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก และเมืองใหม่ คือบริเวณระหว่างสัต

หีบและเขตเทศบาลเมืองระยอง ให้สอดคล้องกับบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่มีอยู่และที่จะพัฒนาต่อไปทั้งในระยะสั้นและระยะยาว กล่าวคือ

(1) ระยะสั้น เร่งวาง “นโยบายเค้าโครงการใช้ที่ดิน” เพื่อกำหนดแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลักแต่ละประเภทที่รัฐมีจุดมุ่งหมายส่งเสริมให้เอกชนมาลงทุนในบริเวณพื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนกำหนดที่ตั้งของเมืองและแหล่งสาธารณูปโภคที่สำคัญ เพื่อเป็นแนวทางหลักในการประสานการลงทุนของเอกชนและของรัฐให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน และให้เกิดประสิทธิภาพในการลงทุนพัฒนาโดยเฉพาะในด้านการจัดโครงข่ายบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาเมืองใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก และกำหนดมาตรการพิเศษที่จะควบคุมระดับราคาที่ดินให้เป็นไปในลักษณะที่จะสนับสนุนการลงทุนอย่างสมเหตุสมผล โดยอาจรวมถึงการจัดให้มีงบประมาณพิเศษเพื่อการจัดหาที่ดินสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วย

(2) ระยะยาว วางผังเมืองรวมของพื้นที่เป้าหมาย โดยยึด “นโยบายเค้าโครงการใช้ที่ดิน” เป็นหลักและประกาศเป็นกฎหมายในการควบคุมการใช้ที่ดิน เพื่อเป็นแนวทางสำหรับดำเนินงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบของราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในด้านวางผังเมืองเฉพาะในขั้นต่อไป

2. กำหนดมาตรการจูงใจให้เอกชนลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก โดยรัฐจะต้องพิจารณากำหนดมาตรการดังนี้

(1) ส่งเสริมการลงทุนโครงการอุตสาหกรรมหลัก โดยกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการให้สิทธิประโยชน์ด้านภาษี และกำหนดสัดส่วนของการร่วมลงทุนระหว่างรัฐและเอกชนในแต่ละประเภทอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน

(2) ระดมแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เพื่อการลงทุนอุตสาหกรรมของภาคเอกชนในพื้นที่เป้าหมาย

(3) ตั้งหน่วยงานหรือองค์กรพิเศษขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางประสานนโยบายด้านการลงทุนและลดความล่าช้าของระบบราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกให้การลงทุนของภาคเอกชนมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น

3. จัดหาบริการขั้นพื้นฐานที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมหลักต่างๆ โดยปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญๆ เช่น

(1) **ท่าเรือน้ำลึก** ขยายท่าเรือพาณิชย์สัตหีบภายในเขตที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา โดยการขยายท่าเทียบเรือเพิ่มขึ้นเป็น 9 ท่า เพื่อบริการสินค้าได้เพิ่มขึ้นเป็น 8 ล้านตันปี รวมทั้ง

ปรับปรุงร่องน้ำหน้าท่าให้มีความลึกเพื่อให้เรือขนาด 120,000 ตันเข้าออกได้สะดวก สามารถให้บริการสินค้ากองเป็นหลัก และสินค้าทั่วไปด้วย

(2) **น้ำ** ศึกษาสำรวจและออกแบบก่อสร้างท่อส่งน้ำดิบจากอ่างน้ำดอกทรายไปยังมาบตาพุดให้เสร็จในปี 2526 และถึงสัทธิบในปี 2528 โดยให้สามารถส่งน้ำได้อย่างน้อยประมาณ 60 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี เร่งก่อสร้างอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลและบ้างบึงในปี 2526 อ่างเก็บน้ำคลองหลวงในระยะต่อไป พร้อมทั้งวางแผนการใช้น้ำในอนุภาคฯ และสำรวจความเหมาะสมแหล่งน้ำอื่นๆ ที่มีอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำใกล้เคียงเพื่อเตรียมการสำหรับการพัฒนาในอนาคต ส่วนแหลมฉบังนั้นจะนำน้ำจากหนองค้อ ศรีราชา มาที่แหลมฉบังให้ทันภายในปี 2526

(3) **ถนน** ศึกษาประมาณจรรยาจรระหว่างสัทธิบ - ระยอง เพื่อวางแผนปรับปรุง ขยาย และสร้างทางหลวงเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับทางรถไฟ ท่าเรือ และการขยายตัวของอุตสาหกรรมและชุมชนในอนาคต

(4) **รถไฟ** ศึกษาและสำรวจเพื่อกำหนดแนวทางการก่อสร้างทางรถไฟสายสัทธิบ - ระยอง และก่อสร้างให้แล้วเสร็จในปี 2527 นอกจากนี้จะต้องศึกษาสำรวจเส้นทางเชื่อมสายตะวันออกเข้ากับสายเหนือและสายตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง รวมทั้งเร่งรัดการก่อสร้างเพื่อให้แล้วเสร็จภายในปี 2528

(5) **ไฟฟ้า** ก่อสร้างสายส่งและสถานีย่อยให้สอดคล้องกับการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมและชุมชนศูนย์กลาง โดยเร่งก่อสร้างสายส่ง 230 เควี. จากอ่าวไผ่ - ระยอง ให้แล้วเสร็จในปี 2526

(6) **สื่อสาร** วางแผนและก่อสร้างชุมสายโทรศัพท์ และโทรพิมพ์ให้สอดคล้องกับการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมและชุมชนศูนย์กลาง

4. จัดบริเวณด้านการพัฒนาแรงงานฝีมือ และสุขอนามัย เพื่อสนับสนุนการลงทุนของเอกชน ดังนี้

(1) **พัฒนาแรงงานฝีมือ** โดยกรมแรงงานต้องปรับปรุงแนวการฝึกอบรม “สถาบันฝึกอบรมฝีมือแรงงาน” ที่ชลบุรีให้มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของโรงงานในระยะสั้นและกรมอาชีวศึกษาต้องปรับหลักสูตรและแนวการสอนของ “โรงเรียนหรือวิทยาลัยอาชีวศึกษา” ในพื้นที่นี้ให้สอดคล้องกับความต้องการด้านอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในระยะต่อไป หรือขอความร่วมมือจากเอกชนที่ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ให้เป็นผู้ฝึกอบรมหรือให้ทุนอุดหนุนในการดำเนินงานดังกล่าว

(2) **คุ้มครองป้องกันสุขภาพอนามัยผู้ใช้แรงงาน** โดยจัดตั้ง “ศูนย์หรือสถาบันอาชีวอนามัย” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการอบรมให้ความรู้แก่กรรมกรโรงงานต่างๆ ให้รู้จักรักษาสุขภาพ

อนามัยและรู้จักป้องกันอันตรายจากสารเคมีและเครื่องจักรกลโรงงาน ตลอดจนให้การ
รักษาพยาบาลกรณีกรโรงงานที่เจ็บป่วย

5. กำหนดมาตรการควบคุมสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและความเสื่อมโทรมของ
ดิน โดยให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดมาตรการ เงื่อนไขและโครงการดำเนินการที่จำเป็นเพื่อใช้
ควบคุมสภาวะแวดล้อมเป็นพิษจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมซึ่งมีผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐาน
และการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ให้ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา
และไม้ผลแทนการปลูกพืชไร่ในบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ เพื่อเป็นการชะลอความ
เสื่อมโทรมของดิน ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์แหล่งน้ำ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างจำกัดในภาคนี้

6. จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยศึกษาถึง
ผลสะท้อนและความเชื่อมโยงของการพัฒนา ที่จะมีต่อระบบชุมชนภายในพื้นที่และภายในภาค
ตลอดจนความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เพื่อให้เป็น
กรอบหลักในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ให้มีความสอดคล้องกับนโยบาย
ของรัฐในอันที่จะพัฒนาพื้นที่นี้ให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักและเมืองใหม่ นอกเหนือไปจาก
กรุงเทพฯ และเพื่อให้เป็นศูนย์กลางความเจริญในส่วนภูมิภาคที่สามารถรองรับและกระจายผล
การพัฒนาไปสู่ชนบท

ในการจัดทำแผนแม่บทได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาเข้ามาดำเนินการศึกษาเพื่อจัดทำแผน
แม่บท ซึ่งสาระสำคัญของการศึกษาจะให้ข้อเสนอแนะด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) นโยบายและคู่มือในการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ ซึ่ง
จะมีผลต่อการใช้วัตถุดิบและแรงงานที่มีอยู่ในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือพร้อม
ทั้งเสนอแนะมาตรการที่จะชักจูงเอกชนผู้ประกอบการอุตสาหกรรมให้มาลงทุน

(2) แผนงานของการพัฒนากิจกรรมขั้นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมที่จำเป็นต่อการ
พัฒนาพื้นที่นี้ โดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานฯ ที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพ
อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังศึกษาถึงความเหมาะสมด้านวิศวกรรม และการลงทุนของโครงการใหม่ที่
จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่ด้วย

(3) รูปแบบการใช้ที่ดินของพื้นที่นี้เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม และการพัฒนาเมืองอย่าง
เป็นระบบที่มีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนากทม.

(4) คู่มือการแก้ปัญหาด้านสภาวะแวดล้อมของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะมีผลกระทบต่อ
ต่อกิจกรรมท่องเที่ยวและประมง

(5) การจัดรูปองค์กรบริหารงานระดับภาคที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้

แผนการและโครงการ

แผนการที่สำคัญมี 8 แผนการ รวมโครงการทั้งสิ้นจำนวน 30 โครงการด้วยกัน คือ

(1) **แผนการส่งเสริมอุตสาหกรรม** ได้แก่ โครงการส่งเสริมให้เอกชนลงทุนด้านอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษบริเวณแหลมฉบัง และโครงการอุตสาหกรรมหลักต่างๆ บริเวณหนองแปน – มาบตาพุด เช่น โซดาแอช ปุ๋ยเคมี เหล็กและเหล็กกล้า เป็นต้น

(2) **แผนพัฒนาโครงข่ายบริการขั้นพื้นฐาน** เช่น โครงการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตหีบ และโครงการวางท่อน้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำดอกกรายไปยังมาบตาพุดและสัตหีบ เป็นต้น

(3) **แผนการพัฒนาแรงงาน** ได้แก่ โครงการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานฝีมือในกิจกรรมอุตสาหกรรม

(4) **แผนการสาธารณสุข** ได้แก่ โครงการจัดตั้งศูนย์ หรือสถาบันอาชีวอนามัยในเมืองใหม่

(5) **แผนการพัฒนาเมือง** ได้แก่ โครงการพัฒนาเมืองหลักชลบุรี เมืองรองระยองและฉะเชิงเทรา และโครงการพัฒนาเมืองใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

(6) **แผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ โครงการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร และโครงการควบคุมสภาวะแวดล้อมเป็นพิษจากการประกอบกิจกรรมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

(7) **แผนการปรับปรุงความเสื่อมโทรมของดินและการผลิตทางการเกษตร** ได้แก่ โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น

(8) **แผนการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บท** ได้แก่ โครงการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บทของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก และโครงการศึกษาออกแบบความเหมาะสมทางวิศวกรรมของโครงการที่ได้กำหนดไว้

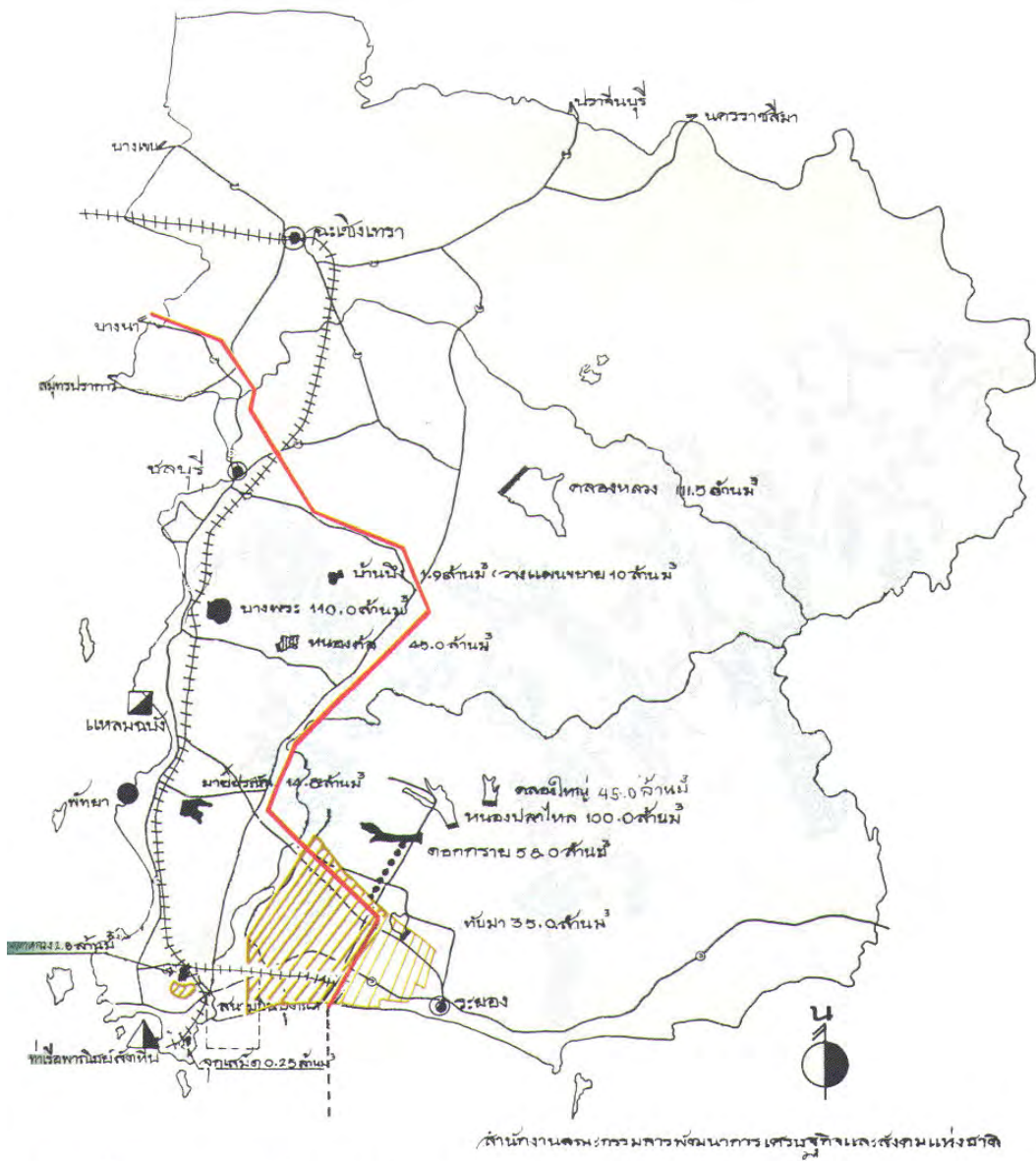
สรุปประเด็น

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จะมีปัญหาและข้อจำกัดในพื้นที่ที่จะต้องแก้ไข 3 ประการ คือ

(1) **การขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค** สำหรับแหล่งอุตสาหกรรมและชุมชนใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อย ประกอบกับพื้นที่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้อยมาก

(2) **ปัญหาการเวนคืนที่ดิน** เพื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ที่ คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก เนื่องจากระดับราคาที่ดินในบริเวณดังกล่าวได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วหลายเท่าตัว

(3) **การพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดนี้ จะต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรมการพัฒนาระหว่างพื้นที่กับภาคตะวันออกทั้งหมด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดทั้ง กรุงเทพมหานคร** คือจะต้องให้มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีขนาดใหญ่และฐานะเศรษฐกิจล้ำหลังที่สุด ขณะเดียวกันการพัฒนาภาคตะวันออกจะต้องเป็นฐานรองรับความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะกระจายออกจากกรุงเทพฯ ในอนาคตตามนโยบายการกระจายความเจริญออกจากกรุงเทพฯ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ด้วย

แผนที่โครงการพัฒนาด้านบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจภาคตะวันออก

- ถนน
- แนวท่อส่งก๊าซธรรมชาติ
- อ่างเก็บน้ำที่กำลังก่อสร้าง
- เขตอุตสาหกรรมและชุมชนเมืองที่กำหนด
- แนวท่อส่งน้ำ
- ทางรถไฟ
- อ่างเก็บน้ำที่สร้างเสร็จแล้ว
- อ่างเก็บน้ำที่จะวางแผนต่อไป

ภาพที่ 2-7 แสดงแผนที่โครงการพัฒนาบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจภาคตะวันออก
 ที่มา : (สำนักพัฒนาพื้นที่, 2552)

ข. ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในระยะที่ 1

(1) การพัฒนาในระยะที่ 1 ทำให้เศรษฐกิจของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะระหว่างปี 2533-2535 มีการลงทุนด้านอุตสาหกรรมและบริการ ตลอดจนการจ้างงานสูงเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้มาก ส่งผลให้ราคาที่ดินและความต้องการด้านบริการพื้นฐานมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วจนเกิดปัญหาสภาพคอขวดขึ้นในหลายด้านซึ่งเป็นผลเสียต่อระบบเศรษฐกิจ และความเชื่อมั่นของ นักลงทุนที่จะตัดสินใจมาลงทุนในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

(2) ระหว่างปี 2535-2536 อัตราการขยายตัวของการลงทุนอุตสาหกรรมในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกโดยเฉพาะอุตสาหกรรมต่อเนื่องและอุตสาหกรรมเบาที่มีการจ้างงานสูง เริ่มลดลงโดยเฉพาะชลบุรีและระยอง เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ โดยรอบกรุงเทพมหานคร เช่น ปราจีนบุรี ปทุมธานี สระบุรี อโยธยา และราชบุรี สาเหตุจาก

- ที่ดินบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมีราคาสูงกว่า โดยเฉลี่ยประมาณ 500,000 บาท/ไร่
- ขาดแคลนแรงงานฝีมือ โดยเฉพาะวิศวกร ช่างฝีมือ นักวิทยาศาสตร์ และต้นทุนแรงงาน ไร่ฝีมือสูงกว่าพื้นที่อื่นประมาณร้อยละ 10-30
- ต้นทุนค่าสาธารณูปโภค สาธารณูปการ โดยเฉพาะค่าน้ำประปามีราคาสูงกว่าประมาณร้อยละ 30-40

(3) นอกจากนี้ในระยะที่ผ่านมา พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกยังคงทำหน้าที่เป็นเพียงเมืองบริวารของกรุงเทพมหานครเท่านั้น ยังต้องพึ่งพาการพัฒนาเชื่อมโยงกับกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 2-8 แสดงพื้นที่เป้าหมายของแผนพัฒนาในระยะที่ 1
ที่มา: (สำนักพัฒนาพื้นที่, 2552)

2. การพัฒนาในระยะที่ 2

ก. ยุทธศาสตร์การพัฒนา

- (1) เปิดพื้นที่ตอนใน เชื่อมโยงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เข้าสู่พื้นที่ตอนใน โดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศภูมิภาคอินโดจีน
- (2) กระตุ้นให้เป็นฐานเศรษฐกิจใหม่และฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง พร้อมทั้งเปิดตลาดการค้าไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เช่น สหรัฐอเมริกา และยุโรป โดยอาศัยการ

ขนส่งทางอากาศเชื่อมโยงกับรูปแบบการขนส่งอื่น ๆ เช่น ถนน รถไฟ และท่าเรือ ในรูปแบบของการขนส่งต่อเนื่อง Intermodal Transportation

(3) พัฒนาแหล่งน้ำและระบบจำหน่าย พัฒนาระบบการผลิตน้ำดิบ น้ำประปา และระบบจำหน่ายน้ำ ให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกในระยะยาว

(4) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม พัฒนาระบบชุมชนเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมรองรับการเคลื่อนย้ายของประชากรและครอบครัว

ข. แผนแม่บทการพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ระยะที่ 2 ครอบคลุม พื้นที่ 11 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดชลบุรี ระยอง **ฉะเชิงเทรา** จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก อัญญา สิงห์บุรี และลพบุรี โดยเน้นการจัดทำแผนปฏิบัติการใน 3 จังหวัด เริ่มแรก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ให้เป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมพื้นฐานและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูงขั้นที่สมบูรณ์แบบก่อน พร้อมทั้งพัฒนาโครงข่ายคมนาคมขนส่งและบริการพื้นฐานเชื่อมโยงต่อเนื่องใน 6 จังหวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ สศช. ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับมอบหมายจาก กพอ. ให้ดำเนินการศึกษาจัดทำแผนแม่บทการใช้ที่ดินในพื้นที่ 7 อำเภอของจังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ไม่มีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบชุมชนทันสมัยรองรับการขยายของอุตสาหกรรมในระยะ 20 ปีข้างหน้า

2) เขตส่งเสริมการลงทุน (BOI)

คณะกรรมการได้แบ่งเขตการลงทุนออกเป็น 3 เขต ตามปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยใช้รายได้และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน ของแต่ละจังหวัดเป็นเกณฑ์ ดังนี้

- เขต 1 ประกอบด้วย 6 จังหวัดใน ส่วนกลาง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร

- เขต 2 ประกอบด้วย 12 จังหวัด ได้แก่ กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี นครนายก พระนครศรีอยุธยา ภูเก็ต ระยอง ราชบุรี สมุทรสงคราม สระบุรี สุพรรณบุรี และอ่างทอง

- เขต 3 ประกอบด้วย 58 จังหวัด ให้ท้องที่ทุกจังหวัดในเขต 3 เป็นเขตส่งเสริมการลงทุน

ค. สิทธิประโยชน์เขต 2

- ให้ได้รับลดหย่อนอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักรกึ่งหนึ่งเฉพาะเครื่องจักรที่มีอากรขาเข้าไม่ต่ำกว่าร้อยละ 10

- ให้ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นระยะเวลา 3 ปี และเพิ่มเป็น 5 ปี หากตั้งสถานประกอบการในนิคม อุตสาหกรรมหรือในเขตอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริม ทั้งนี้ผู้ได้รับการส่งเสริมในโครงการที่มีขนาดการลงทุน ตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป (ไม่รวมค่าที่ดินและทุนหมุนเวียน) จะต้องดำเนินการให้ได้รับใบรับรองระบบคุณภาพ ตามมาตรฐาน ISO 9000 หรือมาตรฐานสากลอื่นที่เทียบเท่าภายในระยะเวลา 2 ปี นับตั้งแต่วันเปิดดำเนินการ หากไม่สามารถดำเนินการได้จะถูกเพิกถอนสิทธิและประโยชน์การยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล 1 ปี
- ให้ได้รับยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับวัตถุดิบหรือวัสดุจำเป็นสำหรับส่วนที่ผลิตเพื่อการส่งออก เป็นระยะเวลา 1 ปี

ง. กิจกรรมที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ

โครงการที่ได้รับการส่งเสริมในกิจกรรมประเภทต่อไปนี้ จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษ

- กิจกรรมเกษตรกรรมและผลิตผลจากการเกษตร
- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาเทคโนโลยีและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- กิจกรรมสาธารณูปโภค สาธารณูปการและบริการพื้นฐาน
- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม
- อุตสาหกรรมเป้าหมาย

ทั้งนี้ คณะกรรมการจะได้ประกาศกำหนดกิจกรรมหรืออุตสาหกรรมที่อยู่ภายใต้ประเภทกิจกรรมที่จะให้ ให้ความสำคัญ เป็นพิเศษดังกล่าว ให้ได้รับสิทธิและประโยชน์ด้านภาษีอากร ดังนี้

- ได้รับยกเว้นอากรขาเข้าสำหรับเครื่องจักรไม่ว่าตั้งอยู่ในเขตใด
- ได้รับยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นระยะเวลา 8 ปี ไม่ว่าตั้งอยู่ในเขตใด
- สิทธิและประโยชน์อื่นที่ได้รับตามกฎหมายที่ตั้งในแต่ละเขต

2.2 กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2.2.1 แนวทางการพัฒนาทางกายภาพของชุมชนประมงในอำเภอไทยฝั่งตะวันออก

งานวิจัยของ ลอยห้ำ ชิตเดชะ(2531) ได้ถึงศึกษาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนประมง ในจังหวัดชลบุรีและระยอง ที่ได้รับอิทธิพลของการท่องเที่ยวและจากอิทธิพลของแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งได้กำหนดให้ชายฝั่งทะเลทั้ง 2 จังหวัดเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก เนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้ง ที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานครและเชื่อมต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้โดยสะดวก ใช้เป็นจุดขนถ่ายสินค้าสู่ทะเลโดยรัฐบาลได้สร้างโครงสร้างพื้นฐานรองรับ เช่นท่าเรือน้ำลึก ถนน ทางรถไฟ โดยที่มุ่งเน้นไปยังชุมชนเมืองวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงมุ่งเน้นชุมชนประมงซึ่งได้ลดลดบาทลง โดยกำหนดทิศทาง รูปแบบที่

เหมาะสมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนประมงยังคงสภาพอยู่ได้ สามารถปรับตัวเองให้อยู่ร่วมกับชุมชนเมืองและปรับตัวเข้ากับสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจของภาคที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปได้

ผลการศึกษาพบว่าการประมงจะมีบทบาทกับชุมชนชายทะเลมาก โดยยังคงเป็นรายได้หลักของชุมชน ถึงแม้ว่าการประมงทะเลในพื้นที่ 2 จังหวัดดังกล่าวจะมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากทรัพยากรที่ลดน้อยลงไปก็ตาม แต่รัฐบาลก็ยังส่งเสริมให้มีการเพาะเลี้ยงชายฝั่งทดแทน และความต้องการของประชาชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งก็ต้องการให้รัฐส่งเสริมในด้านประมงและเพาะเลี้ยงชายฝั่ง กล่าวโดยสรุป ชุมชนประมงในภาคตะวันออกจะคงอยู่ได้ในอนาคต จากความสำคัญของการผลิตสินค้าประมงที่ยังเป็นอาหารของประชาชนทั่วประเทศที่นับวันจะเพิ่มมากขึ้น และจากสภาพสังคมที่ชาวประมงส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาน้อย ขาดแคลนเงินทุน และทักษะในการที่จะเปลี่ยนแปลงอาชีพไปประกอบอาชีพอื่น

โดยแนวทางในการพัฒนา จะแก้ปัญหาทางกายภาพของชุมชนประมง เช่น การใช้ที่ดิน การคมนาคม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษชุมชน ปัญหาสาธารณสุขปศุสัตว์ สาธารณูปการและเพิ่มความสำคัญของชุมชนประมงขึ้นคือ นอกจากจะให้บริการเฉพาะกลุ่มชาวประมงและผู้เกี่ยวข้องแล้ว จะผลักดันให้กลุ่มคนภายนอก คือ นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมพันธ์ด้วย โดยจะอนุรักษ์ลักษณะท้องถิ่นทั้งทางกายภาพและสังคมของชุมชนประมงไว้ เพื่อผลทางด้านการศึกษา คือ ลักษณะทางสังคม ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน วิวัฒนาการของชุมชน เพื่อผลทางเศรษฐกิจคือ ให้ชาวประมงบางส่วนยังคงประกอบอาชีพประมงได้ตลอดไป และผลทางการท่องเที่ยว โดยจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเสริมด้วย

รูปแบบของชุมชนที่เสนอแนะจะแบ่งแยกย่านชุมชนประมงและย่านบริการออกจากกัน เนื่องจากลักษณะของชุมชนประมงจะมีการสปรกตลอดเวลา จากการขนถ่ายสินค้า สัตว์น้ำและมีกลิ่นสัตว์น้ำอันเกิดจากการทำอุตสาหกรรมพื้นบ้าน เช่น ทำกะปิ ตากปลา ตากหอย เป็นต้น ย่านบริการจะเป็นพื้นที่ให้บริการแก่ย่านประมง ย่านชุมชนเมืองและบริการนักท่องเที่ยว จัดระบบการใช้ที่ดินของชุมชน โดยเพิ่มพื้นที่ศูนย์กลางชุมชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น สมาคมต่างๆ สหกรณ์ประมง ศูนย์ข้อมูลและบริการทางการประมง เป็นต้น จัดระบบการคมนาคมภายในย่านประมงใหม่ ให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปยังแหล่งที่จะกำหนดให้เป็นจุดแสดงกิจกรรม เช่น การทำอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ได้เสนอแนะทำเทียบเรือทัศนอาจรสำหรับนักทัศนอาจรที่จะไปฝั่งเกาะเสม็ดใหม่ ให้แยกจากทำเทียบเรือประมง กำหนดตำแหน่งสาธารณูปการและย่านกิจกรรมให้ชัดเจน เช่น สถานที่จอดรถทัศนอาจร สถานที่ฝากรถสำหรับนักทัศนอาจรที่ไปเกาะเสม็ด ย่านขายของพื้นเมืองและของที่ระลึก ส่วนการแก้ปัญหาการรุกล้ำที่ดินชายทะเลและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม

การตื่นเงินของชายฝั่งทะเล เสนอแนะให้ยกระดับสุขภาพขึ้นเป็นเทศบาล ซึ่งจะสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ ในการควบคุมการก่อสร้างอาคารรुक้าที่ดินชายทะเล ไม่ให้มีการสร้างอาคารขนาดใหญ่ริมทะเล จัดระบบการกำจัดขยะ ไม่ให้ทิ้งสิ่งปฏิกูลต่างๆ ลงทะเล และจัดระบบสาธารณูปโภคให้พอเพียงได้ แนวทางการพัฒนาชุมชนประมงนี้ จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนประมงขนาดใหญ่ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทำให้ทราบถึงผลของแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนประมงเช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษา และยังสามารถทราบถึงแนวโน้มของการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้

2.2.2 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกะทู้ จังหวัดภูเก็ต

งานวิจัยของสมลักษณ์ บุญณรงค์(2549) ได้ศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนกะทู้ จากอดีตถึงปัจจุบัน โดยวิเคราะห์รูปแบบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ที่สัมพันธ์และสะท้อนออกมาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ทั้งในรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคาร และพื้นที่ว่าง ตลอดจนรูปแบบโครงสร้างเชิงสัณฐาน ที่พิจารณาผ่านโครงข่ายการสัญจรและเชื่อมต่อของพื้นที่ว่างสาธารณะภายในชุมชน ด้วยการใช้ “แผนภูมิจัดติ-ฟายด์” เพื่อสืบค้นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมตามช่วงเวลาพัฒนาการสำคัญที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชน เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางพัฒนาและวางแผนที่เหมาะสมสำหรับชุมชนกะทู้ต่อไป

ผลการศึกษาพบว่าลักษณะเฉพาะของสภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินเขาและกิจการทำขุมเหมืองส่งผลให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่สมัยแรกเริ่มเกาะกลุ่มอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบระหว่างเนินเขารายรอบพื้นที่ขุมเหมือง ลักษณะเฉพาะในเชิงพื้นที่เช่นนี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อเนื่องมาถึงการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนเป็นหมู่บ้านจัดสรรจำนวนมากเพื่อรองรับแรงงานการค้าและบริการที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของศูนย์กลางจังหวัดภูเก็ตและบริเวณหาดป่าตองในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การศึกษาในรายละเอียดระดับย่านพบว่า พื้นที่พักอาศัยในเกือบทุกหมู่บ้านของชุมชนกะทู้ มีการพัฒนาในลักษณะแยกตัวออกเป็นบริเวณย่อยๆ ลึกเข้าไปมากจากทางสัญจรหลักในระดับเมือง โดยไม่มีโครงข่ายการสัญจรทางเลื้อยเชื่อมต่อระหว่างกันภายในส่งผลทำให้เป็นพื้นที่ยากต่อการเข้าถึง บางบริเวณไร้ผู้คน ไม่เอื้อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ในขณะที่บางบริเวณ โดยเฉพาะถนนสายหลักต้องแบกรับปริมาณการสัญจรที่มากเกินไปจนเกิดปัญหาการจราจรติดขัด

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทำให้ทราบถึงรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในชุมชนที่มีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกับพื้นที่ศึกษาออกไป แต่มีความเกี่ยวเนื่องกันในด้านการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ทั้งในรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารและพื้นที่ว่างที่เปลี่ยนแปลงจากผลของการพัฒนาในพื้นที่เช่นเดียวกัน

2.2.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั้งธนบุรี

งานวิจัยของว่าที่ร้อยตรีกิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ (2545) โดยได้ศึกษาถึงลักษณะรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เคยพึ่งน้ำเป็นเมืองสมัยใหม่แบบเมืองพึ่งบก โดยแสดงให้เห็นถึงรูปแบบต่างๆ ของการเปลี่ยนแปลง

โดยผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกของพื้นที่เมืองฝั้งธนบุรีนั้น ทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงของเมืองที่เปลี่ยนจากชุมชนที่พึ่งน้ำในทุกด้าน สันนิษฐานได้จากลักษณะประกอบต่างๆ ทั้งด้านศูนย์กลางของชุมชนที่อยู่ติดลำน้ำ ชุมชนที่ยึดศูนย์กลางอยู่ก็ย้อมอยู่ในบริเวณเดียวกันซึ่งวิถีชีวิตต่างๆ ของคนย้อมผูกพัน และพึ่งพาสายน้ำเป็นหลัก ลักษณะการใช้ชีวิตดังกล่าวถือได้ว่าเป็นลักษณะการใช้ชีวิตพื้นฐานของคนในอดีต ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเติบโตเป็นเมืองบพบาทของเมืองที่ต้องมีการติดต่อเดินทางที่สะดวก จึงย้อมต้องยึดผืนดินบนบกเป็นหลักแต่ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็มีส่วนในเมืองเท่านั้น บริเวณรอบนอกส่วนใหญ่ที่เป็นชุมชนยังคงรวมกลุ่มเกาะตัว และพึ่งพาอาศัยลำน้ำอยู่บพบาทของเมืองที่สำคัญนั้นเป็นแรงดึงดูดให้มีผู้คนเพิ่มจำนวนมากขึ้น การขยายตัวของชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะที่ขยายตัวต่อเนื่องกันไป แต่ด้วยการสัญจรที่อาศัยพึ่งพาแรงคนในระยะความเกาะตัวนี้จึงมีไม่มากและความเชื่อในศูนย์กลางชุมชนการขยายตัวจึงอยู่ในขอบเขตสั้นๆ เท่านั้น แต่เมื่อการพัฒนาระบบถนนเพื่อเชื่อมโยง และเปิดพื้นที่เมือง เพื่อพัฒนาเพื่อรวมศูนย์ทางเศรษฐกิจเมืองหลวงได้มีบพบาทมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวทำลายระบบชุมชนพึ่งน้ำเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมที่เกือบทั้งสังคมต่างเชื่อว่าความเจริญนั้นมาตามถนน ต่างพยายามเข้ามาหาความเจริญนี้และขาดการวางแผน การไม่คำนึงถึงระบบชุมชนพึ่งน้ำที่มีมาก่อนในพื้นที่ทำให้ระบบถนนที่วางกีดขวางทางน้ำ น้ำไม่สามารถไหลเวียนเช่นดังก่อน คูคลองถูกปิดเริ่มเน่าเสียส่งผลกระทบต่อสวน อีกทั้งการวางแนวถนนที่ทับข้ามไปบนคลอง แต่ระดับสะพานที่วางไม่สูงมากพอที่เรือที่เคยสัญจรในคูคลองเหล่านั้นเคยเดินทางผ่านได้ พื้นที่สวนของชุมชนน้ำถูกทำลายลง ทำให้พื้นที่สวนต้องเลิก กลายเป็นย่านพักอาศัยขึ้นมาจากความต้องการที่อยู่อาศัยของคนที่ยอพยพเข้า

มาเพื่อขายแรงงานจากการรวมศูนย์ของเมืองหลวง และการแปรเปลี่ยนของฐานอาชีพทั้งจากชุมชนที่เกิดให้ริมถนนขยายตัวเติบโตลึกเข้ามาตามชอกชอยต่างๆ และการเปลี่ยนอาชีพของบรรดาชาวสวนรุ่นหลังที่หันไปทำงานราชการ หรือเอกชน ทำให้ชุมชนริมน้ำหลายแห่งต้องเปลี่ยนแปลงเป็นขายการท่องเที่ยว ซึ่งถึงแม้จะช่วยต่อชีวิตของชุมชนต่อไปได้แต่ก็เป็นกาพึ่งพาคนอื่นซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ต่างจากอดีตที่เคยดูแลตนเองพึ่งพาตนเองได้

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ก็ทำให้ทราบถึงบทบาทของชุมชนริมน้ำที่ต้องเปลี่ยนแปลงตัวเองจากการเข้ามาของเส้นทางคมนาคมทางบก

2.2.4 การพัฒนาอุตสาหกรรม: ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมคลองรังสิต

งานวิจัยของธนพรรณ สุนทระ(2545) โดยได้ศึกษาสภาพแวดล้อมปัจจุบันของชุมชนริมคลองรังสิต การเปลี่ยนแปลงลักษณะของชุมชนอันเนื่องมาจากอุตสาหกรรมของชุมชนริมคลองรังสิต ช่วงเวลาที่ใช้เป็นข้อมูลเพื่อทำการศึกษาใช้ระยะเวลาประมาณ 20 ปี ย้อนหลังจากปี 2542

โดยผลการศึกษาพบว่า ก่อนปี พ.ศ.2545 ชาวบ้านเกือบทั้งหมดใช้น้ำคลองกับกิจกรรมในครัวเรือน ปัจจุบันคุณภาพน้ำในคลองคุณภาพต่ำลง แต่ผู้อาศัยยังต้องใช้น้ำคลองเพื่อการอุปโภค เพราะไม่มีทางเลือกอื่นจำเป็นต้องใช้น้ำคลอง เนื่องจากน้ำประปา/บาดาลยังมีใช้ไม่ทั่วถึง และบ้านเรือนปลูกติดริมคลองอยู่แล้ว ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชุมชน โดยมีนักลงทุนเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินสร้างโรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรร เพราะราคาที่ดินยังไม่แพง การคมนาคมขนส่งสะดวกใกล้กรุงเทพฯ ใกล้สนามบินดอนเมือง ประชาชนย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยทั้งมาซื้อมาเช่า และปลูกที่อยู่อาศัยรुकล้าคลองรังสิต ปრაการการณ์เช่นนี้ทำให้สภาพแวดล้อมของทุ่งรังสิตเปลี่ยนแปลงไป

โดยจากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ก็ทำให้ทราบถึงผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมต่อชุมชนซึ่งได้อาศัยพึ่งพิงน้ำ เป็นแหล่งอุปโภคบริโภค ซึ่งก็สามารถนำผลการศึกษาเปรียบเทียบกับสภาพการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นมาในบริเวณริมแม่น้ำบางปะกงต่อชุมชนบางปะกง

2.2.5 การศึกษาการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมในอำเภอบางปะกงจังหวัดฉะเชิงเทรา2539

งานวิจัยของกำพล รุ่งรัตน์(2539) โดยได้ศึกษาการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมของอำเภอบางปะกง ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การกระจายตัวของ

อุตสาหกรรม การจ้างงาน ปัญหาและแนวโน้ม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรม เพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการใช้ที่ดินด้านอุตสาหกรรมของอำเภอบางปะกง

ผลการศึกษาพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 – 2537 มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมมาก โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2532 – 2537 มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมสูงก่อให้เกิดการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น มีผลทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง ทั้งนี้เพราะเป็นผลมาจากกำหนดให้อำเภอบางปะกง เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ลักษณะของอุตสาหกรรมมีรูปแบบเปลี่ยนไปจากเดิม จากอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ใช้เงินทุนประกอบการน้อย มีการจ้างงานน้อย ผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่นเปลี่ยนมาเป็นอุตสาหกรรมกลางและขนาดใหญ่ มีเงินทุนประกอบการสูง ใช้แรงงานจำนวนมาก และเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก แหล่งกระจายตัวของอุตสาหกรรม จะกระจายตัวตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 (บางนา-ตราด) และตามแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (สุขุมวิท) ลักษณะการใช้ที่ดินอุตสาหกรรมจะพบลักษณะการใช้ที่ดินที่มีการวางแผนอยู่บริเวณแหล่งอุตสาหกรรมนอกชุมชนเมือง และอุตสาหกรรมที่ไม่มีการวางแผนการใช้ที่ดินก่อให้เกิดการใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบ จะพบอยู่ในบริเวณแหล่งอุตสาหกรรมที่อยู่ใกล้ชุมชนเมือง

จากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ได้พบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ศึกษา รวมถึงผลกระทบจากแรงงานที่ทำให้สภาพพื้นที่ที่ได้เปลี่ยนแปลงไป

2.2.6 การศึกษาผลกระทบสภาพเศรษฐกิจ-สังคม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมบริเวณเขตอุตสาหกรรม จังหวัดปทุมธานี

งานวิจัยของธนพรรณ สุนทระ(2539) ได้ศึกษาถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ปัญหาและผลกระทบทางเศรษฐกิจ-สังคม อันเนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยหลักที่มีความสัมพันธ์กับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม ช่วงเวลาที่กำหนดเพื่อทำการศึกษา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวใช้ระยะเวลาประมาณ 10 ปี ย้อนหลังจากปี 2538

ผลจากการศึกษาพบว่า ในช่วงสิบปีที่ผ่านมาหัวหน้าครัวเรือนเกือบครึ่งหนึ่งเป็นคนย้ายถิ่นที่ย้ายมาจากจังหวัดในภาคต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่จังหวัดใกล้เคียงจังหวัดปทุมธานี โดยส่วนใหญ่ไม่คิดจะย้ายถิ่นอีก โดยให้เหตุผลว่ามีหลักฐานมั่นคง มีรายได้และอาชีพที่ดีแล้ว โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวเนื่องกับการมีโรงงานอุตสาหกรรม ในด้านความเจริญของท้องถิ่นที่เกิดขึ้น มีปัจจัยสำคัญเป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้จะได้พบเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ-สังคมของประชากรในพื้นที่ใกล้เคียงกับหัวข้อ 2.2.4 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมในพื้นที่ศึกษา

2.2.7 ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น

งานวิจัยของสุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คุณินทร์พันธุ์และประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ(2543) โดยได้ศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมของโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น ประการแรก การเปลี่ยนแปลงเป็นอุตสาหกรรม ในฐานะที่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น ศึกษาในท้องถิ่นแต่ก็อยู่ในบริบทของเศรษฐกิจสังคมของโลกและของประเทศ ประการที่สอง ศึกษาถึงผลกระทบทางสังคมในท้องถิ่นอันสืบเนื่องมาจากกระบวนการนั้น และประการที่สามเพื่อแสวงหาข้อสรุป และแนวทางศึกษา ตลอดจนแนวทงนโยบาย

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเกษตรกรรมที่เลือกศึกษานั้นได้รับผลกระทบระยะแรกได้แก่ การซื้อขายที่ดิน การเปลี่ยนมือของกรรมสิทธิ์ที่ดินมีมาก แม้เป็นนอกเขตนิคมอุตสาหกรรมก็ตาม แรงกดดันที่มีต่ออาชีพเกษตรกรรมเดิมจึงมีมาก ประการที่สอง ยังไม่มีแรงงานอพยพจากถิ่นอื่น มีแหล่งงานอุตสาหกรรมให้ทำให้บริเวณไม่ไกลจากหมู่บ้าน ชาวบ้านแต่เดิมอยู่ในภาคเกษตรก็จะย้ายเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ประการที่สาม แม้ว่าพื้นที่บริเวณหมู่บ้านถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีเขียว ตามผังเมืองของจังหวัดซึ่งที่ผ่านมาปลูกพืชยูคาลิปตัส ป่าไม้แต่ในสภาพจริงๆ นั้น ถูกทำลายหมดแล้ว และบางส่วนคาดว่าจะทำสนามกอล์ฟในอนาคต ประการที่สี่ เศรษฐกิจของหมู่บ้านที่ผ่านมาไม่แตกต่างกันมาก เพราะอยู่ในอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำสวน ทำนา เมื่อมีการขายที่ดินที่เคยทำการเกษตรบางส่วน และบางส่วนได้มีลูกหลายเข้าทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรม แม้ว่าที่ได้ทำในนิคมอุตสาหกรรมจะมีไม่มากก็ตาม ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเริ่มแตกต่างกันมากขึ้น ประการที่ห้าเริ่มมีผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่นโดยผ่านผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ป่าชายเลนถูกบุกรุก น้ำเสียและของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นและส่งกลิ่นรุนแรง น้ำฝนไม่สามารถบริโภคได้เพราะคราบน้ำมันจับเต็มไปหมด ประการที่หก ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดยังคงเดิม คือชาวบ้านและชุมชนผูกพันในฐานะเป็นสถาบันศาสนา แต่วัดเองยังมีได้ปรับตัวทันกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนัก เช่น ยังเรียกรอเงินเพื่อก่อสร้างวัดจนเกิดความจำเป็น

สำหรับหมู่บ้านประมงนั้น มีผลกระทบทางสังคมดังนี้ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ช่วงเปลี่ยนมือกรรมสิทธิ์ที่ดินแม้มีไม่มาแต่ก็มีมากขึ้น มีแหล่งพักผ่อนท่องเที่ยวเกิดขึ้นและมีสนาม

กอล์ฟที่เกิดขึ้นใกล้ๆ ประการที่สอง เกิดการอพยพเข้ามาของแรงงานจากต่างถิ่นโดยเฉพาะภาค ตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเข้ามาทำงานก่อสร้างโรงแรมและคอนโดมิเนียมในพื้นที่ดังกล่าวเป็น จำนวนมาก โดยจะอาศัยอยู่ในแคมป์ก่อสร้าง ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เด็กๆ ซึ่งเป็นลูกของคณงาน ก่อสร้างเข้ามาเรียนในโรงเรียนวัด มีปัญหาการปรับตัวในโรงเรียน ประการที่สาม เนื่องจากมีความ หลากหลายขึ้น ดังนั้นสิ่งแวดล้อมในบริเวณชุมชนเริ่มเลวลง สุขลักษณะไม่ดีโดยเฉพาะกรณีค่าย คณงานได้รับผลกระทบจากอากาศเป็นพิษ ควันเขมาสีดากระจายทั่วท้องฟ้า บริเวณที่อยู่อาศัย เด็กเล็กๆ ได้รับผลรุนแรงมากเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ส่วนผู้ใหญ่ยังไม่มีใครแสดงอาการ น้ำฝนบริโภคไม่ได้ต้องต้มน้ำประปา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ชายทะเลใกล้ๆ สกปรกมากขึ้นทุก วัน สารเคมีเป็นพิษก็มีในละแวกชุมชนนี้

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ก็ทำให้ทราบถึงผลกระทบของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีต่อ ชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนประมง รวมไปถึงผลจากการอพยพเข้ามาของแรงงานย้าย ถิ่นจากภาคอื่น

2.2.8 การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเมืองสงขลาหัวเขาแดง จังหวัดสงขลา

งานวิจัยของสัมพันธ์ บุนนรงค์(2552) โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพของ เมือง โดยมีวัตถุประสงค์คือศึกษาการเปลี่ยนแปลงมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างของชุมชน ศึกษาการ เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนรวมถึงศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ผลการศึกษาพบว่าในปี พ.ศ.2510 ชุมชนเกาะกลุ่มหนาแน่นในบริเวณพื้นที่ตอนใต้ริม ทะเลสาบสงขลา โดยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวประมงซึ่งมักตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงแหล่งประกอบ อาชีพ จนกระทั่งปี พ.ศ.2532 มวลอาคารเริ่มเกาะกลุ่มไปตามแนวเส้นตรงมีระยะเว้นว่างปรากฏ เป็นเส้นทางถนนชัดเจน ต่อมาในปี พ.ศ.2550 มวลอาคารยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องบริเวณ ตอนใต้ของพื้นที่ศึกษา จนมีลักษณะเป็นชุมชนแออัด พื้นที่ว่างลดลงอย่างต่อเนื่อง บริเวณพื้นที่ โบราณสถานมีมวลอาคารขนาดเล็กเกาะกลุ่มล้อมรอบหนาแน่น แสดงถึงการตั้งถิ่นฐานที่เกาะ กลุ่มก่อนรอบโบราณสถาน นอกจากนี้ยังพบมวลอาคารขนาดต่างๆ เกาะกลุ่มขนานไปตามแนว ถนน โดยการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วและขาดการวางแผนยังส่งผลกระทบต่อการใช้ ประโยชน์ที่ดินของชุมชน เช่น ปัญหาที่ดินขาดการเข้าถึงของสาธารณูปโภค การก่อสร้างอาคารรุก ล้ำแนวเขตโบราณสถาน ย่านชุมชนมีความแออัดของอาคารมากและขาดการพัฒนา ด้าน สาธารณูปโภค การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่ออยู่อาศัยและประกอบธุรกิจอุตสาหกรรม เป็นต้น

จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ก็ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมวล อาคาร การใช้ประโยชน์ที่ดินรวมถึงแนวโน้มการขยายตัวของชุมชน

2.3 กรอบแนวความคิดงานวิจัย

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปเป็นรายละเอียดสำคัญและนำไปใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นรายละเอียดสำคัญและนำไปใช้เป็นกรอบแนวความคิดงานวิจัย ได้ตามรายละเอียดได้ดังนี้

2.3.1 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับชุมชน ทำให้ทราบถึงความหมายของชุมชน และความแตกต่างกันของชุมชนและเมืองตามลักษณะสังคม วิวัฒนาการของชุมชน นอกจากนี้ยังทราบถึงปัจจัยการเจริญเติบโตของชุมชน เป็นอีกแนวความคิดหนึ่งที่ทำให้ทราบถึงอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน

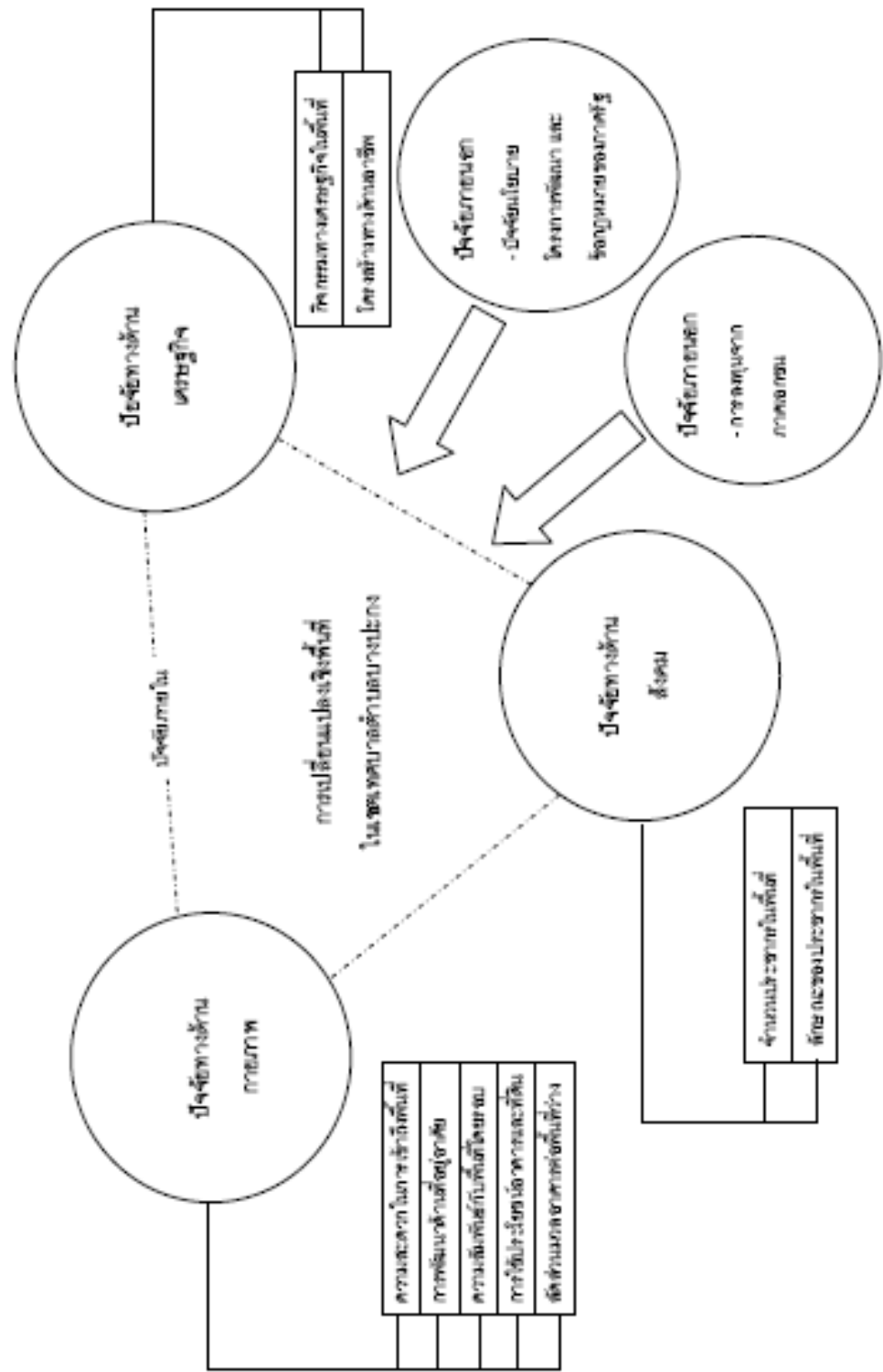
2.3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ในลักษณะต่างๆ โดยจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าชุมชนบางปะกงนั้นมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานตามการประกอบอาชีพ และเส้นทางคมนาคมเป็นหลัก โดยทำให้ทราบถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนว่ามีการตั้งถิ่นฐานอู่อริมน้ำบางปะกง ตามลักษณะของชุมชนประมง จนปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนแปลงมาเกาะกลุ่มหนาแน่นบริเวณจุดตัดของเส้นทางคมนาคมเพื่อความสะดวกในการสัญจร

2.3.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมือง องค์ประกอบของเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งทำให้ทราบถึงรูปแบบวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม

2.3.4 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน ทำให้ทราบถึงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ทั้งรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง ที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันหากรูปแบบใดเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลถึงองค์ประกอบในเชิงพื้นที่ของชุมชนในด้านอื่นๆ ด้วย

โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นสามารถสรุปเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยและขั้นตอนกระบวนการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนออกเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิ 2-1 ภาพแบบความคิด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงนั้น มีแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้คำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

3.1 พื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาเป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ซึ่งมีสภาพเป็นชุมชนชาวประมง และเป็นชุมชนที่รองรับแรงงานที่เข้ามาใช้การค้าและการบริการภายในชุมชน โดยที่ภายหลังจากที่ภาครัฐได้มีนโยบายพัฒนาระดับภาคซึ่งส่งผลมายังพื้นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร โดยเมื่อทำการเปรียบเทียบชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกันไม่ว่าจะเป็นชุมชนท่าข้าม หรือชุมชนท่าสะพาน พบว่าชุมชนบางปะกงมีความน่าสนใจมากที่สุด โดยผลการศึกษาจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าภายหลังจากที่มีโครงการจากภาครัฐแล้ว ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนแห่งนี้ได้อย่างไร

3.2 วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก โดยกำหนดรายละเอียดออกเป็นขั้นตอนดังนี้

3.2.1 ศึกษาทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษา และนำมาประยุกต์ใช้ในการ ศึกษาครั้งนี้

3.2.2 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

3.2.3 สืบค้นและเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากข้อมูลเอกสาร งานวิจัยจากห้องสมุดหน่วยงานราชการต่างๆ และรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิที่เกี่ยวกับจำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงและพื้นที่ใกล้เคียง ไปจนถึงการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ไปจนถึงการสัมภาษณ์คนในพื้นที่เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิต เช่น

- สถิติ รายงาน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานพาณิชย์จังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

- หนังสือ จากสำนักหอสมุดหรือจากห้องสมุดในพื้นที่ใกล้เคียง

3.2.4 สํารวจภาคสนามและการออกแบบสอบถาม

1) **สํารวจพื้นที่ศึกษา (physical survey)** ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกงและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกิดความเข้าใจของพื้นที่ศึกษาทางด้านกายภาพ ได้แก่ สภาพทั่วไปของชุมชน เส้นทางสัญจรหลัก ลักษณะการเข้าถึงชุมชน การคมนาคมขนส่ง ลักษณะของที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การใช้ประโยชน์ของอาคารและพื้นที่ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจสภาพของพื้นที่ศึกษาอย่างแท้จริง โดยผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการศึกษาวิจัย “การพัฒนาเมืองอย่างรวดเร็ว: การประเมินเชิงยุทธศาสตร์ของจังหวัดฉะเชิงเทรา” ซึ่งจัดโดยมูลนิธินโยบายสาธารณะไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ณ เบอร์กีย์ ซึ่งได้ลงสำรวจพื้นที่ศึกษาในช่วงเวลาเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2552

2) **การสนทนา (dialog)** เป็นการสนทนาทั่วไปเกี่ยวกับสภาพพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุมชนบางปะกงซึ่งเป็นการสนทนาแบบไม่มีโครงสร้างของการสนทนา เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนากับบุคคลต่อไปนี้ ได้แก่ โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ปลัดเทศบาลตำบลบางปะกง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 10 เทศบาลตำบลบางปะกง และคนในชุมชนบางปะกงและในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง

3) **สัมภาษณ์ (interview)** โดยหลังจากการสำรวจและสนทนาเบื้องต้นกับกลุ่มคนในพื้นที่แล้ว จึงเป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของตัวชุมชน รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักหรือกลุ่มตัวแทนของกลุ่มอาชีพในชุมชน อาทิ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง, กลุ่มค้าขายที่อยู่ในแหล่งที่อยู่อาศัยดั้งเดิม รวมไปถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลานาน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างชนิดที่ไม่อาศัยความน่าจะเป็น (non-random method) และเทคนิคย่อยมาใช้เช่น การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purpose sampling) เป็นการเลือกกรณีที่คิดว่าสามารถเป็นตัวแทนของประชากรเป้าหมายได้ เพื่อที่จะได้สอบถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ โดยผู้วิจัยสามารถสอบถามข้อมูลที่ต้องการทราบได้โดยตรง หากมีข้อสงสัยหรือคำถามใดที่ไม่เข้าใจสามารถถามซ้ำและทำความเข้าใจจนชัดเจนในทันที เพื่อการถามเจาะลึกให้ได้คำตอบและเหตุผลต่างๆ ได้อย่างละเอียด ครบถ้วน ผู้วิจัยจะทราบถึงความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยมของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์มีดังนี้

ตารางที่ 3.1 รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ	หน่วยงาน	อาชีพ
คุณจิระศักดิ์ สมพล	เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ประจำ โรงไฟฟ้าบางปะกง	รัฐวิสาหกิจ
คุณเอกพล ไทวระ	ปลัดเทศบาลตำบลบางปะกง	รับราชการ
คุณพิชิต ไทยนิยม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 เทศบาลตำบลบางปะกง	-
คุณจำเนียร แสงทอง	ชาวบ้านในชุมชนบางปะกง	ค้าขาย
คุณชัยรัตน์ สุธรรมวิทยา	ชาวบ้านในชุมชนบางปะกง	ค้าขาย
คุณสุพัตรา คงศักดิ์	ชาวบ้านในชุมชนบางปะกง	แม่บ้าน
คุณดาราทพร ประเทืองรัตนนา	ชาวบ้านในชุมชนบางปะกง	เลี้ยงปลากระชัง

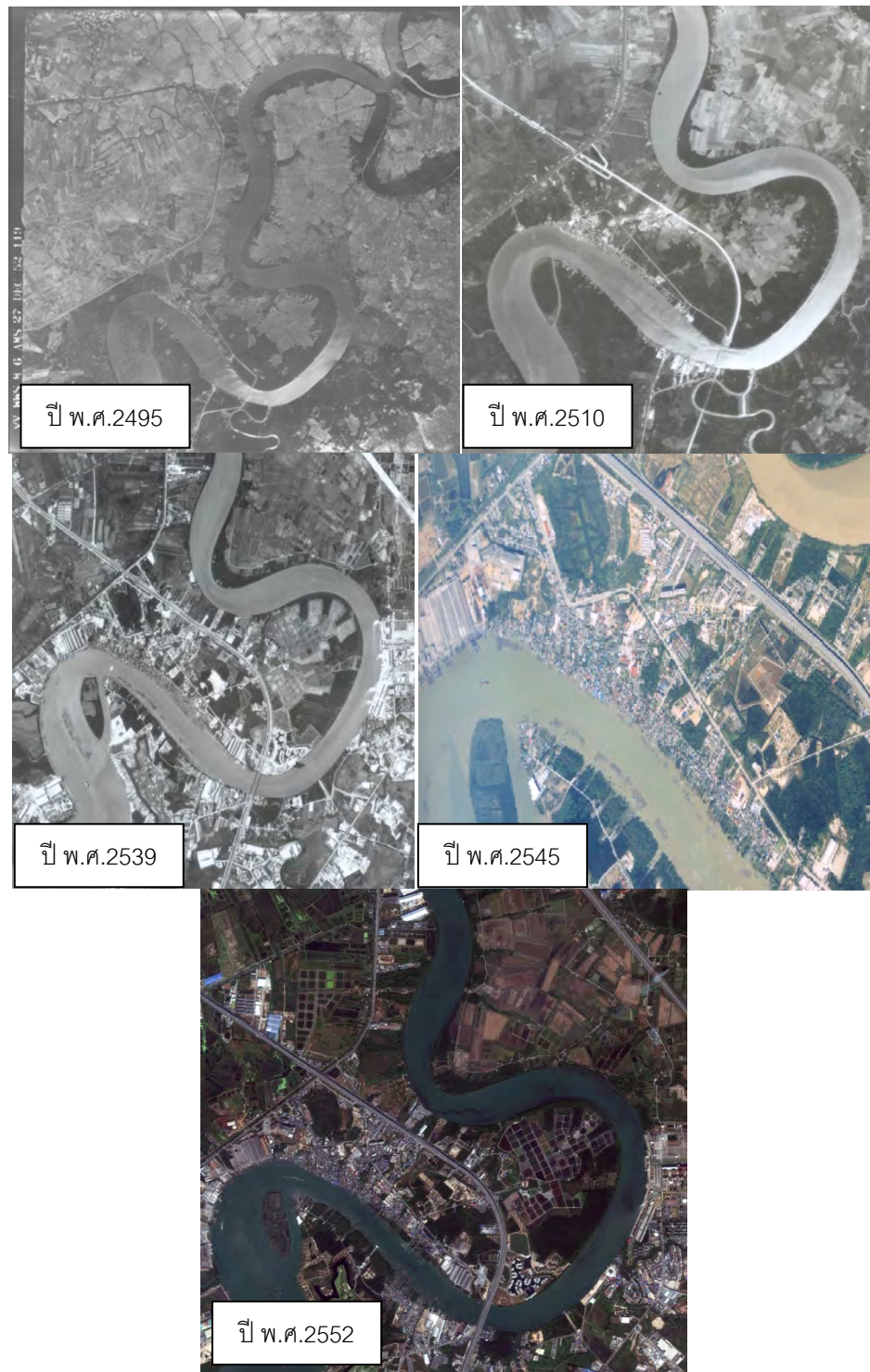
ภาพที่ 3-1 การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย

ตารางที่ 3.2 ระยะเวลาในการศึกษาวิจัย

วิธีการดำเนินงาน	พ.ศ.2552								พ.ศ.2553									
	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	ม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
วิจัยเอกสาร	←————→										←————→							
ดำเนินการขอข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง			←————→									←————→						
ร่วมโครงการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา	←————→							←————→										
สัมภาษณ์	←————→															←————→		
ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ													←————→					

4) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการศึกษการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ วิเคราะห์องค์ประกอบทางกายภาพ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

ก. ข้อมูลแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลในอดีตจะทำการแปลภาพถ่ายทางอากาศมาเป็นระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อการวิเคราะห์และการใช้เครื่องมือมาเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพของชุมชนดังนี้

ภาพที่ 3.2 ภาพถ่ายทางอากาศพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ.2495, พ.ศ.2510, พ.ศ.2539, พ.ศ.2545 และ

พ.ศ.2552

ที่มา: (กรมแผนที่ทหาร, 2552)

(1) การวิเคราะห์รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern) เป็นการวิเคราะห์สัดส่วนและความสัมพันธ์ของพื้นที่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างกับพื้นที่ว่างภายในชุมชน การวิเคราะห์นี้จะแสดงสัดส่วนการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของพื้นที่สิ่งก่อสร้างกับพื้นที่ว่าง การกระจุกตัวและการกระจายตัวของอาคารสิ่งปลูกสร้าง และจำแนกการจัดวางกลุ่มอาคารกับพื้นที่ว่างในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการกระจายตัวของชุมชน ขนาดและขอบเขตของพื้นที่ว่างกับสิ่งปลูกสร้าง ระดับการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างภายในพื้นที่ การวิเคราะห์ได้กำหนดพื้นที่ของสิ่งปลูกสร้างที่ปกคลุมดินมีสีดำ และพื้นที่โล่งว่างมีสีขาว

(2) การวิเคราะห์การซ้อนทับของข้อมูล (overlay) เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพด้วยเทคนิคการซ้อนทับข้อมูลด้วยภาพถ่ายทางอากาศ เป็นการนำภาพถ่ายทางอากาศแต่ละช่วงปี โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศที่เก่าที่สุดของกรมแผนที่ทหาร คือปี พ.ศ.2495 เป็นข้อมูลฐาน เปรียบเทียบกับข้อมูลภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2510, พ.ศ.2539, พ.ศ.2545 และปี พ.ศ.2552 จากนั้นนำไปประมวลผลด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อจัดทำข้อมูลอาคารและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

5) การแสดงผลการศึกษาในเชิงพรรณนา (descriptive analysis) ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมโดยใช้ตารางแสดงข้อมูลสถิติ แผนภูมิ แผนภาพ และแผนที่ โดยอาศัยเทคนิคการซ้อนทับของข้อมูล (overlay) มาช่วยในการวิจัย

6) สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ เป็นการสรุปผลการศึกษาในขั้นสุดท้าย เพื่อแสดงผลของการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้น

3.2 แหล่งที่มาของข้อมูล

1) ข้อมูลสถิติ เอกสาร จากหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น เทศบาลตำบลบางปะกง องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง สำนักงานสถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมพัฒนาที่ดิน ห้องสมุดสำนักงานสถิติแห่งชาติ

2) แผนที่จากสำนักโยธาธิการและผังเมืองจังหวัด แผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 จากกรมแผนที่ทหาร ภาพถ่ายดาวเทียมจากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน)

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของชุมชนบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง ครอบคลุมเนื้อหาพื้นฐานต่างๆ ทั้งทางด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะท่ายกายภาพที่ตั้ง โครงข่ายคมนาคม และการเข้าถึง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และประชากร เนื้อหาของบทจึงทำการประมวลผลข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของชุมชนบางปะกงดังกล่าว เพื่อใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนต่อไป

4.1 ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบางปะกงเป็นชุมชนดั้งเดิม จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปะการก่อสร้างพระอุโบสถวัดบน (คงคาราม) แสดงให้เห็นว่า ชุมชนบางปะกงมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง มีทั้งชาวไทยและชาวมอญอาศัยปะปนกัน โดยชาวมอญจะตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยตั้งแต่บริเวณปากคลองพานทองจนถึงบ้านบางปะกงบนและบ้านบางปะกงกลางบางส่วน ต่อมาภายหลังได้มีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อยู่บริเวณบ้านบางปะกงล่างและบ้านบางปะกงกลางบางส่วน โดยแล่นเรือมาเข้าที่ปากอ่าวแม่น้ำบางปะกง มีทั้งชาวจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนกว๋างตุง จีนยกเกี้ยน จีนไหหลำ และจีนแมนจู เป็นต้น

เดิมบางปะกงมีชื่อเรียกกันว่า "บางปลากง" เนื่องจากในแม่น้ำมีปลา "อีกง" อยู่อย่างหนาแน่นชุกชุม และปลา "อีกง" นี้ ไม่พบในแม่น้ำสายอื่นๆ นอกจากแม่น้ำบางปะกงนี้เท่านั้น ชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานที่นี้ในภายหลังมักพูดออกเสียงเป็น "บางมังกง" ซึ่งก็คือ "บางปลากง" นั่นเอง

ปี พ.ศ.2350 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ชื่อบางปะกง (บางมังกง) ปรากฏเป็นหลักฐานในนิราศเมืองแกลง ของสุนทรภู่ โดยสุนทรภู่แล่นเรือมาแวะจอดพักที่บางปะกงล่าง ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของชาวจีน

ปี พ.ศ.2379 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งด่านทางน้ำที่บางปะกง เพื่อเก็บภาษีอากรจากเรือพ่อค้าวานิชต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาค้าขายและเป็นด่านตรวจตราข้าศึกและสิ่งของต้องห้ามทั้งปวง โดยมีวัดบน (คงคาราม) เป็นศูนย์กลางของชุมชน

ปี พ.ศ.2427 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้มีการก่อสร้างวัดเพิ่มขึ้นอีก 1 วัด โดยมีคฤหบดี 3 คนของบางปะกงร่วมกันก่อสร้างวัดกลางขึ้นอีกหนึ่งวัด พร้อมก่อสร้างพระพุทธรูปจำลองไว้เป็นที่เคารพสักการะ

ปี พ.ศ.2435 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 หมู่บ้านบางปลา
กงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นตำบล อยู่ในความปกครองของเมืองชลบุรี มีที่ทำการปกครองอยู่ข้างๆ
พระเจดีย์ริมน้ำวัดบน (คงคาราม)

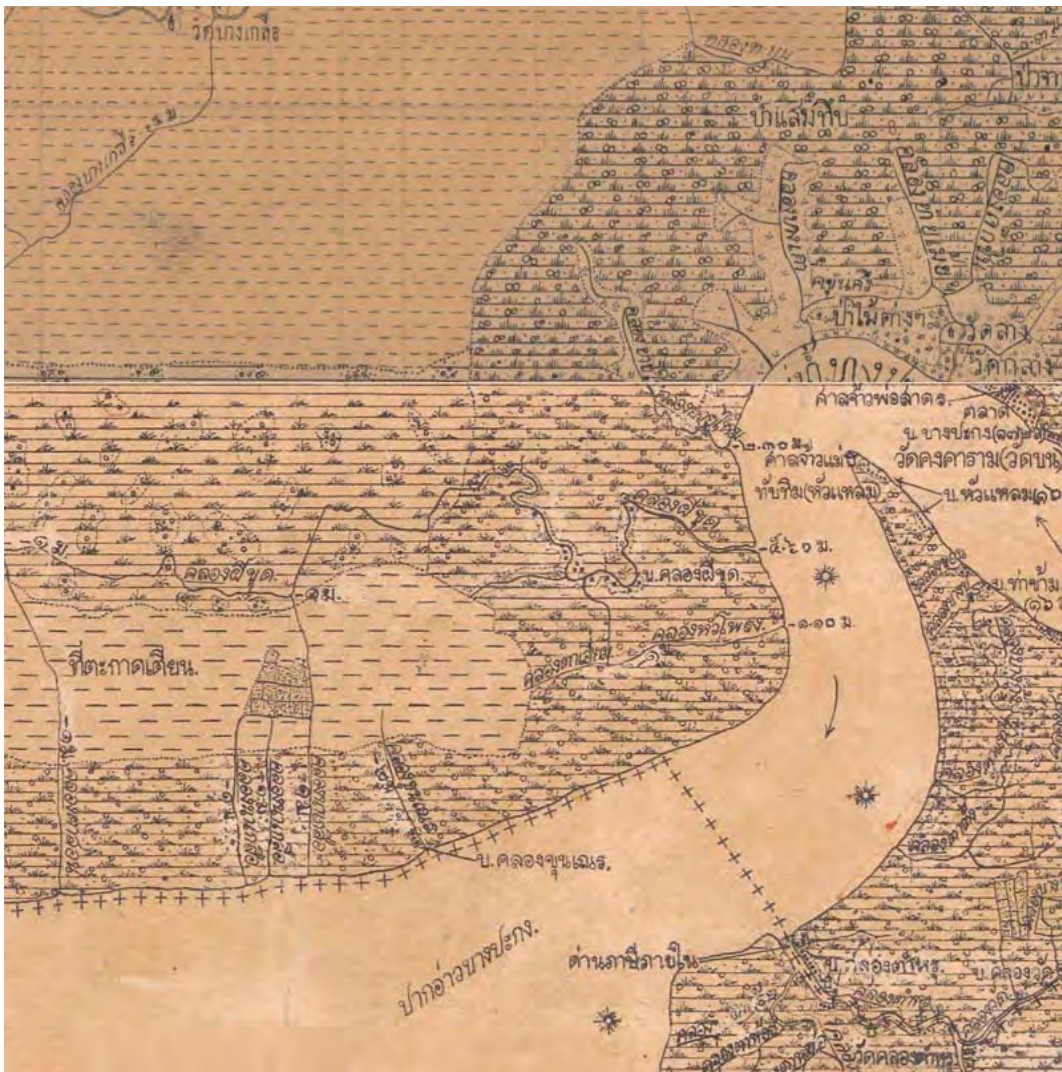
ปี พ.ศ.2436 วัดกลางก่อสร้างแล้วเสร็จ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (แพ ตีฆสเทว มหาเถระ)
วัดสุทัศน์ มาเป็นองค์ประธานในพิธีพระราชทานวิสุงคามสีมาผูกพัทธสีมา

ปี พ.ศ.2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จแวะพักเสวย
พระกระยาหาร ณ พลับพลาที่ประทับริมแม่น้ำบางปะกง บริเวณวัดบน (คงคาราม) แล้วเสด็จเยี่ยม
ราษฎรพร้อมทรงพระราชทานสิ่งของที่ระลึกแก่ราษฎร และทรงพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์
ของพระองค์ไว้ประจำที่วัดบน (คงคาราม) หลังจากนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปยัง
มณฑลปราจีนบุรี

ปี พ.ศ.2453 มีการก่อสร้างวัดล่างเพิ่มขึ้นอีก 1 วัด รวมเป็น 3 วัด (วัดบน - วัดกลาง - วัด
ล่าง) วัดล่างในเวลานั้นจะมีเสาธงชาติขนาดใหญ่ สูง 20 วา คนเดินป่าใช้เป็นจุดสังเกตเวลาหลง
ป่า กลับบ้านไม่ได้

ปี พ.ศ.2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จแวะพักเสวย
พระกระยาหารกลางวัน ณ ศาลาการเปรียญวัดบน (คงคาราม) ก่อนที่จะเสด็จพระราชดำเนินทาง
ชลมารคต่อไปยังมณฑลปราจีนบุรี

ปี พ.ศ.2459 ตำบลบางปะกงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอบางปะกง อยู่ในความ
ปกครองของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีที่ว่าการอำเภอและสถานีตำรวจตั้งอยู่บริเวณวัดบน (คงคาราม)
ก่อนหน้านั้นบางปะกงอยู่ในความปกครองของเมืองชลบุรี

ภาพที่ 4-1 แผนที่ปี พ.ศ.2460 บริเวณชุมชนและปากแม่น้ำบางปะกง
(ที่มา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550)

ปี พ.ศ.2462 ทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอบางปะกงจากบริเวณ วัดบน (คงคาราม) ไปตั้งอยู่ที่ตำบลท่าสะพาน (จนถึงปัจจุบัน) เนื่องจากการติดต่อคมนาคมทางน้ำกับตำบลต่างๆ ภายในอำเภอบางปะกงทำได้สะดวกกว่า เพราะท่าสะพานมีลำคลองเชื่อมติดต่อกันระหว่างตำบลมากมายหลายคลอง รวมทั้งการเดินทางไปตัวจังหวัดฉะเชิงเทราที่สะดวกและใช้เวลาเดินทางน้อยกว่า

ปี พ.ศ.2485 เปิดใช้ถนนสายกรุงเทพฯ-ชลบุรี (ถนนสุขุมวิท) มีการก่อสร้างเพิ่มเข้ามายังศรีราชาและสัตหีบ แต่ทางสายนี้ก็ยังมิได้ทำสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง กระทั่งปี พ.ศ.2492 จึงลงมือก่อสร้างสะพานข้ามที่อำเภอบางปะกง (เสร็จ พ.ศ.2494)

ปี พ.ศ.2499 กระทรวงมหาดไทยประกาศจัดตั้งสุขาภิบาลบางปะกง เป็นหน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง อยู่ในความปกครองของอำเภอบางปะกง มีผลใช้บังคับตามราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2499

ปี พ.ศ.2525 - 2529 ในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 กำหนดให้สุขาภิบาลบางปะกงเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการระดับอำเภอ

ปี พ.ศ.2530 - 2534 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 กำหนดให้ฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง เป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเมืองหลักและเมืองศูนย์กลางความเจริญ ทำให้สุขาภิบาลบางปะกงซึ่งมีศักยภาพเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเกษตร (ด้านประมง) และเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการอยู่ก่อนแล้ว เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาเช่นกัน

ปี พ.ศ.2535 - 2539 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พื้นที่อำเภอบางปะกงเป็นส่วนหนึ่งของเขตเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ ตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard)

ปี พ.ศ.2542 สุขาภิบาลบางปะกง ได้รับการยกฐานะให้เป็นเทศบาลตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงยกฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 โดยมีผลใช้บังคับตามราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 (เทศบาลตำบลบางปะกง, 2549:6-8)

4.2 สภาพทั่วไปของชุมชนบางปะกง

4.2.1 ลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน

1) ที่ตั้งและอาณาเขต

เทศบาลตำบลบางปะกงเป็นเทศบาลขนาดเล็ก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ห่างจากตัวจังหวัดฉะเชิงเทราโดยเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314 ประมาณ 25 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานครโดยเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 ประมาณ 45 กิโลเมตร ห่างจากสนามบินสุวรรณภูมิประมาณ 38 กิโลเมตร และห่างจากท่าเรือพาณิชย์แหลมฉบังประมาณ 45 กิโลเมตร มีพื้นที่รับผิดชอบรวม 1.3 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 812.5 ไร่ ประกอบด้วย

หมู่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10	ตำบลบางปะกง
หมู่ 1 - 11 - 18 - 19	บางส่วน ตำบลบางปะกง

โดยมีอาณาเขตใกล้เคียงติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับศูนย์การค้าบางปะกง และศูนย์การค้าเมืองใหม่บางปะกง
ริมเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34
- ทิศใต้ ติดต่อแม่น้ำบางปะกง
- ทิศตะวันตก ติดต่อทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 314
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับโรงแป่งมัน แคะชวา ตำบลบางปะกง

แผนที่ 4-1 แสดงที่ตั้งและขอบเขตของอำเภอบางปะกง ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

 <p>สัญลักษณ์ - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา</p>	<p>แผนที่ 4-2 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเทศบาลตำบลบางปะกง</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ที่มา: http://maps.google.com)</p>

2) ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลบางปะกงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มบริเวณปากแม่น้ำ มีลักษณะเป็นป่าชายเลน ดั้งเดิมจะมีต้นจาก ต้นแสม ลำพู ลำแพน โกงกาง และต้นการบูรขึ้นอยู่ทั่วไป พื้นที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 0 ถึง 2 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาลจึงเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึง ตลอดแนวด้านทิศใต้ของพื้นที่เทศบาลซึ่งติดแม่น้ำบางปะกง ตั้งแต่หมู่ที่ 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 และหมู่ที่ 13 มีคลองเล็กคลองน้อยตลอดแนวมากมาย ตามลักษณะที่ราบลุ่มบริเวณปากแม่น้ำโดยทั่วไป ที่มักจะมีคลองมากมายก่อนถึงบริเวณปากแม่น้ำ ในอดีตคลองเหล่านี้ใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครองเช่นกัน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นยุคทองของกรุงรัตนโกสินทร์ในด้านการพาณิชย์ค้าขายระหว่างประเทศทางทะเล ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งด่านทางน้ำ เพื่อเก็บภาษีอากรจากเรือสำเภาของพ่อค้าวานิช ทำให้บางปะกงเป็นศูนย์กลางการเดินเรือในสมัยนั้น คลองต่างๆ มักเป็นที่จอดเรือสำเภาของพ่อค้า

ปัจจุบันภายในเขตเทศบาลมีลำคลองปรากฏอยู่หลายสาย คุณคลองเหล่านี้ใช้เป็นที่ระบายน้ำ ป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝนและฤดูหน้าน้ำหลาก (ต้นฤดูหนาว) และใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครอง เช่น

- คลองคด อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 เป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครองระหว่างหลักเขตที่ 3 ของเทศบาล กับเขต อบต.บางปะกง
- คลอดลอด เป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครองระหว่างหมู่ที่ 2 และ หมู่ที่ 3 ต.บางปะกง ต่อเชื่อมกับคลองคดในพื้นที่ อบต.บางปะกง
- คลองยายเม้ย เป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครองระหว่างหมู่ที่ 8 และ หมู่ที่ 9 ต.บางปะกง
- คลองบ้านเก่า เป็นคลองที่ใช้เป็นเส้นแบ่งอาณาเขตการปกครองระหว่างหลักเขตที่ 4 ตลอดแนวคลองถึงหลักเขตที่ 5 ของเทศบาลกับ เขต อบต.บางปะกง อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 13 ต.บางปะกง

3) ลักษณะภูมิอากาศ

เทศบาลตำบลบางปะกงมีลักษณะสภาพภูมิอากาศแบบเขตร้อนชื้น หรืออากาศร้อนชื้น แยกเส้นศูนย์สูตร แบ่งเป็น

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคมเป็นช่วงว่างของลมมรสุม อากาศจะร้อนอบอ้าว และร้อนที่สุดในเดือนเมษายน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 35 - 37 องศาเซลเซียส เนื่องจากลมจากทิศใต้และทิศตะวันออกเฉียงใต้จะหอบลมร้อนบริเวณอ่าวไทยและทะเลจีนใต้พัดผ่านบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง

- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคมจะมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดมาจากอ่าวไทย ทำให้เกิดฝนตกและจะตกหนักมากที่สุดในเดือนกันยายน อย่างไรก็ตามโดยเฉลี่ยแล้วพื้นที่เทศบาลตำบลบางปะกงจะมีปริมาณน้ำฝนตกอยู่ในเกณฑ์ต่ำเฉลี่ยปริมาณน้ำฝนตกตลอดปีประมาณ 928 มิลลิเมตร

- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากไซบีเรียพัดผ่าน ทำให้เกิดอากาศแห้งและเย็น มีความกดอากาศสูง อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 23 องศาเซลเซียส ช่วงกลางเดือนธันวาคมถึงกลางเดือนมกราคมจะเป็นช่วงเวลาที่อากาศหนาวมากที่สุด อุณหภูมิต่ำที่สุดที่วัดได้ 11.2 องศาเซลเซียส เมื่อ 28 ธันวาคม 2539

4) ระบบโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะ

บางปะกงในอดีตเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ ในปี พ.ศ.2379 รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งด่านทางน้ำที่บางปะกง เพื่อเก็บภาษีอากรและตรวจตราข้าศึก ปี พ.ศ.2451 พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 เสด็จแวะบางปะกง ก่อนเสด็จต่อไปยังมณฑลปราจีนบุรี และในปี พ.ศ.2459 รัชกาลที่ 6 ก็เสด็จแวะบางปะกงก่อนเสด็จต่อไปยังมณฑลปราจีนบุรีเช่นกัน การคมนาคมทางน้ำโดยใช้เส้นทางแม่น้ำบางปะกงมีความสำคัญเรื่อยมาจนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2494 สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกง ก่อสร้างแล้วเสร็จ การคมนาคมทางน้ำจึงลดบทบาทสำคัญลง การคมนาคมด้วยรถยนต์เข้ามาแทนที่ โดยมีเส้นทางคมนาคมเข้าสู่เทศบาลตำบลบางปะกง ดังนี้

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 ถนนสุขุมวิท เป็นถนนลาดยางเขตทาง 30 เมตร ผิวจราจรกว้าง 7 เมตร

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 ถนนบางนา - ตราด ผ่านบริเวณด้านทิศเหนือ ห่างจากเทศบาลประมาณ 700 เมตรเป็นถนนลาดยางเขตทาง 60 เมตร ผิวจราจรกว้าง 16 เมตร

- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 314 สายฉะเชิงเทรา - บางปะกง เป็นถนนลาดยาง
เขตทาง 30 เมตร ผิวจราจรกว้าง 7 เมตร

ถนนในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

- ถนนสุขาภิบาล 1 (เจียรประดิษฐ์) เป็นถนน คสล. เลียบชายฝั่งแม่น้ำบางปะกง
เริ่มต้นจากแม่น้ำหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 8 ตำบลบางปะกงขนาดกว้างโดยเฉลี่ย 5 เมตร ยาว 823 เมตร

- ถนนสุขาภิบาล 2 เป็นถนน คสล. แยกจากถนนสุขุมวิทไปบรรจบกับถนน
สุขาภิบาล 1 ที่หมู่ที่ 3 ตำบลบางปะกง ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 160 เมตร

- ถนนสุขาภิบาล 3 เป็นถนน คสล. แยกจากถนนสุขุมวิทไปบรรจบกับถนน
สุขาภิบาล 1 ที่หมู่ที่ 7 ตำบลบางปะกง ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 235 เมตร

- ถนนสุขาภิบาล 4 เป็นถนน คสล. แยกจากถนนสุขุมวิทไปบรรจบกับถนน
สุขาภิบาล 1 ที่หมู่ที่ 8 ตำบลบางปะกง ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 235 เมตร

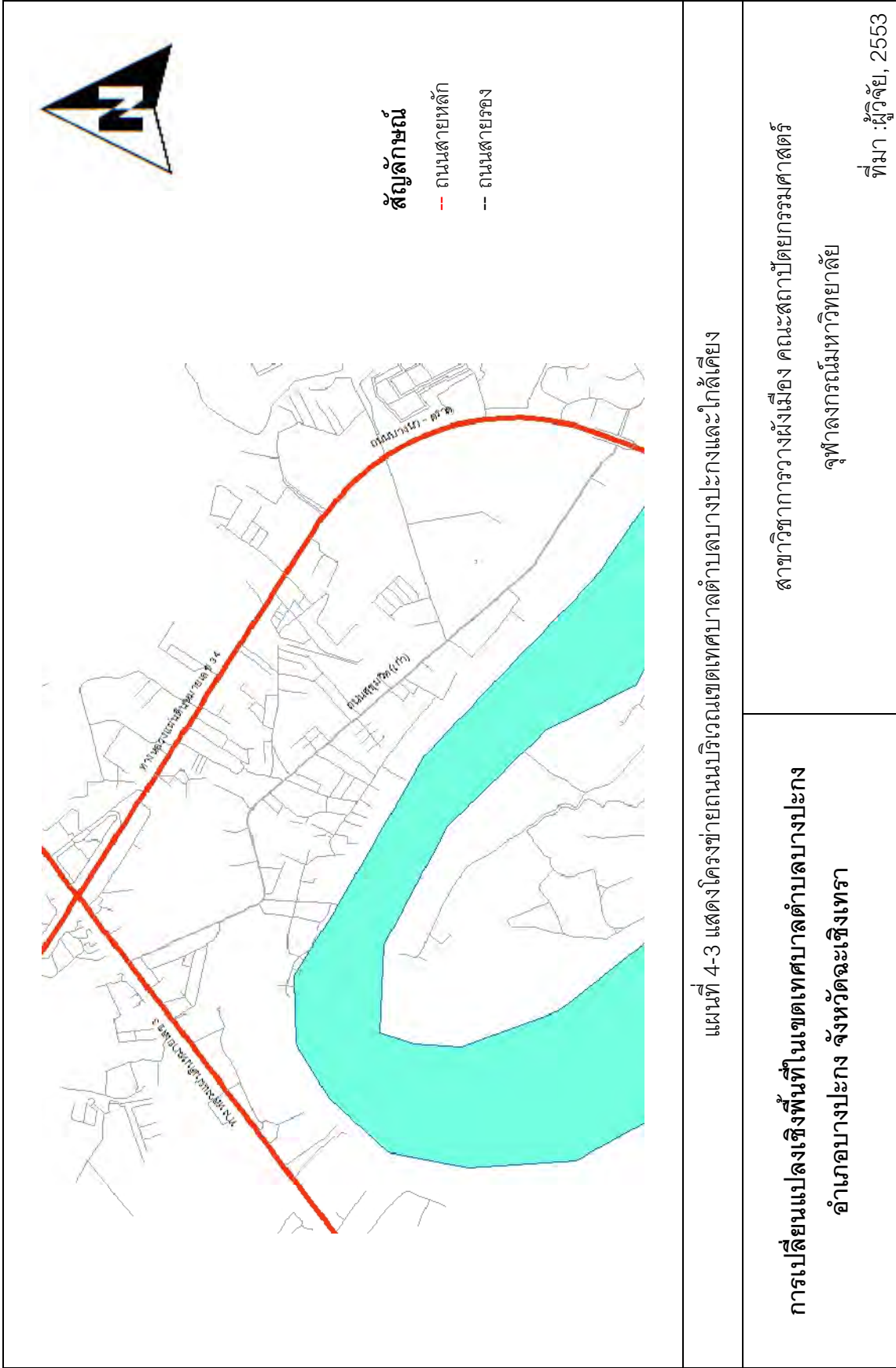
- ถนนสุขาภิบาล 5 (เพลินจิต) เป็นถนน คสล. ภายในหมู่ที่ 10 ตำบลบางปะกง
ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 636.50 เมตร

- ถนนสุขาภิบาล 6 เป็นถนน คสล. ภายในหมู่ที่ 9 ตำบลบางปะกง ขนาดกว้าง 5
เมตรยาว 425 เมตร

- ถนนสุขาภิบาล 7 เป็นถนน คสล. แยกจากถนนสุขุมวิท ไปเข้าโรงเรียนวัดล่าง

- ถนนสุขาภิบาล 8 เป็นถนน คสล. แยกจากถนนสุขุมวิท ไปศาลเจ้าพ่อโกมินทร์
หมู่ที่ 11 ตำบลบางปะกง

- ถนนสุขาภิบาล 9 เป็นถนนลูกรังเชื่อมระหว่างถนนสุขาภิบาล 4 ผ่านหน้าสวน
สุขภาพบรรจบกับถนนสุขาภิบาล 1 หมู่ที่ 8 ตำบลบางปะกง ขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 168 เมตร

5) การสื่อสารโทรคมนาคมและการไปรษณีย์โทรเลข

เทศบาลตำบลบางปะกงมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง ตั้งอยู่ในย่านที่พักอาศัยริมถนนสุขุมวิทสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้สะดวกด้านโทรศัพท์ มีทั้งบริการส่วนตัวในบ้านพักอาศัยหรือร้านค้าและตู้โทรศัพท์สาธารณะติดตั้งอยู่ตามชุมชนหนาแน่นโดยทั่วไป (ภาพที่ 4-2)

ภาพที่ 4-2 แสดงที่ทำการไปรษณีย์ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2552)

6) ไฟฟ้า

มีบริการครบทุกหมู่บ้านในเขตเทศบาลฯ และมีบริการไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะตามเส้นทางคมนาคมทุกสายในเขตเทศบาลฯ จำนวนไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะทั้งหมด 250 ดวง

7) การประปา

การบริการด้านประปาของเทศบาลตำบลบางปะกง อยู่ในความรับผิดชอบของบริษัทการประปาบางปะกงจำกัด ซึ่งมีสถานีผลิตน้ำที่ตำบลบางวัว อำเภอบางปะกง น้ำดิบที่นำมาผลิตน้ำประปาได้มาจากคลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต

8) การป้องกันอัคคีภัย

เทศบาลตำบลบางปะกงมีที่ทำการดับเพลิง ตั้งอยู่ที่ริมถนนสุขุมวิท ปากซอยเทศบาล 7 ใกล้ย่านการค้าของชุมชน มีจำนวนรถยนต์ดับเพลิงไว้บริการ 1 คัน และมีการติดตั้งอุปกรณ์เคมีดับเพลิงไว้ตามที่ต่างๆ ในชุมชน เคมีดับเพลิงปัจจุบันที่ทั้งหมด 200 ชุด ส่วนจุดน้ำสำหรับดับเพลิง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากการประปา มีทั้งหมด 14 จุด (ภาพที่ 4-3)

ภาพที่ 4-3 แสดงที่ทำการดับเพลิงเทศบาลตำบลบางปะกง

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2552)

9) การศึกษา

เทศบาลตำบลบางปะกงมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ 3 แห่ง เป็นของรัฐ 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดบน (ประจวบอนุสรณ์) โรงเรียนวัดล่าง (บวรวิทายาน 3) ส่วนของเอกชน 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัฒนาลัย และมีศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน 1 แห่ง และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเทศบาลตำบลบางปะกง จำนวน 2 ห้อง จำนวนนักเรียน 50 คน มีครูผู้ดูแลเด็ก 2 คน (ภาพที่ 4-4)

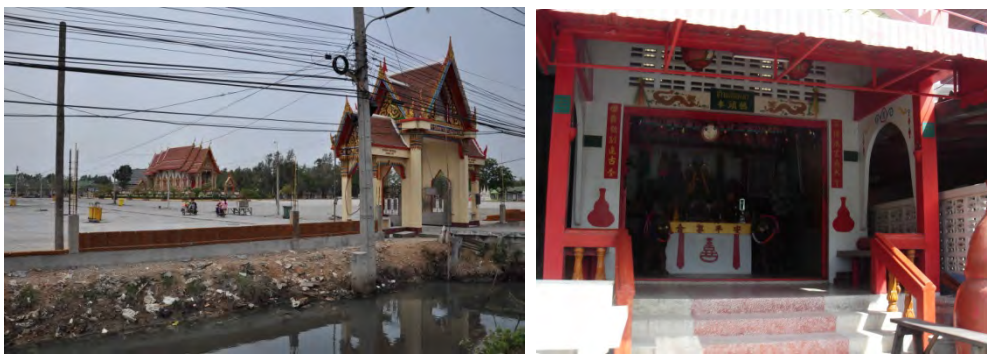

ภาพที่ 4-4 แสดงสถานศึกษาในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2552)

10) ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนสถาน 3 แห่ง คือ วัดบน (คงคาราม) วัดกลางบางปะกง และวัดบำรุงราษฎร์ศรีทธาราม (วัดล่าง) นอกจากวัดแล้วยังมีศาลเจ้าที่ประชากรนับถือ ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อสาคร หมู่ 3, ศาลเจ้าแม่สาคร หมู่ 7, ศาลเจ้าแม่ทับทิม หมู่ 7, ศาลเจ้าพ่อเสือ หมู่ 9 และศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ หมู่ 11 (ภาพที่ 4-5)

ภาพที่ 4-5 แสดงศาสนสถานในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2552)

11) การรักษาพยาบาล

ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ยังไม่มีโรงพยาบาลอยู่ในเขตความรับผิดชอบมีแต่โรงพยาบาลชุมชนบางปะกง ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชน ประมาณ 200 เมตร เป็นโรงพยาบาลมีขนาด 50 เตียง สามารถให้บริการสาธารณสุขกับประชาชนในเขตเทศบาลได้และยังมีคลินิกแพทย์อิสระ 2 แห่ง ให้บริการกับประชาชนอีกด้วย มีจำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 100 คน ปัจจุบันมีศูนย์สุขภาพของชุมชน มีเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลบางปะกงมาประจำ 6 คน

12) การใช้ประโยชน์ที่ดินภายในเขตเทศบาล

การศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ทำการศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลแผนที่การใช้ที่ดินปี พ.ศ.2495 ปี พ.ศ.2510 ปี พ.ศ.2539 ปี พ.ศ.2545 และ ปี พ.ศ.2552 เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ในพื้นที่

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงปี พ.ศ.2495

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2495 (แผนที่ 4-4) พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ว่าง มีประมาณ 406.94 ไร่ รองลงมาได้แก่ประเภทน้ำ มีพื้นที่ประมาณ 173.43 ไร่ อันดับสามได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย มีพื้นที่ 167.72 ไร่

อันดับสี่ได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีพื้นที่ 46.25 ไร่ และลำดับห้าได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีพื้นที่ 30.61 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 49.33, 21.02, 20.33, 5.61 และ 3.71 ตามลำดับ

พื้นที่ว่าง การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ว่างในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2495 มีจำนวนพื้นที่มากที่สุด โดยมีพื้นที่ประมาณ 406.94 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 49.33 จากการศึกษาพบว่าพื้นที่ว่างส่วนใหญ่ จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันตกของเขตเทศบาลและพื้นที่ว่างระหว่างชุมชนกับถนนสุขุมวิท (สายเก่า)

พื้นที่น้ำ เนื่องจากในขอบเขตของเทศบาลตำบลบางปะกง ที่ได้มาจากกรมโยธาธิการและผังเมืองได้กำหนดพื้นที่น้ำบริเวณแม่น้ำบางปะกง เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเทศบาลตำบลบางปะกง จึงจำเป็นต้องคิดสัดส่วนพื้นที่น้ำด้วย โดยพื้นที่น้ำมีพื้นที่ 173.43 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.02

ที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง มีจำนวนพื้นที่ 167.72 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.33 โดยกระจายตัวอยู่ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงเกือบทั้งแนวแม่น้ำ จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยแบบห้องแถวไม้แบบจีน เรียงตัวกันไปตามถนนเจียรประดิษฐ์ ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตถนน
- ประเภทที่อยู่อาศัย
- ประเภทพาณิชย์ยกรรม
- ประเภทพื้นที่น้ำ
- ประเภทพื้นที่ว่าง
- ประเภทศาลาสถาน

แผนที่ 4-4 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2495

**การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา**

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553

ศาสนสถาน มีพื้นที่ 46.25 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 5.61

พาณิชยกรรม มีพื้นที่ 30.61 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 3.71 พบได้บริเวณริมแม่น้ำบริเวณถนนเทศบาล 10 มีลักษณะเป็นตลาดและท่าเรือที่ขนถ่ายสินค้า

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงปี พ.ศ.2510

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2510 (แผนที่ 4-5) พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ว่าง มีประมาณ 323.35 ไร่ รองลงมาได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย มีพื้นที่ 238.42 ไร่ อันดับสามได้แก่ประเภทพื้นที่น้ำ มีพื้นที่ประมาณ 152.82 ไร่ อันดับสี่ได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีพื้นที่ 53.41 ไร่ ลำดับห้าได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีพื้นที่ 38.92 ไร่ ลำดับหกได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานศึกษา มีพื้นที่ 9.67 ไร่ และลำดับเจ็ดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม มีพื้นที่ 7.51 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 39.24, 28.93, 18.54, 6.48, 4.72, 1.17 และ 0.91 ตามลำดับ

พื้นที่ว่าง มีจำนวนพื้นที่มากที่สุด โดยมีพื้นที่ประมาณ 323.35 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 39.24 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยพื้นที่ว่างส่วนใหญ่จะอยู่ทางทิศตะวันตกของเขตเทศบาล

ที่อยู่อาศัย เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีมากเป็นลำดับสอง มีพื้นที่ประมาณ 238.42 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 28.93 โดยกระจายตัวอยู่ตามถนนบริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง และที่สำคัญในช่วงเวลานี้ ได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมออกไปยังถนนสุขุมวิท ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยไปเกาะอยู่บริเวณถนนที่เชื่อมออกไปภายนอก

พื้นที่น้ำ มีพื้นที่ลดลงจากปี พ.ศ.2495 โดยมีพื้นที่ประมาณ 152.82 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.54

ศาสนสถาน มีพื้นที่ประมาณ 53.41 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.48

พาณิชยกรรม มีพื้นที่ประมาณ 38.92 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.72 เริ่มมีการขยายตัวของพื้นที่พาณิชยกรรมจากบริเวณริมน้ำและถนนเทศบาล 10 ออกไปเชื่อมกับถนนสุขุมวิท

สถานศึกษา มีพื้นที่ประมาณ 9.67 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.17

อุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 7.51 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.91 เริ่มมีการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม โดยพบได้บริเวณทิศตะวันออกของเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

	<p>แผนที่ 4-5 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2510</p>
<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงปี พ.ศ.2539

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2539 (แผนที่ 4-6) พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัย มีประมาณ 442.57 ไร่ รองลงมาได้แก่การประมงพื้นที่น้ำ มีพื้นที่ 147.09 ไร่ อันดับสามได้แก่ประเภทพื้นที่ว่าง มีพื้นที่ประมาณ 79.65 ไร่ อันดับสี่ได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีพื้นที่ 56.77 ไร่ ลำดับห้าได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม มีพื้นที่ 45.50 ไร่ ลำดับหกได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีพื้นที่ 39.97 ไร่ และลำดับเจ็ดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานศึกษา มีพื้นที่ 12.54 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 53.70, 17.85, 9.66, 6.89, 5.52, 4.85 และ 1.52 ตามลำดับ

ที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงมีจำนวนพื้นที่มากที่สุดโดยมีพื้นที่ประมาณ 442.57 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 53.70 จากการศึกษาพบว่าจำนวนพื้นที่เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยการพัฒนาเส้นทางคมนาคมส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปตั้งอยู่บริเวณถนนเทศบาล 14 และถนนเทศบาล 15 ที่เชื่อมออกไปยังถนนบางนาตราดเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นมากและเริ่มมีการสร้างอาคารพาณิชย์กึ่งพักอาศัยบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) ทั้งสองฝั่งบริเวณจุดบรรจบของถนนเทศบาล 5 กับถนนสุขุมวิท

พื้นที่น้ำ มีพื้นที่ประมาณ 147.09 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 17.85 จากแผนที่จะพบว่ามี การสร้างกระชังเพาะเลี้ยงปลากระพงบริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงตลอดแนวริมฝั่ง

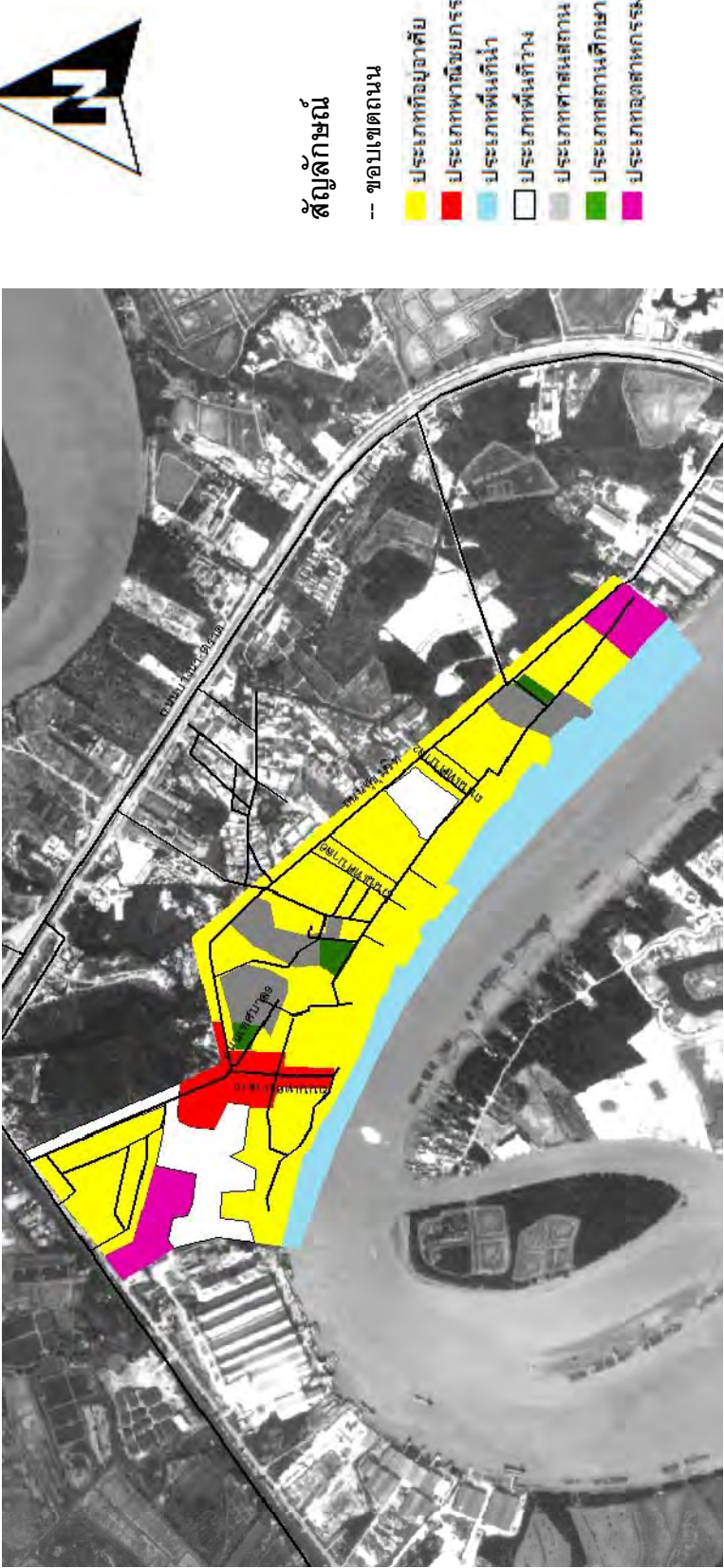
พื้นที่ว่าง เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีจำนวนลดลงมากอย่างเห็นได้ชัด โดยมีพื้นที่ประมาณ 79.65 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 9.66 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยพื้นที่ว่างที่เหลืออยู่คือบริเวณฝั่งตะวันตกของเขตเทศบาลและบริเวณพื้นที่ว่างตรงถนนเทศบาล 2

ศาสนสถาน มีพื้นที่ประมาณ 56.77 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.89

อุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 45.50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.85 ซึ่งพบได้ทางฝั่งตะวันออกของเขตเทศบาลซึ่งเป็นคลังน้ำมัน และบริเวณฝั่งตะวันตกของเขตเทศบาลจากการเข้ามาตั้งโรงงานของกลุ่มเกษตรรุ่งเรือง

พาณิชยกรรม มีพื้นที่ประมาณ 39.97 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.85 ถือว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่มากนักสำหรับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเดิม

สถานศึกษา มีพื้นที่ประมาณ 12.54 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.52

 <p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> -- ขอบเขตถนน ■ ประเภทที่อยู่อาศัย ■ ประเภทพาณิชย์ยกรรม ■ ประเภทพื้นที่น้ำ □ ประเภทพื้นที่ว่าง ■ ประเภทศาสนสถาน ■ ประเภทสถานศึกษา ■ ประเภทอุตสาหกรรม 	<p>แผนที่ 4-6 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2539</p>
<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงปี พ.ศ.2545

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2545 (แผนที่ 4-7) พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย มีประมาณ 479.52 ไร่ รองลงมาได้แก่การประเภพื้นที่น้ำ มีพื้นที่ 129.67 ไร่ อันดับสามได้แก่ประเภทอุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 65.50 ไร่ อันดับสี่ได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีพื้นที่ 51.24 ไร่ ลำดับห้าได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ว่าง มีพื้นที่ 46.79 ไร่ ลำดับหกได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีพื้นที่ 37.06 ไร่ ลำดับเจ็ดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานศึกษา มีพื้นที่ 9.16 ไร่ และลำดับแปดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการ มีพื้นที่ 5.16 ไร่หรือคิดเป็นร้อยละ 58.19, 15.73, 7.95, 6.22, 5.68, 4.50, 1.11 และ 0.63 ตามลำดับ

ที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงยังคงมีจำนวนพื้นที่มากที่สุดโดยมีพื้นที่ประมาณ 479.52 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 58.19 จากการศึกษาพบว่าจำนวนพื้นที่เพิ่มขึ้นมาจากการพัฒนาที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่ว่างในเขตเทศบาล และบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า)

พื้นที่น้ำ มีพื้นที่ประมาณ 129.67 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.73 จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่พื้นที่มีจำนวนลดลงก็เนื่องจากบางบริเวณพื้นที่ได้มีการรื้อล้างพื้นที่น้ำมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย

อุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 65.50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.95 ซึ่งพบได้ทางฝั่งตะวันออกของเขตเทศบาลซึ่งเป็นคลังน้ำมัน และบริเวณฝั่งตะวันตกของเขตเทศบาลจากการเข้ามาตั้งโรงงานของกลุ่มเกษตรรุ่งเรือง

ศาสนสถาน มีพื้นที่ประมาณ 51.24 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.22

พื้นที่ว่าง มีพื้นที่ประมาณ 46.79 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.68

พาณิชยกรรม มีพื้นที่ประมาณ 37.06 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.50

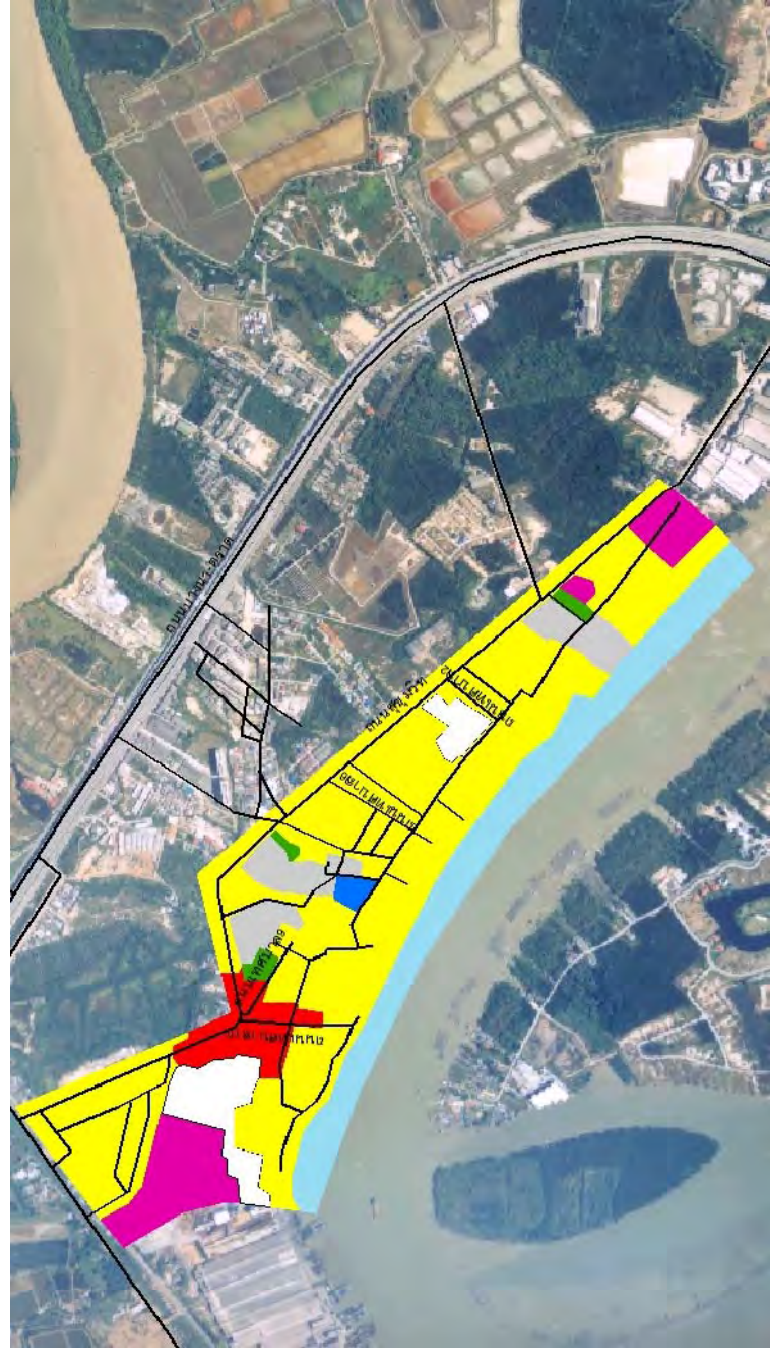
สถานศึกษา มีพื้นที่ประมาณ 9.16 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.11

สถาบันราชการ ภายหลังการจัดตั้งเทศบาลตำบลบางปะกงขึ้น เทศบาลก็ได้มาใช้พื้นที่บริเวณวัดล่างเป็นที่ทำการ โดยมีพื้นที่ประมาณ 5.61 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.63

สัญลักษณ์

- ขอบเขตถนน
- ประเภทที่อยู่อาศัย
- ประเภทพื้นที่น้ำ
- ประเภทพื้นที่ว่าง
- ประเภทศาสนสถาน
- ประเภทสถานศึกษา
- ประเภทสถาบันราชการ
- ประเภทอุตสาหกรรม
- พื้นที่พาณิชย์ยกรรม

แผนที่ 4-7 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2545

**การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา**

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงปี พ.ศ.2552

จากแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2545 (แผนที่ 4-8) พบว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย มีประมาณ 490.77 ไร่ รองลงมาได้แก่การประมงพื้นที่น้ำ มีพื้นที่ 127.83 ไร่ อันดับสามได้แก่ประเภทอุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 65.50 ไร่ อันดับสี่ได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทศาสนสถาน มีพื้นที่ 51.24 ไร่ ลำดับห้าได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีพื้นที่ 41.48 ไร่ ลำดับหกได้แก่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่ว่าง มีพื้นที่ 32.95 ไร่ ลำดับเจ็ดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานศึกษา มีพื้นที่ 9.16 ไร่ และลำดับแปดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถาบันราชการ มีพื้นที่ 5.16 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 59.55, 15.51, 7.95, 6.22, 5.03, 4.00, 1.11 และ 0.63 ตามลำดับ

ที่อยู่อาศัย การใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงมีจำนวนพื้นที่มากที่สุดโดยมีพื้นที่ประมาณ 490.77 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 59.55 จากการศึกษาพบว่าที่พักอาศัยของชุมชนในเทศบาลตำบลบางปะกง จะหนาแน่นอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง บริเวณชอยเทศบาล 6 ใกล้ชุมชนตลาดล่าง บริเวณชอยเทศบาล 7 หลังที่พักสายตรวจ และจากชอยเทศบาล 5 ตามแนวแม่น้ำบางปะกง จนถึงวัดบนเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

พื้นที่น้ำ มีพื้นที่ประมาณ 127.83 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 15.51 จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่พื้นที่มีจำนวนลดลงก็เนื่องจากบางบริเวณพื้นที่ได้มีการรื้อล้างพื้นที่น้ำมาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย

อุตสาหกรรม มีพื้นที่ประมาณ 65.50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.95 ซึ่งพบได้ทางฝั่งตะวันออกของเขตเทศบาลซึ่งเป็นคลังน้ำมันแสงอาทิตย์ปิโตรเลียม และบริเวณฝั่งตะวันตกของเขตเทศบาลคือโรงงานของกลุ่มเกษตรรุ่งเรือง

ศาสนสถาน เทศบาลตำบลบางปะกงมีวัดทางพุทธศาสนา 3 แห่ง คือ วัดบน (คงคาราม) วัดกลางบางปะกง และวัดบำรุงราษฎร์ศรัทธาธรรม (วัดล่าง) ทั้ง 3 แห่ง ตั้งอยู่ริมถนนสุขุมวิทในเขตเทศบาล และมีศาลเจ้าพ่อเสือ ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ ศาลเจ้าพ่อสาคร มีพื้นที่ประมาณ 51.24 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.22

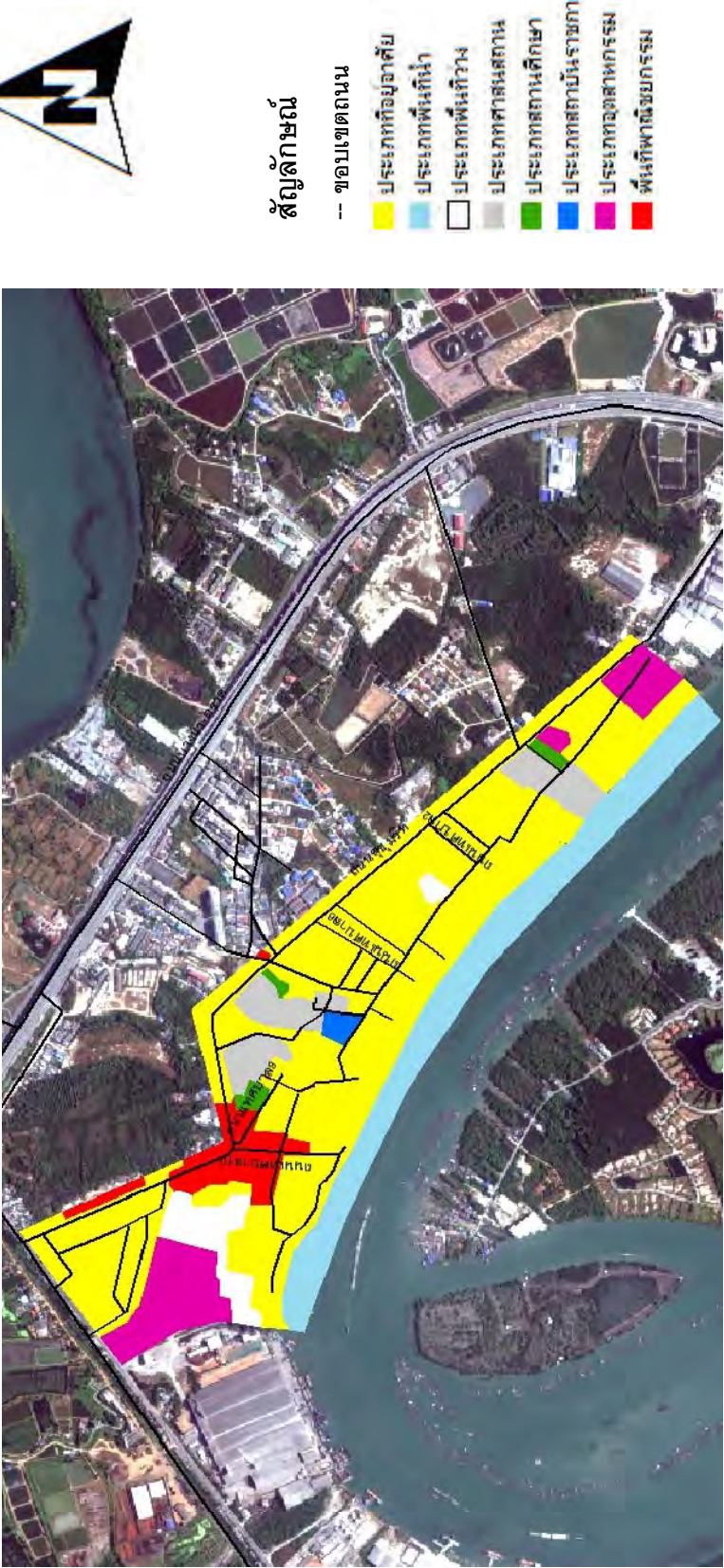
พาณิชยกรรม มีพื้นที่ประมาณ 41.48 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.03 โดยมีพื้นที่เพิ่มจากการเพิ่มขึ้นของร้านสะดวกซื้อบริเวณถนนเทศบาล 14 และบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) และย่านพาณิชยกรรมของเทศบาลตำบลบางปะกง แต่เดิมจะเกาะกลุ่มอยู่บริเวณชุมชนตลาดล่างอย่างเด่นชัด ปัจจุบันได้มีการขยายจากบริเวณดังกล่าวมากขึ้นตามแนวถนนสุขุมวิทสายเก่าตั้งแต่ต้น

ทางแยกเข้าเขตเทศบาลด้านถนนสุขุมวิทจนถึงโรงเรียนวัดล่าง และจากชุมชนตลาดล่างเข้าไปถึงแยกซอยเทศบาล 5 และ 6 ถึงริมแม่น้ำบางปะกง นอกจากนี้ยังมีการกระจายตัวย่านพาณิชยกรรมออกไปยังบริเวณใกล้เคียง เช่น อาคารพาณิชย์ที่บริเวณตรงข้ามซอยเทศบาล 3 และระหว่างซอยเทศบาล 2 กับซอยเทศบาล 3 ซึ่งมีการปรับปรุงอาคารที่พักอาศัยเป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์ในทางพาณิชยกรรม

พื้นที่ว่าง พื้นที่ที่เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมปัจจุบันลดลงไป เนื่องจากประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพการประมง และเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินที่เป็นที่โล่งและรกร้างยังคงมีอยู่บ้าง มีพื้นที่ประมาณ 46.79 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.00 มีจำนวนลดลงจากการเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัย

สถานศึกษา ภายในเทศบาลตำบลบางปะกง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดบน (ประจักษ์อนุสรณ์) และโรงเรียนวัดล่าง (บวรวิทย์ายน) มีพื้นที่ประมาณ 9.16 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.11

สถาบันราชการ เนื่องจากที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอบางปะกง ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าสะอ้าน ในเขตเทศบาลจึงมีพื้นที่ประเภทสถาบันราชการน้อยมาก เช่น อาคารที่พักสายตรวจ สถานีดับเพลิง เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยในเขตเทศบาล เทศบาลมีสถานที่พักผ่อน 1 แห่ง คือ สวนสุขภาพ โดยมีพื้นที่ประมาณ 5.61 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.63

 <p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> -- ขอบเขตถนน ■ ประเภทที่อยู่อาศัย ■ ประเภทพื้นที่น้ำ ■ ประเภทพื้นที่ว่าง ■ ประเภทศาสนสถาน ■ ประเภทสถานศึกษา ■ ประเภทสถาบันราชการ ■ ประเภทอุตสาหกรรม ■ พื้นที่พาณิชย์ยกรรม 	<p>แผนที่ 4-8 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2552</p>
<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ.2495-2552

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินสามารถแบ่งได้เป็นสามช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ.2495-2510 พบว่า การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก มีเพียงการพัฒนาของเส้นทางคมนาคม ได้แก่ ถนนสุขุมวิทและถนนบางนา-ตราด แต่การตั้งถิ่นฐานยังคงอยู่บริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง เป็นส่วนใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ว่าง สำหรับการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่สอง คือระหว่างปี พ.ศ.2510-2539 มีการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่เห็นได้ชัด คือในปี พ.ศ.2539 ภายหลังโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกได้เข้ามา ทำให้มีการขยายเส้นทางคมนาคมเดิมให้สะดวกมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้มีการลงทุนจากภาคอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง ทำให้พื้นที่ทางด้านอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น การเข้ามาของแรงงาน ทำให้ความต้องการด้านที่อยู่อาศัยมีเพิ่มขึ้นมากและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง (ตารางที่ 4-1) และในช่วงสุดท้ายคือในปี พ.ศ.2539-2552 จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงน้อย เนื่องจากสภาพข้อจำกัดของพื้นที่ ส่งผลให้มีการย้ายการตั้งถิ่นฐานไปยังพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งอยู่ติดกันมากขึ้น โดยประชากรที่อยู่ข้างเคียงนี้ก็ได้อาศัยการค้าและบริการในเขตเทศบาล ส่งผลให้มีพื้นที่พาณิชยกรรมเพิ่มขึ้น

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2495-2552 พบว่าการพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยในลักษณะของห้องแถว ห้องเช่า หรืออพาร์ทเมนต์เพื่อรองรับแรงงานที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเกิดขึ้นของอาคารสำนักงานและอาคารพาณิชยกรรมขึ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาลักษณะของอาคารเหล่านี้ในพื้นที่ เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เพิ่มขึ้น

การพัฒนาอาคารในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

ปัจจุบันในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง มีสภาพการพัฒนาจากพื้นที่ว่างเป็นโครงการที่อยู่อาศัย อาคารสำนักงาน และอาคารพาณิชยกรรม โครงการพัฒนาส่วนใหญ่ ได้แก่ อาคารพักอาศัย อาคารสำนักงาน อาคารพาณิชยกรรม ซึ่งทำให้ทราบถึงภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เป็นอย่างดีในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง จึงได้ศึกษาถึงการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (แผนที่ 4-9)

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)				การเปลี่ยนแปลง		การเปลี่ยนแปลง		การเปลี่ยนแปลง				
	2495	2510	2539	2545	2552	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ/ปี	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ/ปี	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ/ปี		
ที่อยู่อาศัย	167.7	238.4	442.6	479.5	490.8	70.7	2.35	204.2	2.13	36.9	1.33	11.3	0.33
พาณิชยกรรม	30.6	38.9	40.0	37.1	41.5	8.3	0.83	1.1	0.10	-2.9	-1.25	4.4	1.60
อุตสาหกรรม	-	7.5	45.5	65.5	65.5	7.5	13.43	38.0	6.22	20	6.07	0	0
ศาสนสถาน	46.3	53.4	56.8	51.2	51.2	7.1	0.95	3.4	0.21	-5.6	-1.73	0	0
สถานศึกษา	-	9.7	12.5	9.2	9.2	9.7	-	2.8	0.87	-3-3	-5.11	0	0
สถาบันราชการ	-	-	-	5.2	5.2	-	-	-	-	5.2	-	0	0
พื้นที่น้ำ	173.4	152.8	147.1	129.7	127.8	-20.6	0.84	-5.7	-0.13	-17.4	-2.10	-1.9	-0.21
พื้นที่ว่าง	406.9	323.4	79.6	46.8	33.0	-83.5	-1.53	-243.8	-4.83	-32.8	-8.85	-13.8	-4.99
รวม	825	825	825	825	825	825							

ตารางที่ 4-1 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2495-2552

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

 <p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> -- ขอบเขตถนน -- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ● อาคารพักอาศัย ● อาคารสำนักงาน ● หน่วยบริการประชาชน 	<p>แผนที่ 4-9 แสดงการกระจายตัวของอาคารที่พักอาศัยและสำนักงานด้านพาณิชย์กรรมในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง</p>
<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>

จากการศึกษาพบว่าในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบางปะกง สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ หอพัก อาคารพาณิชย์กรรมและโครงการบ้านจัดสรร โดยมีการกระจายตัวกันทั่วไปภายในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

กลุ่มอาคารพักอาศัย – ได้แก่ อาคารหอพัก อพาร์ทเมนท์ ห้องแถวให้เช่า เป็นต้น ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า กลุ่มอาคารพักอาศัย ส่วนใหญ่มีการกระจายตัว อยู่ทั่วไปในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบางปะกงและพื้นที่ติดกัน จะมีความหนาแน่นบริเวณทิศตะวันตกและตะวันออกของเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ไม่ค่อยพบบริเวณถนนเทศบาล 10 ซึ่งเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรม

กลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม – ได้แก่ อาคารสำนักงาน ธนาคาร และร้านสะดวกซื้อ พบว่ามี การกระจุกตัวบริเวณถนนสุขุมวิท บริเวณตลาดล่างบางปะกง และพบบริเวณถนนที่เชื่อมออกสู่ ถนนบางนาตราด ได้แก่ถนนเทศบาล 14 และถนนเทศบาล 15

กลุ่มโครงการบ้านจัดสรร – พบบริเวณริมถนนสุขุมวิท โดยอดีตเป็นพื้นที่ว่าง ได้รับการพัฒนาเป็นโครงการหมู่บ้านจัดสรรญาติาดาวหรือฟเฟอร์ตี้

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินกับระบบโครงข่ายคมนาคมขนส่ง

พื้นที่พักอาศัยซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง มีการกระจายตัวอยู่ภายในถนนเจริญประดิษฐ์ซึ่งเป็นถนนเส้นในพื้นที่และถนนรองซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงไปยังถนนสุขุมวิท ในขณะที่พื้นที่พาณิชย์กรรมจะพบบริเวณริมถนนสุขุมวิทกับถนนเทศบาล 10 ซึ่งเป็นย่านพาณิชย์กรรมเดิมของชุมชน โดยพบว่าได้มีอาคารพาณิชย์กึ่งพักอาศัยเพิ่มขึ้นบริเวณทั้งสองฝั่งของถนนสุขุมวิท และเมื่อมีถนนบางนา-ตราด ซึ่งผ่านบริเวณใกล้เคียงพื้นที่ ก็ทำให้ถนนสุขุมวิท (สายเก่า) ลดบทบาทลงไป ทำให้มีถนนสายรองที่เชื่อมโยงไปยังถนนบางนาตราดเพิ่มขึ้นอีก ทำให้มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยบริเวณนี้เพิ่มมากขึ้น และนอกจากนี้การมีถนนสายรองที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างภายในกับภายนอกชุมชน ยังเอื้อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่พาณิชย์กรรมเล็กๆ กระจายตัวอยู่ตามกลุ่มพักอาศัยในชุมชนต่างๆ มากขึ้น

4.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของเทศบาลจะขึ้นอยู่กับ การทำประมง เป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น และก่อให้เกิดอาชีพต่าง ๆ อีกมากมาย ดังนี้

- สาขาเกษตรกรรมซึ่งมาจากการทำประมงเป็นอาชีพหลัก การทำประมงชายฝั่ง โดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังถือเป็นรายได้ที่สำคัญของประชาชนในเขตเทศบาล การออกเรือหาปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ ชายฝั่งและไกลฝั่งด้วยเรือใหญ่ มีสะพานปลารวม 3 ท่า ทำให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องตามมาหลาย เช่น โรงน้ำแข็ง ห้องเย็น เยื่อปลา การขายวัสดุอุปกรณ์ ตู้ซอมเรือ ปืมน้ำมัน การแปรรูปและการขนส่ง

ภาพที่ 4-6 แสดงการทำกระชังปลากะพงขาวในกระชังและอาชีพที่เกี่ยวข้อง
(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2552)

โดยจากสถิติจำนวนครัวเรือนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด จำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณสัตว์น้ำจืดที่จับได้จากการทำประมงน้ำจืด เป็นรายอำเภอ พ.ศ.2543 พบว่า อำเภอบางปะกงมีผลผลิตปริมาณการจับสัตว์น้ำสูงเป็นลำดับที่ 1 ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ดังข้อมูลในตาราง 4-2

ตารางที่ 4-2 จำนวนครัวเรือนที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด จำนวนบ่อ เนื้อที่ และปริมาณสัตว์น้ำจืดที่จับ
ได้จากการทำประมงน้ำจืด เป็นรายอำเภอ พ.ศ.2543

อำเภอ/ กิ่งอำเภอ	การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด			ปริมาณการจับ สัตว์น้ำจืด (กก.)
	จำนวนครัวเรือน	จำนวนบ่อ	เนื้อที่ (ไร่)	
เมืองฉะเชิงเทรา	1,331	1,272	10,500	5,985,000
บางคล้า	703	1,336	8,293	4,726,870
บางน้ำเปรี้ยว	252	517	2,308	1,315,560
<u>บางปะกง</u>	<u>896</u>	<u>1,237</u>	<u>27,311</u>	<u>15,567,270</u>
บ้านโพธิ์	1,005	1,231	12,605	7,184,570
พนมสารคาม	351	847	1,683	959,310
ราชสำรัน	46	92	268	152,760
สนามชัยเขต	244	613	388	221,300
แปลงยาว	198	445	1,778	1,013,460
ท่าตะเกียบ	240	280	152	86,640
กิ่งอำเภอคลองเขื่อน	56	94	422	240,680
รวม	5,122	7,964	65,708	37,453,420

ที่มา : สำนักงานประมงจังหวัดฉะเชิงเทรา

- สาขาพาณิชย์กรรม เทศบาลตำบลบางปะกงเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ถูกกำหนดให้เป็นชุมชนศูนย์กลางการค้าและบริการในเขตอำเภอบางปะกง เป็นศูนย์กลางการขนส่งผลผลิตทางการประมงและทางการเกษตรอื่น ๆ มีร้านค้าขายเครื่องซัก 84 ร้าน ร้านอาหารและเครื่องดื่ม 101 ร้าน ร้านเสื้อผ้า 18 ร้าน ร้านซักรีด 13 ร้าน ร้านบริการเสริมสวย 22 ร้าน และร้านบริการประเภทอื่น ๆ อีกประมาณ 60 ร้าน โดยจากตารางที่ 4-3 และ ตารางที่ 4-4 จะแสดงให้เห็นว่าอำเภอบางปะกงมีสถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ ที่สูงเป็นลำดับต้นๆ ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเป็นศูนย์กลางด้านการค้าและบริการระดับอำเภอ

อำเภอ	จำนวนรายที่คงอยู่				
	2499-2519	2520	2521	2522	2523
บางปะกง	400	400	400	400	438

ตารางที่ 4-4 สถิติการจดทะเบียนพาณิชย์ อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ.2499-2523

ที่มา : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดฉะเชิงเทรา

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ทะเบียนพาณิชย์		นิติบุคคล	
	พ.ศ.2538	พ.ศ.2544	พ.ศ.2538	พ.ศ.2544
เมืองฉะเชิงเทรา	181	183	88	67
บางคล้า	92	79	17	6
บางน้ำเปรี้ยว	136	88	14	12
<u>บางปะกง</u>	<u>157</u>	<u>212</u>	<u>48</u>	<u>23</u>
บ้านโพธิ์	68	55	16	6
พนมสารคาม	166	134	34	14
ราชสำร่น	26	29	2	1
สนามชัยเขต	61	39	4	6
แปลงยาว	48	62	8	6
ท่าตะเกียบ	20	35	1	-
กิ่งอำเภอคลองเขื่อน	19	9	2	-
รวม	974	925	234	141

ตารางที่ 4-3 จำนวนผู้จดทะเบียนประกอบธุรกิจการค้าที่คงอยู่ จำแนกตามประเภทการจด

ทะเบียน เป็นรายอำเภอ พ.ศ.2538 และ พ.ศ.2544

ที่มา : สำนักงานพาณิชย์จังหวัดฉะเชิงเทรา

เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลสถิติระดับอำเภอ ที่ยังไม่มีการเก็บข้อมูลละเอียดในระดับตำบลหรือระดับเทศบาลและครอบคลุมพื้นที่กว้างกว่าพื้นที่ศึกษา เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงศึกษาในภาพรวมของโครงสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สามารถเจาะลึกลงไปถึงผลทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่โดยเฉพาะได้

- สาขาอุตสาหกรรม ในเขตเทศบาลมีโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญคือ โรงงานแปรรูปไม้ เพื่อทำเยื่อกระดาษของกลุ่มเกษตรรุ่งเรือง โรงงานผลิตไฟฟ้าพลังชีวมวลของกลุ่มเกษตรรุ่งเรือง คลังน้ำมันพืชของกลุ่มแสงอาทิตย์ปิโตรเลียม อู่ซ่อมรถยนต์ เครื่องยนต์ 5 แห่ง และอุตสาหกรรม คริวเรือนเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการประมง โดยจากแผนภาพที่ 4-1 จะเห็นได้ว่าจำนวน โรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียนใหม่ในเขตอำเภอบางปะกงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมากในปี พ.ศ.2534 ซึ่งเป็นช่วงที่แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกได้กำหนดให้อำเภอบางปะกง เป็น ศูนย์กลางอุตสาหกรรมการเกษตร (ด้านประมง) และเป็นศูนย์กลางการค้าและการบริการในระดับ อำเภอ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงเวลาที่พื้นที่ใกล้เคียงกับเทศบาลตำบลบางปะกงได้เกิดนิคม อุตสาหกรรมขึ้นถึงสองแห่ง ซึ่งก็คือนิคมอุตสาหกรรมเวลโกรว์ (พ.ศ.2532) และนิคมอุตสาหกรรม อมตะนคร (พ.ศ.2532) และยังเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่โรงไฟฟ้าบางปะกงก่อสร้างแล้วเสร็จอีกด้วย (พ.ศ.2534) ซึ่งจะสังเกตได้ว่าในช่วง พ.ศ.2534 ได้มีการจดทะเบียนโรงงานเพิ่มสูงขึ้น จนกระทั่งปี พ.ศ.2541-2544 ก็เป็นช่วงที่มีการจดทะเบียนลดต่ำลงอันอาจมีสาเหตุมาจากภาวะ เศรษฐกิจของประเทศในช่วงนั้น

แผนภาพที่ 4-1 แสดงจำนวนการจดทะเบียนโรงงานใหม่ในเขตอำเภอบางปะกง ตั้งแต่ปี 2514-2552

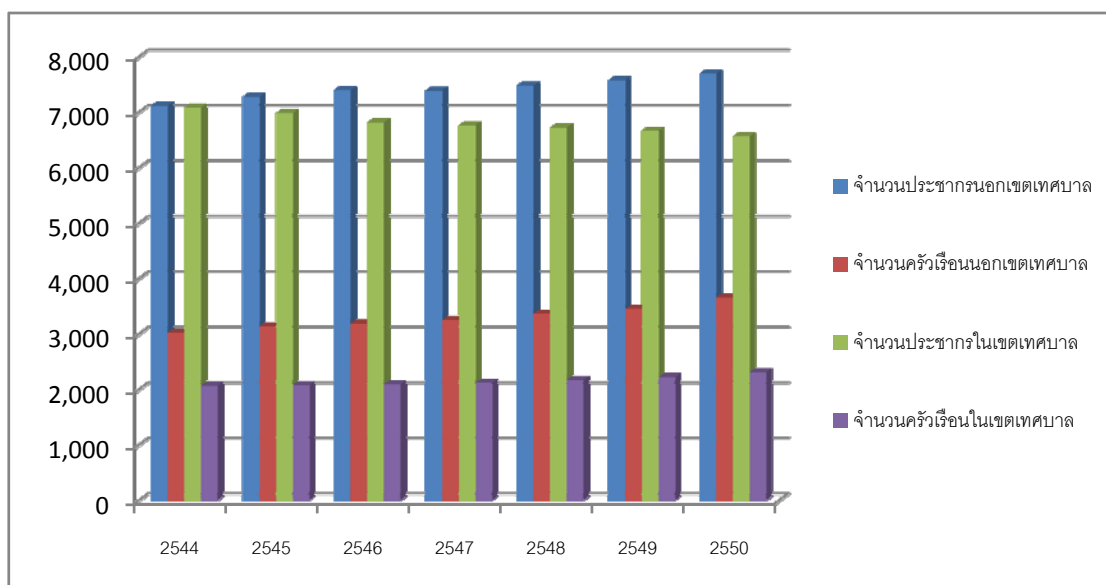
(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2552)

4.2.3 ลักษณะทางสังคม

ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ประชากรกระจายตัวอยู่ทั่วไปบริเวณริมแม่น้ำบางปะกง และต่อเนื่องมาถึงริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) พื้นที่ที่ประชากรหนาแน่น คือ บริเวณตลาดสดลงไปถึงริมแม่น้ำและบริเวณวัดล่าง โดยประชากรมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ในอัตราที่ไม่สูงนัก เนื่องจากข้อจำกัดในด้านพื้นที่ของเทศบาล โดยจากการสำรวจเมื่อปี 2547 มีประชากร 6,825 คน โดยแยกเป็นประชากรชาย 3,290 คน ประชากรหญิง 3,540 คน จำนวนบ้านเรือน 2,102 หลัง ความหนาแน่นของประชากร 5,250 คน ต่อตารางกิโลเมตร โดยอัตราการเพิ่มร้อยละ 0.36 ต่อปี

นอกจากนี้ยังมีประชากรแฝงที่เข้ามาอยู่อาศัยในเขตเทศบาลและเข้ามาทำงานโดยเฉพาะเข้ามารับจ้างเกี่ยวกับการประมง แต่ไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในเขตเทศบาล คาดการณ์ว่าไม่ต่ำกว่า 3,000 คน

จากแผนภาพที่ 4-2 จะเห็นได้ภายหลังจากจัดตั้งเทศบาลบางปะกงขึ้น จำนวนประชากรในเขตเทศบาลมีแนวโน้มที่ลดลง ในทางกลับกันจำนวนประชากรนอกเขตเทศบาลซึ่งก็คือองค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกงซึ่งอยู่ติดกันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งขัดกับจำนวนครัวเรือนทั้งในและนอกเขตเทศบาลซึ่งมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ซึ่งก็มาจากสาเหตุข้างต้นก็คือประชากรแฝงที่เข้ามาอยู่อาศัยและทำงาน

แผนภาพที่ 4-2 แสดงจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือน

ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล (องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง)

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2552)

พื้นที่	ความหนาแน่นของประชากร (คนต่อตารางกิโลเมตร)						
	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550
เทศบาลตำบล บางปะกง เนื้อที่ 1.3 ตาราง กิโลเมตร	5452.31	5373.08	5245.38	5204.62	5173.85	5130	5053.85
องค์การบริหาร ส่วนตำบล บางปะกง เนื้อที่ 34.6 ตาราง กิโลเมตร	205.75	210.43	213.90	216.67	216.36	219.05	222.60

ตารางที่ 4-4 เปรียบเทียบความหนาแน่นของประชากรระหว่างเทศบาลตำบลบางปะกงและ
องค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2544-2550
(จากการวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรพบว่า ประชากรของเทศบาลตำบลบางปะกงมี
แนวโน้มลดลง โดยเปรียบเทียบข้อมูล ปี พ.ศ.2544 มีประชากรประมาณ 7,088 คน มีความ
หนาแน่นประชากรประมาณ 5452.31 คนต่อตารางกิโลเมตร ในปี พ.ศ.2550 ประชากรลดลงไป
518 คน เหลือ 6,570 คน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ซึ่งอยู่ติดกันคือองค์การบริหารส่วนตำบลบาง
ปะกงพบว่าพื้นที่นี้มีแนวโน้มประชากรที่เพิ่มขึ้น โดยในปี พ.ศ.2544 มีประชากรประมาณ 7,119
คน และในปี พ.ศ.2550 มีประชากรเพิ่มขึ้น 583 คน ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์บุคคลภายใน
พื้นที่ และการเพิ่มขึ้นของบ้านเรือนซึ่งอยู่ติดกันกับเขตเทศบาล

4.3 สรุปสภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลบางปะกง

จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้ทราบถึงภาพรวมของชุมชนบางปะกง ซึ่งเริ่มจากชุมชน
ประมงริมน้ำที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าสองร้อยปี เป็นด่านอากรทางน้ำตั้งแต่อดีต จนมาถึงกร
พัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก มีเส้นทางคมนาคมตัดผ่าน จนกลายเป็นเมืองศูนย์กลาง
อุตสาหกรรมด้านการเกษตร จนกลายเป็นเมืองที่มีกิจกรรมทางการค้า การบริการและการพัฒนาที่
อยู่อาศัยรองรับของแรงงานจากภายนอก

ในการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ทำให้ทราบถึงพื้นที่ของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย โดยพบว่ารูปแบบหลักๆ ของการขยายตัวด้านที่อยู่อาศัย จะเป็นไปเกาะกลุ่มตามถนนสายรองที่เชื่อมระหว่างภายในชุมชนกับถนนสายหลักภายในพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาและขยายตัวนี้มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายของการคมนาคมในพื้นที่อย่างชัดเจน

ทั้งนี้เนื้อหาในบทต่อไป จะทำการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงต่อไป

บทที่ 5

พัฒนาการและสภาพการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

การศึกษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ที่ดิน บทบาทของชุมชน ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการอย่างชัดเจนทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสร้างความเข้าใจต่อสถานการณ์ของชุมชนอย่างเป็นลำดับขั้นตอน

จากการศึกษารายละเอียดในบทที่ 4 ประกอบกับการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม การสำรวจภาคสนาม การออกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ การพิจารณาสภาพแวดล้อมเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

5.1 พัฒนาการของชุมชนบางปะกง

5.1.1 พัฒนาการช่วงที่ 1: ยุคพึ่งพาการสัญจรทางน้ำ จนถึงช่วงเวลาที่เริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2350–2500) เป็นระยะเวลา 150 ปี

5.1.2 พัฒนาการช่วงที่ 2: ยุคการขยายตัวทางบกการเริ่มแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ.2500–2524) เป็นระยะเวลา 25 ปี

5.1.3 พัฒนาการช่วงที่ 3: ยุคพึ่งพาการสัญจรทางบกและขยายตัวด้านอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2525–2539) เป็นระยะเวลา 15 ปี

5.1.4 พัฒนาการช่วงที่ 4: ยุคการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การบริการและที่อยู่อาศัยระดับอำเภอ (พ.ศ.2540-2552)

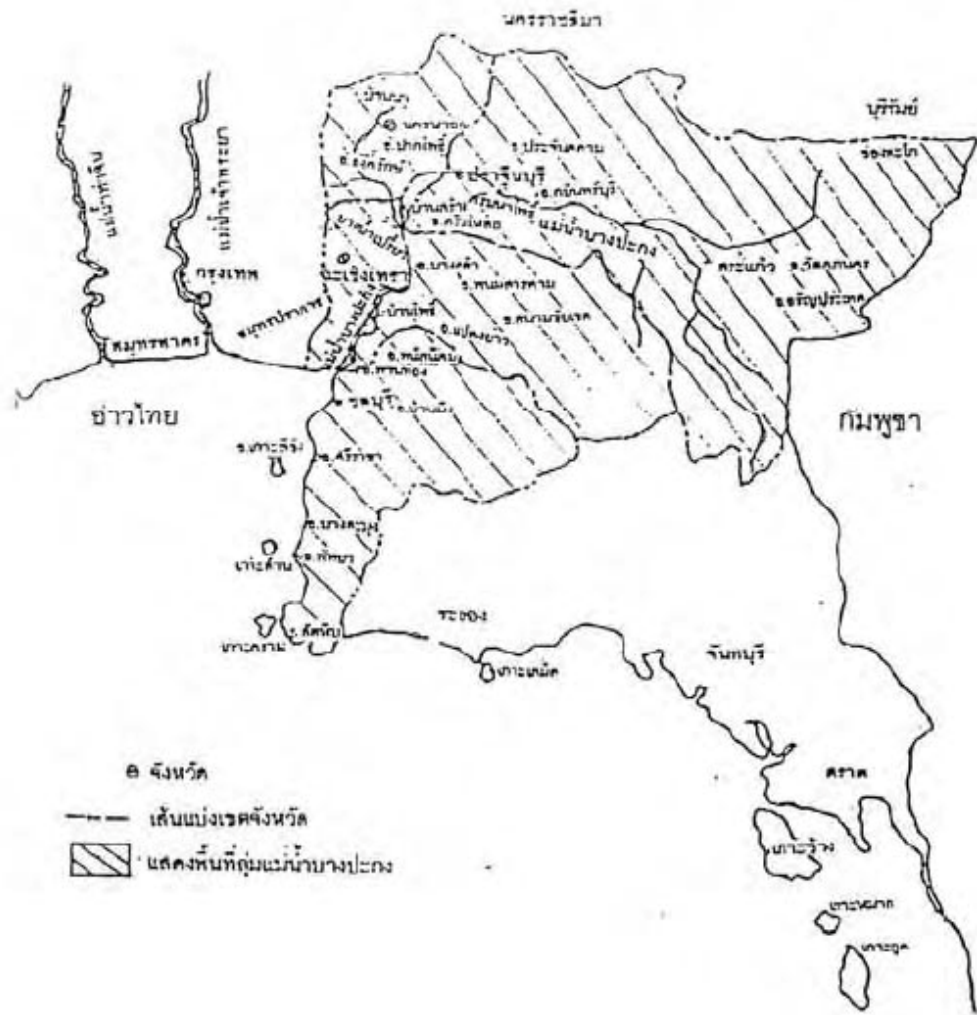
5.1.1 พัฒนาการช่วงที่ 1: ยุคพึ่งพาการสัญจรทางน้ำ จนถึงช่วงเวลาที่เริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2350–2500)

1) สภาพทั่วไป

จากที่กล่าวไปในบทที่ 2 เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางปะกง และบทที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงประวัติความเห็นมาของชุมชนบางปะกงก็จะพบว่าชุมชนบางปะกงมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน และพึ่งพาการสัญจรทางน้ำมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้ วรวิณี แผลูกอินทร์ (อ้างถึงในพิมพ์อุมา ไตลินธพ, 2548: 3-4) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความสำคัญของการผลิตเพื่อการค้าของ

เมืองฉะเชิงเทราในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง” ศึกษาเมืองฉะเชิงเทราในทางเศรษฐกิจ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้มีการผลิตและการส่งออกเพื่อการค้าในตลาดต่างประเทศมาตั้งแต่ก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง โดยอาศัยแม่น้ำบางปะกงในการเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าจากแหล่งผลิตตอนในภูมิภาคออกจำหน่ายกับพ่อค้าต่างชาติ และงานวิจัยของศรีัญญา คันธาศีพ (อ้างถึงในพิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 3-4) เรื่อง “พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ.2419-2475” ศึกษาโดยมองภาพรวมว่าพื้นที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงมีลักษณะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการผลิตเพื่อการค้า โดยนโยบายรัฐบาลได้ให้ความสำคัญของการขยายพื้นที่เพาะปลูกมายังลุ่มแม่น้ำบางปะกงด้วยการขุดคลองสายต่างๆ ซึ่งผลของการขุดคลองได้ช่วยเพิ่มเส้นทางคมนาคมทางน้ำระหว่างกรุงเทพฯกับลุ่มแม่น้ำบางปะกง ซึ่งงานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นเศรษฐกิจของลุ่มแม่น้ำบางปะกงที่มีการขยายตัวอย่างมากเพื่อตอบสนองนโยบายเศรษฐกิจส่งออกของรัฐ แต่ยังมีขาดภาพความสำคัญของคลองเชื่อมที่ทำหน้าที่เป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างชุมชนกับเมืองหลวง การตั้งถิ่นฐานของชุมชนซึ่งเป็นผู้ผลิตและทำการค้า รวมถึงบทบาทของนายทุนท้องถิ่นที่มีต่อการขยายตัวทางการผลิตในชุมชน ความเหมาะสมของพื้นที่ในการเพาะปลูก การแย่งชิงที่ดินทำกินและผลกระทบจากการขุดคลองเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรม

แม้พื้นที่ชายฝั่งทะเลจะไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ดี แต่ทำเลที่ตั้งเหมาะเป็นเมืองทำการค้าเพราะพื้นที่อยู่ลึกเข้ามาในกันอ่าวไทยจึงเป็นที่กำบังหลบคลื่นลมทะเลให้กับเรือที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย ประกอบกับสภาพดินเป็นพื้นโคลนและดินทราย (ป่าชายเลน) ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูก ราษฎรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพทำการค้าและรวบรวมสินค้าจากบริเวณพื้นที่ตอนในของแม่น้ำออกมาส่งขายต่างประเทศเพราะที่ตั้งอำนวยให้เป็นที่เรือขนถ่ายสินค้า โดยปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในบริเวณปากแม่น้ำมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

แผนที่ 5-1 แผนที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงแสดงเขตการปกครอง มาตรฐาน 1:2,000,000
ที่มา: (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 10)

สัญลักษณ์

-- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-1 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2495

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

2) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

เศรษฐกิจของชุมชนช่วงนี้ประชากรส่วนใหญ่จะทำการค้าขาย โดยนำสินค้าจากพื้นที่ภายในลุ่มแม่น้ำบางปะกงออกมาขายเพราะที่ตั้งอำนวยให้เป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้า ทำให้สะดวกแก่การนำสินค้าไปขายยังต่างประเทศ โดยเมื่อการค้าเข้ามามีบทบาทในสังคมการติดต่อแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นดังปรากฏว่ามีชุมชนเกิดขึ้นหลายแห่งในยุคต่อมา เช่น ชุมชนโบราณศรีพโล (อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี) เป็นสมัยทวารวดี เป็นต้น กลุ่มชุมชนโบราณเหล่านี้มีความสัมพันธ์ทางการค้า ทางวัฒนธรรมกับชุมชนในแถบชายฝั่งทะเลและชุมชนอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำบางปะกงซึ่งมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับที่ราบสูงโคราชและที่ราบเขมร พื้นที่ลุ่มแม่น้ำบางปะกงตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่างจีนและอินเดียทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมและแหล่งผลิตสินค้าที่ตลาดโลกต้องการ เช่น ของป่า ของทะเล ผ้า เครื่องเคลือบจากจีน จึงมีเรือเดินทางเข้ามาสมำเสมอจนมาถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปี พ.ศ.2379 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งด่านทางน้ำที่บางปะกง เพื่อเก็บภาษีอากรจากเรือพ่อค้าวานิชต่างๆ ที่เดินทางเข้ามาค้าขายและเป็นด่านตรวจตราข้าศึกและสิ่งของต้องห้ามทั้งปวง โดยมีวัดบน (คงคาราม) เป็นศูนย์กลางของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองด้านการเป็นเมืองท่าและการค้าขาย อีกทั้งยังสันนิษฐานว่าการทำประมงน้ำเค็มบริเวณนั้นนอกจากจับเพื่อบริโภคภายในชุมชนแล้ว ยังแปรรูปเพื่อจำหน่าย ดังที่สุนทรภู่ได้เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลง โดยบรรยายการเดินทางจากเมืองหลวงเข้าคลองสำโรงออกแม่น้ำบางปะกงแล่นเรือเลียบตามชายฝั่งทะเลไปยังเมืองระยอง ได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในแถบนี้ประกอบอาชีพประมงกันเป็นส่วนใหญ่ (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 43)

3) บทบาทของชุมชน

เนื่องจากทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำซึ่งเป็นที่ยลบลมทะเล และเป็นจุดจอดเรือจึงทำให้เมืองในลุ่มแม่น้ำบางปะกงมีบทบาทในการเป็นเมืองท่าและการค้าระหว่างจีน เวียดนาม กัมพูชา กับปากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลอง ตามเส้นทางที่กล่าวมาที่มีการค้าพบสินค้าที่มาจากแหล่งผลิตในตอนในของลุ่มแม่น้ำบางปะกงและพื้นที่ลุ่มแม่น้ำอื่นๆ และด้วยเทคโนโลยีการเดินทางยังไม่พัฒนาทำให้ต้องอาศัยแล่นเรือเลียบชายฝั่งและความรู้ในทิศทางลมมรสุมในการเดินเรือ ทำให้การเดินทางต้องใช้เวลาานเพราะต้องรอลมมรสุมซึ่งจะพัดมาเพียงปีละครั้งจึงต้องหาเมืองท่าที่เหมาะสมทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่พักรอลมมรสุม สามารถจัดเตรียมเสบียงอาหารและน้ำดื่มสำหรับใช้ในการเดินทางต่อไป เมื่อนานเข้าสถานที่จอดพักเรือได้เกิดเป็นจุดพบปะของ

บรรดาพ่อค้าที่เดินทางมาจากที่ต่างๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนสินค้ากันบนพื้นที่นี้ได้กลายเป็น เมืองท่า และศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าบริเวณชายฝั่งทะเล (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 44)

4) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

จากแผนที่ 5-2 สังเกตจะพบว่าชุมชนจะตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกงเป็นแนวยาว กระจายตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำ และมีความหนาแน่นของอาคารช่วงบริเวณใกล้กับแหล่งประกอบ อาชีพหลักของชุมชนคือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง โดยเฉพาะบริเวณวัดบน (คงคาราม) โดยจะมีชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ด้วย

5) การขยายตัวของชุมชน

เนื่องจากยุคนี้ยังเป็นยุคที่ยังพึ่งพาการคมนาคม และอาชีพก็ยังต้องพึ่งพิงน้ำเป็นหลักจึง ทำให้การขยายตัวของชุมชนกระจายตัวไปตามริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง โดยจากการที่เป็นแหล่ง การค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของลุ่มแม่น้ำบางปะกงจึงส่งเสริมให้บริเวณนี้เป็นย่านพาณิชยกรรมหลัก ของชุมชน เกิดเป็นชุมชนริมน้ำซึ่งคอยรับส่งสินค้าจากเรือเข้ามายังพื้นที่ภายในชุมชน

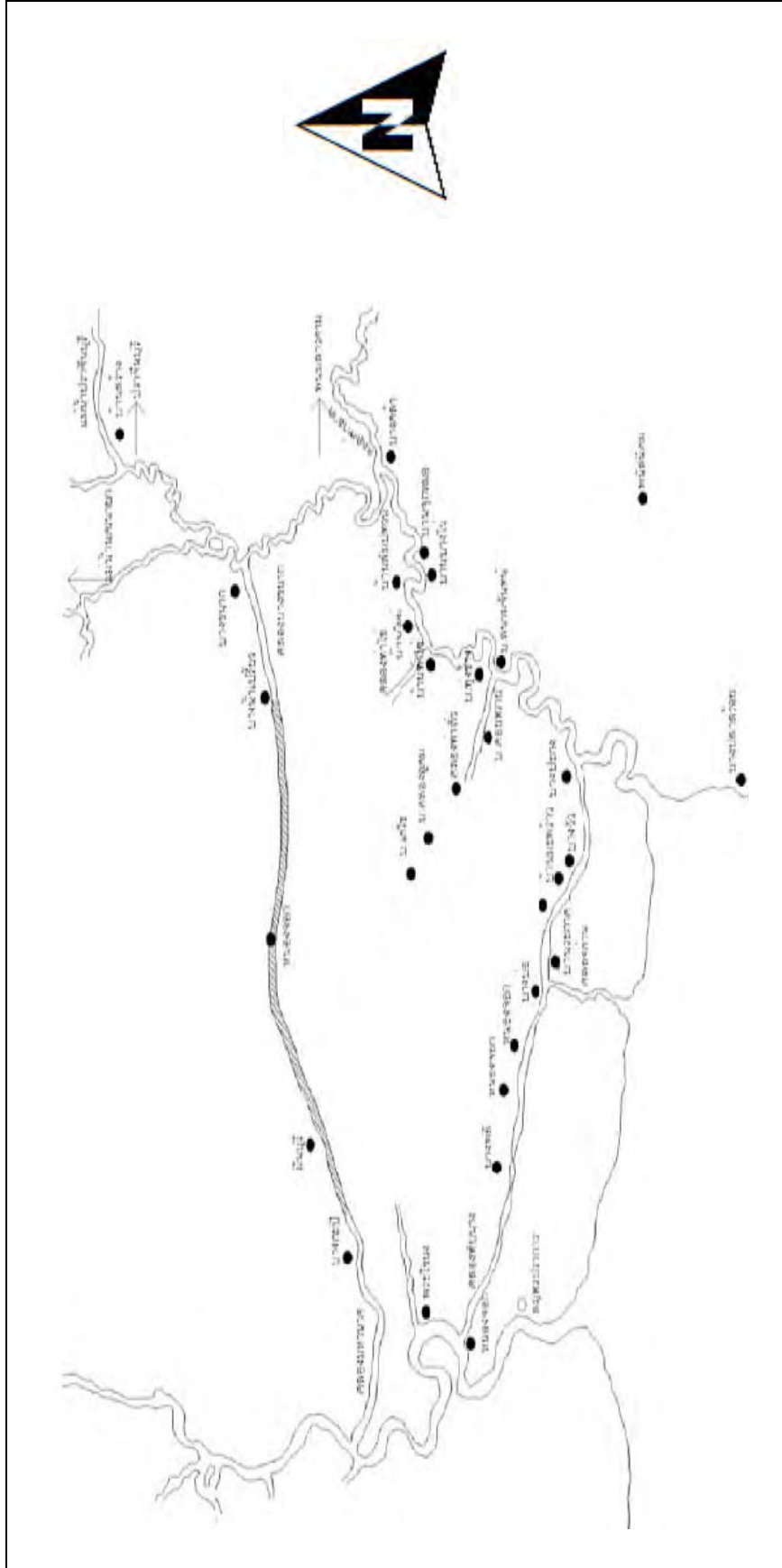
6) การสัญจร

จากแผนที่ 5-2 จะพบว่า การสัญจรส่วนใหญ่จะยังเป็นทางน้ำ เพราะว่าเส้นทางคมนาคม ทางบกยังไม่ได้ถูกพัฒนาขึ้น และเมื่อพิจารณาเหตุที่รัฐชุดคลองเชื่อมระหว่างลุ่มแม่น้ำบางปะกงขึ้น อาจเพราะชุมชนในปากแม่น้ำบางปะกงเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความเจริญทางการค้าอย่างมาก และการค้าทางด้านตะวันออกมีความสำคัญ การขุดคลองเพื่อเชื่อมระหว่างลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับ พื้นที่นี้จึงอาจสร้างรายได้ให้รัฐคุ้มค่ากับการลงทุนเพราะเป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมระหว่างเมือง หลวงกับชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออก (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 45) โดยการคมนาคมทางบกก็ จะมีถนนสุขุมวิทที่สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2493

	<p>แผนที่ 5-2 แสดงเส้นทางคมนาคมทางน้ำก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา: (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 45)</p>

7) ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ

เนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำ เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าจากภายนอก และภายในจึงทำให้ชุมชนบางปะกงมีความสัมพันธ์กับชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกงอื่นๆ รวมไปถึง ชุมชนริมชายฝั่งทะเลตะวันออกค่อนข้างมาก อาทิเช่น ชุมชนบางปลาสร้อย เป็นต้น และเมื่อพิจารณาจากแผนที่ 5-3 จะพบว่าเส้นทางคมนาคมก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์กับชุมชน โดยรอบมีบทบาทอย่างมาก

แผนที่ 5-3 แสดงชุมชนในดุ่มแม่น้ำบางปะกงและคลองเชื่อมก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548: 67)

5.1.2 พัฒนาการช่วงที่ 2: ยุคการขยายตัวทางบกการเริ่มแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ.2501–2524)

1) สภาพทั่วไป

ลักษณะของพื้นที่ชุมชนบางปะกงในช่วงพัฒนาการดังกล่าวนี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยมีการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับพื้นที่และระดับเมือง แต่พื้นฐานอาชีพของคนในชุมชนยังคงเป็นการค้าขายและการประมงน้ำเค็มเช่นเดิม แต่เริ่มมีการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมทางบกขึ้น อาทิเช่น ถนนสุขุมวิท (เสร็จปี พ.ศ.2493) จากนั้นก็ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงบริเวณอำเภอบางปะกงขึ้น (เสร็จปี พ.ศ.2494) อีกทั้งในช่วงนี้ยังมีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยภายในชุมชนบางปะกงเพิ่มขึ้นอีกด้วย (ชัยรัตน์ สุธรรมวิทยา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2553)

2) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชนยังคงเป็นการประมงและการค้าขายเป็นหลัก โดยมีการเข้ามาของแรงงานต่างถิ่น เพื่อมารับจ้างขนส่งข้าวจากเรือ(ชัยรัตน์ สุธรรมวิทยา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2553) และมีการเพิ่มขึ้นของจำนวนร้านค้าจากชาวจีนที่อพยพตั้งถิ่นฐานและทำอาชีพค้าขาย โดยเริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเกิดขึ้นได้แก่ โรงสีข้าวและโรงงานแปรงมันสำปะหลัง เป็นต้น

3) บทบาทของชุมชน

บทบาทของชุมชนในยุคนี้เริ่มเป็นยุคของศูนย์กลางการค้าและการบริการระดับอำเภอ รวมไปถึงศูนย์กลางตลาดค้าขายด้านการประมงระดับอำเภอ

4) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การตั้งถิ่นฐานยังคงเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำบางปะกง แต่ว่าเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานไปตามแนวถนนเส้นในและบริเวณตลาดบางปะกงเป็นจำนวนมาก ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินเริ่มเห็นการตั้งขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรภายในชุมชน ที่เหลือยังคงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยกระจายตามแนวถนนเส้นในและริมแม่น้ำบางปะกง โดยมีศูนย์กลางพาณิชย์กรรมอยู่บริเวณตลาดล่างบางปะกง

สัญลักษณ์

-- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2510

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

5) การขยายตัวของชุมชน

จากภาพที่ 5-2 ก็ จะเห็นว่า การขยายตัวของชุมชนมีแนวโน้มที่ไปเกาะตามเส้นทางคมนาคมทางบกมากขึ้น โดยที่ถนนสุขุมวิทสายเก่ายังไม่มีครัวเรือนเข้าไปตั้งถิ่นฐานมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ตามถนนเส้นในและบริเวณศูนย์กลางพาณิชยกรรม

6) การสัญจร

จากการที่ได้มีการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงจากข้อ 1 ก็ทำให้มีการสร้างทางสัญจรของชุมชนออกจากถนนเส้นในเพื่อเชื่อมต่อกับถนนสุขุมวิท (สายเก่า) และเมื่อถนนบางนา-ตราดได้แล้วเสร็จ ก็ได้มีการตัดถนนออกจากชุมชนเพื่อเชื่อมโยงออกไปยังโครงข่ายภายนอกมากขึ้น

7) ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ

เนื่องจากเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้ามาตั้งแต่อดีต ก็ทำให้ยุคนี้การคมนาคมขนส่งทางน้ำก็ยังเป็นเส้นทางที่สำคัญในการติดต่อกับพื้นที่โดยรอบ โดยที่เส้นทางคมนาคมทางบกเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น ในช่วงหลังจากที่ถนนสุขุมวิทได้สร้างแล้วเสร็จ

สัญลักษณ์

-- ถนน

แผนที่ 5-4 แสดงเส้นทางสัญจรภายในชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2510

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

5.1.3 พัฒนาการช่วงที่ 3: ยุคการขยายตัวทางบกและการเริ่มแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ.2525–2539)

1) สภาพทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงทั่วไปในช่วงนี้ในพื้นที่ชุมชนเดิมมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก จะพบการเปลี่ยนแปลงบริเวณริมเส้นทางคมนาคมทางบก รวมไปถึงเส้นทางสัญจรที่มุ่งสู่เส้นทางหลัก พบการเกิดขึ้นของที่อยู่อาศัยแบบจัดสรร รวมไปถึงอพาร์ทเมนท์ หอพักเกิดขึ้น

ภาพที่ 5-3 แสดงลักษณะทั่วไปและวิถีชีวิตภายในชุมชนบางปะกง

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

สัญลักษณ์
-- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณถนนบางปะกง ปี พ.ศ.2539

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

2) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันพบว่า ชุมชนยังคงมีอาชีพทำการประมงเช่นเดิม เพียงแต่ปรับเปลี่ยนจากการทำประมงน้ำลึก มาเป็นทำการประมงชายฝั่งแทน และชุมชนยังคงเป็น ศูนย์กลางทางการค้าในระดับอำเภอ ซึ่งรองรับการบริการจากชุมชนภายนอก อีกทั้งยังพบว่าการ เข้ามาของแรงงานภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้เกิดร้านค้าที่รองรับแรงงานเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ส่วน สภาพทางสังคมพบว่าคนในพื้นที่เดิมส่วนใหญ่ก็ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้ย้ายถิ่นออกไป เพียงแต่ เมื่อประชากรขยายตัวเพิ่ม ก็จะถูกกันออกไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ใกล้เคียงกับถนนมากขึ้น เพราะ พื้นที่ภายในแออัดยากต่อการต่อเติม โดยที่ยังไม่มีแนวโน้มการย้ายออกนอกพื้นที่

ภาพที่ 5-5 แสดงลักษณะอาชีพที่เกี่ยวข้องโยงเศรษฐกิจในชุมชนบางปะกง (การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

3) บทบาทของชุมชน

ในอดีตบางปะกงเป็นเมืองท่าที่มีบทบาทหน้าที่ เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญ ต่อมามีการคมนาคมด้วยรถยนต์เข้ามาแทนที่ทำให้มีการเข้าถึงพื้นที่เมืองต่างๆ ได้อย่าง สะดวกสบายจึงทำให้เมืองมีบทบาทหน้าที่เป็นเมืองพาณิชย์กรรม และการคมนาคม การเงินการ ธนาคาร การบริการต่างๆ ในปัจจุบัน

4) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

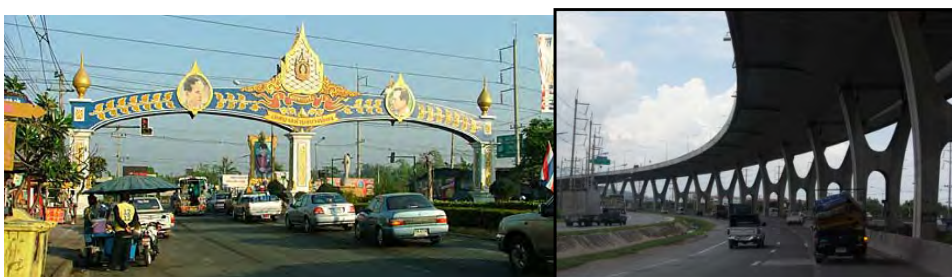
ชุมชนเทศบาลตำบลบางปะกง ได้รับการพัฒนาไปสู่ชุมชนอุตสาหกรรม และอุตสาหกรรมทางการเกษตรและเป็นศูนย์กลางทางการค้า เพราะว่าประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก รองลงมาคือการค้าและบริการ และประชากรภายในเมืองบางส่วนจะไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ นอกพื้นที่แล้วกลับมาพักอาศัยในพื้นที่ตนเองเนื่องจากภายในพื้นที่แทบไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่เลย อีกทั้งยังมีแรงงานอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่โดยเข้าบ้านอยู่ แล้วเดินทางไปทำงานตามโรงงานในย่านต่างๆภายในจังหวัดและใกล้เคียง ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่พักอาศัยเกิดเพิ่มขึ้นมาก

5) การขยายตัวของชุมชน

พบว่า การขยายตัวของชุมชนจะเกาะตัวตามถนนสุขุมวิทที่ตัดผ่านชุมชนเทศบาล อาคารประเภทที่พักอาศัยอย่างเดียวจะพัฒนาไปสู่อาคารพาณิชย์กรรม ตลาดสดบริเวณติดกับทางหลวงหมายเลข 34 (บางนา - ตราด) จะขยายตัวใหญ่ขึ้น นอกจากนี้อาคารประเภทที่พักอาศัยมีการขยายตัวจากริมถนนสุขุมวิทฝั่งซ้าย ออกไปทางด้านเหนือ ออกนอกเขตเทศบาล จนถึงแนวทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 34 (บางนา - ตราด)

6) การสัญจร

การสัญจรภายในชุมชนใช้ถนนสุขุมวิท (สายเก่า) เป็นเส้นทางสัญจรสายหลักในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชน จนในปี พ.ศ.2533 ได้มีการพัฒนาทางหลวงหมายเลข 314 (บางปะกง-ฉะเชิงเทรา) ขึ้นเป็นถนน 4 เลน ตามการพัฒนาและการเติบโตด้านอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง จะเห็นได้ว่าการขยายเส้นทางเป็นจำนวนหลายเส้นทางในบริเวณพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-6 แสดงเส้นทางการสัญจรในช่วงที่ 3

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

7) ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 ได้กำหนดให้สุขาภิบาลบางปะกงเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการระดับอำเภอ ทำให้ชุมชนบางปะกงในปัจจุบันได้เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการที่รองรับชุมชนใกล้เคียง อาทิเช่น ท่าข้าม ท่าสะพาน เป็นต้น ไว้ด้วย

5.1.4 พัฒนาการช่วงที่ 4: ยุคการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การบริการและที่อยู่อาศัยระดับอำเภอ (พ.ศ.2540-2552)

1) สภาพทั่วไป

ในช่วงนี้ เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้พื้นที่จากพื้นที่ว่างที่เหลืออยู่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง เพื่อพัฒนาไปเป็นพื้นที่พักอาศัย ทำให้ที่ว่างในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงมีจำนวนลดลงอย่างมาก

2) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในช่วงนี้ จะมีการเกิดขึ้นของอาคารสำนักงาน เช่น ธนาคาร เกิดขึ้นมากหลายแห่งในพื้นที่พาณิชย์กรรม จากในช่วงยุคที่ 3 ที่แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกกำหนดให้พื้นที่นี้เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการระดับอำเภอ

3) บทบาทของชุมชน

บทบาทของชุมชนในช่วงนี้ ก็จะเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมเพื่อรองรับประชากรทั้งในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงและใกล้เคียง

ภาพที่ 5-7 แสดงบทบาทของชุมชนบางปะกงในยุคปัจจุบัน

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

4) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ก็มีแนวโน้มที่จะพัฒนาพื้นที่ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เป็นพื้นที่ว่างเดิมมาก่อน เช่นพื้นที่บริเวณที่ติดกับถนนเทศบาล 10 ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ก็จะเห็นชัดเจนในบทที่ 4 ว่าพื้นที่ที่อยู่อาศัยได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 5-8 แสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในยุคปัจจุบัน

(การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

5) การขยายตัวของชุมชน

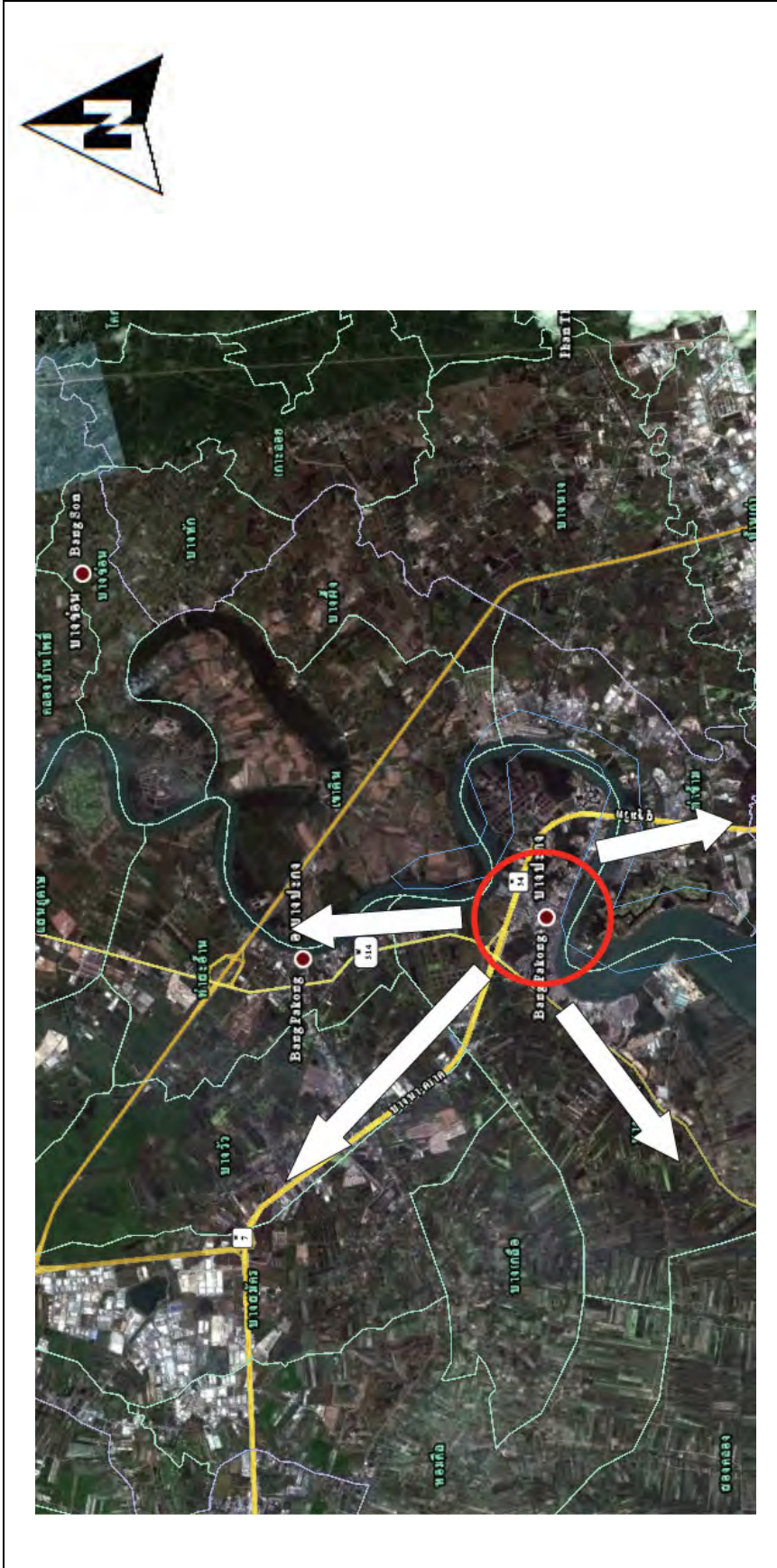
แนวโน้มการขยายตัวของชุมชนมีแนวโน้มที่จะออกไปยังพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกง ช่วงที่เป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับถนนสายหลัก ทำให้มีการสร้างบ้าน หอพักหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ บริเวณนี้กันมาก เช่นบริเวณ ถนนเทศบาล 14 และเทศบาล 15

6) การสัญจร

การสัญจรระหว่างชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนที่เปลี่ยนแปลงจะเป็นการขยายเส้นทางคมนาคมบริเวณช่วงบางปะกง-ฉะเชิงเทรา และการสร้างทางด่วนบูรพาวิถี (เสรีฯ พ.ศ.2543)

7) ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ

การเดินทางจากพื้นที่เขตเทศบาลตำบลบางปะกงไปสู่พื้นที่อื่นๆ มีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากการขยายเส้นทางคมนาคมทำให้สะดวกมากขึ้น จากข้อ 6 ทำให้การเข้าออกชุมชนมีความสะดวกมากขึ้น จากแผนที่ 5-5 จะพบว่าเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมไปยังชุมชนอื่นนั้นมีความสะดวกขึ้นจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ไม่ว่าจะเป็นถนนสายบางนา-ตราด ที่ไปยังชุมชนบางบัวหรือบางสมัคร หรือเส้นทางฉะเชิงเทรา-บางปะกง ที่ผ่านชุมชนท่าสะพาน ไปยังตัวอำเภอเมืองฉะเชิงเทราหรือเส้นทางที่เชื่อมไปยังจังหวัดชลบุรี ที่ต้องผ่านชุมชนท่าข้ามเป็นต้น

แผนที่ 5-5 แสดงความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบพื้นที่ศึกษา

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

สัญลักษณ์
-- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-9 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2545

**การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา**

สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

สัญลักษณ์
-- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 5-10 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2552

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553

5.2 สรุปพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนบางปะกง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (2552) ของทั้ง 4 ช่วงเวลาสามารถสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดจากผลของปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน ปัจจัยภายในได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพเพื่อปรับให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตต่างๆ ปัจจัยภายนอกได้แก่ นโยบายของภาครัฐเกี่ยวกับด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก การพัฒนาโครงข่ายทางสัญจรที่มีความสะดวกมากขึ้น จึงเห็นได้ชัดเจนว่าจากสาเหตุดังกล่าวล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละช่วงเวลา

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จะสืบเนื่องมาจากเหตุผลหรือปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ก็มิได้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ของชุมชน เพราะบางบริเวณยังคงมีการตั้งถิ่นฐานรูปแบบเดิม การรวมกลุ่มทางสังคมอย่างแน่นแฟ้น ถึงแม้ศูนย์กลางของชุมชนจะมีการย้ายตำแหน่งและเปลี่ยนแปลงบทบาทไปก็ตาม

ในการศึกษาเนื้อหาบทต่อไปจะเป็นการสืบค้นและบันทึกรูปแบบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน ที่เกิดขึ้นภายในย่านหรือหมู่บ้านภายในชุมชน เพื่อให้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนบางปะกงอย่างละเอียด และสรุปปัจจัยการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมต่อไป

ตารางที่ 5-1 สรุปพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

	พัฒนาการช่วงที่ 1 (พ.ศ.2350-2500)	พัฒนาการช่วงที่ 2 (พ.ศ.2500-2524)	พัฒนาการช่วงที่ 3 (พ.ศ.2525-2539)	พัฒนาการช่วงที่ 4 (พ.ศ.2540-2552)
สภาพทั่วไป	- เป็นชุมชนประมงริมน้ำ - เมืองท่าขนาดเล็ก	- เริ่มมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้น ภายในเขตเทศบาล	- มีพื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทั้ง สองด้านของเขตเทศบาล	- มีการสร้างโครงการพัฒนาที่อยู่ อาศัยเพิ่มขึ้นมาก
สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม	- ค้าขายตามลักษณะของ ประชากรซึ่งเป็นชาวจีนที่ อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่	- ค้าขายและเริ่มมีบทบาทด้าน การเป็นศูนย์กลางในระดับ ท้องถิ่น	- แรงงานจากภาคอุตสาหกรรม ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวน มาก	- มีอาคารสำนักงาน ธนาคาร ร้าน สะดวกซื้อเพิ่มขึ้นมาก - ลักษณะประชากรก็เป็นคนพื้น ถิ่นเดิมและแรงงานโรงงาน
บทบาทของชุมชน	- เมืองด้านพาณิชย์กรรมขนาด เล็ก	- เมืองด้านพาณิชย์กรรมขนาด เล็กพัฒนามากจากยุคแรก	- เป็นศูนย์กลางการค้าและการ บริการระดับอำเภอ	- เป็นเมืองที่รองรับประชากรทั้ง ในและนอกเขตเทศบาลที่เข้ามา ใช้บริการด้านการค้าและการ บริการ
ลักษณะการตั้งถิ่น ฐานของชุมชนและ การใช้ประโยชน์ที่ดิน	- เกาะกลุ่มกันบริเวณริมฝั่ง แม่น้ำบางปะกง - พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ ว่าง	- เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณ ถนนสายรองที่เชื่อมไปยังถนน สายหลัก - เริ่มมีพื้นที่ที่อยู่อาศัยมากขึ้น	- การตั้งถิ่นฐานเพิ่มจำนวนมาก ขึ้น เริ่มมีพื้นที่อุตสาหกรรมเพิ่ม มากบริเวณทั้งสองด้านของเขต เทศบาล	- พื้นที่ที่อยู่อาศัยเริ่มเข้ามา ทดแทนพื้นที่ว่าง โดยมีการ พัฒนาพื้นที่ที่อยู่อาศัยในบริเวณ พื้นที่ว่างในเขตเทศบาล

ตารางที่ 5-1 สรุปพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง (ต่อ)

	พัฒนาการช่วงที่ 1 (พ.ศ.2350-2500)	พัฒนาการช่วงที่ 2 (พ.ศ.2500-2524)	พัฒนาการช่วงที่ 3 (พ.ศ.2525-2539)	พัฒนาการช่วงที่ 4 (พ.ศ.2540-2552)
การขยายตัวของชุมชน	- เกาะกลุ่มบริเวณถนนเจริญประดิษดตลอดแนวแม่น้ำ	- ขยายตัวไปยังสองฝั่งถนนสายรองที่เชื่อมไปยังถนนสุขุมวิท	- เกาะกลุ่มตามเส้นทางถนนที่เชื่อมต่อไปยังถนนบางนา-ตราด	- ขยายตัวตามแนวเส้นทางสุขุมวิท(สายเก่า)และบริเวณพื้นที่ว่างที่เหลืออยู่
การสัญจร	- ถนนสุขุมวิทแล้วเสร็จ - สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงแล้วเสร็จ	- เริ่มมีถนนรองที่เชื่อมไปยังถนนสายหลักมากขึ้น	- การขยายเส้นทางบางปะกง-ฉะเชิงเทรา - ขยายเส้นทางสายบางนา-ตราด	- เส้นทางด่วนสายบูรพาวิถีแล้วเสร็จ
ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ	- เป็นที่แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนทางน้ำ	- เป็นศูนย์กลางการค้าและการบริการระดับท้องถิ่น	- เป็นศูนย์กลางการค้าและการบริการระดับอำเภอ	- เป็นศูนย์กลางเส้นทางที่จะเชื่อมไปยังกรุงเทพฯ สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา และชลบุรี
ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง	- การพัฒนาขึ้นของระบบเส้นทางคมนาคม	- การพัฒนาเส้นทางคมนาคม - การขยายตัวด้านอุตสาหกรรม	- แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก - การเข้ามาของแรงงาน	- ความต้องการพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น - การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร

บทที่ 6

การวิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่และแนวโน้ม ของชุมชนบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

เนื้อหาของบทนี้จะเป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์รายละเอียดผลกระทบทางกายภาพที่เชื่อมโยงอย่างยิ่งกับบทบาทด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

6.1 การวิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน

6.1.1 พัฒนาการช่วงที่ 1: ยุคพึ่งพาการสัญจรทางน้ำ จนถึงช่วงเวลาที่เริ่มร่างแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2350–2500)

1) รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern)

การศึกษาในช่วงนี้จึงได้ใช้ข้อมูลจากการทบทวนเอกสาร ประกอบกับการสำรวจ การสัมภาษณ์บุคคลเก่าแก่ในพื้นที่ พบว่าชุมชนยังกระจายตัวอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมง ส่วนชุมชนชาวจีนจะตั้งถิ่นฐานตั้งแต่วัดบน (คงคาราม) ไปจนถึงสองฝั่งถนนเส้นใน จนถึงตลาดล่างบางปะกง (ชัยรัตน์ สุธรรมวิทยา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2553) โดยพื้นที่ว่างก็จะเป็นบริเวณลานวัดรวมไปถึงบริเวณศาลเจ้าของชุมชนชาวจีนและการวิเคราะห์ได้ใช้ฐานข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2495 เป็นฐาน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

	<p>ภาพที่ 6-1 แสดงสัดส่วนมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างบริเวณชุมชนบางปะกง ปี พ.ศ.2495</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553</p>

2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern)

การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในช่วงนี้ยังเป็นที่พักอาศัยไปตามเส้นทางสัญจรหลักก็คือทางน้ำ จะมีตั้งอยู่บริเวณถนนก็เป็นถนนสายเล็กๆ ภายในชุมชน โดยมีศาสนาสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชน

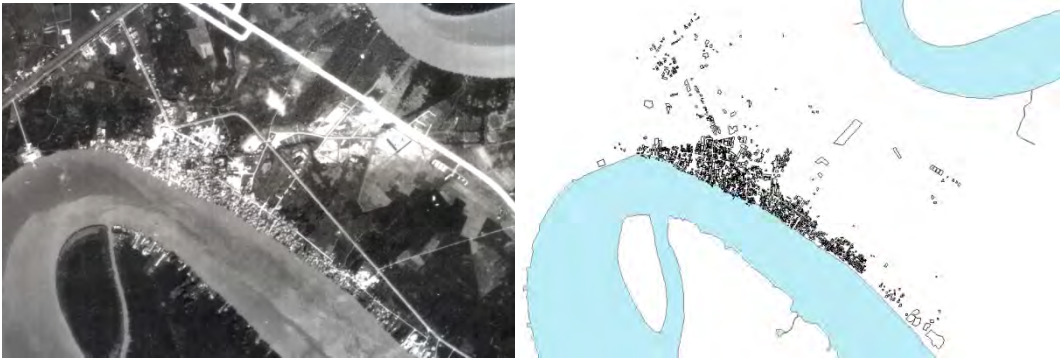
โดยสรุปแล้วการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในช่วงนี้ส่วนมากอาคารถูกใช้ประโยชน์เพื่อพักอาศัย โดยวัดหรือศาลเจ้าจีนเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะศาลเจ้าจีนนั้นสามารถพบได้เกือบทุกพื้นที่ ซึ่งนับเป็นเครื่องยืนยันได้ดีถึงกลุ่มเชื้อชาติของผู้คนในชุมชนที่มีเชื้อสายชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

 <p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> -- ขอบเขตถนน ■ ประเภทที่อยู่อาศัย ■ ประเภทพาณิชย์ยกรรม ■ ประเภทพื้นที่น้ำ □ ประเภทพื้นที่ว่าง ■ ประเภทศาลาสถาน 	<p>แผนที่ 6-1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2495</p>
<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p> <p>ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>

6.1.2 องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนช่วงที่ 2: ยุคการขยายตัวทางบกการเริ่ม
แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ.2501–2524)

1) รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern)

การวิเคราะห์ได้ใช้ฐานข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2510 เป็นฐาน โดยสามารถ
สรุปได้ดังนี้

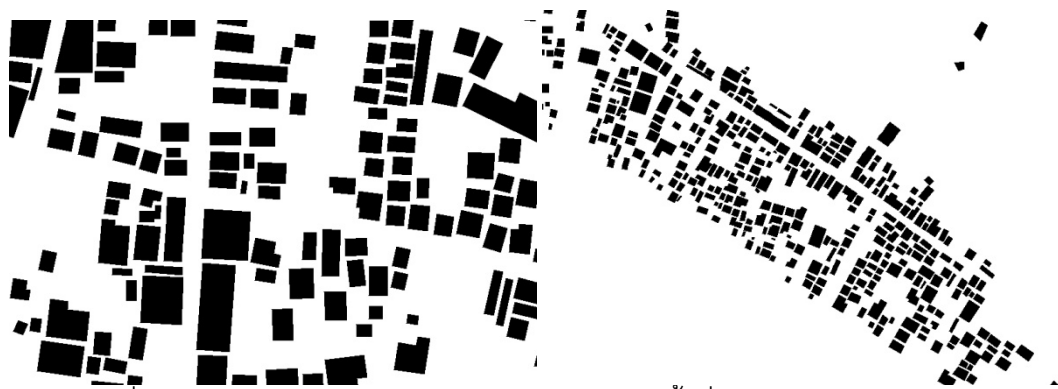
ภาพที่ 6-2 ภาพถ่ายทางอากาศปี 2510 และรูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

 <p>สัญลักษณ์</p> <p>□ อาคาร</p>	<p>ภาพที่ 6-3 รูปแบบความหนาแน่นของมรดกอาคารตอพื้นที่ว่าง</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา :กรมแผนที่ทหาร, 2553</p>

ภาพที่ 6-4 การซ้อนทับข้อมูลระหว่างภาพถ่ายทางอากาศและรูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างในชุมชนบางปะกง (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

ภาพที่ 6-5 รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างส่วนขยายจากภาพ 6-4 (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

โดยจากภาพ 6-4 และ 6-5 พบว่าการตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม ได้แก่บริเวณถนนเส้นในชุมชนบางปะกง และบริเวณตลาดล่าง โดยพื้นที่ว่างขนาดเล็กจะเป็นที่ว่างระหว่างอาคาร พื้นที่ว่างขนาดใหญ่ภายนอกคือพื้นที่ป่าชายเลนและที่โล่ง

สรุป การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างในช่วงที่ 2 หลังจากเกิดถนนสุขุมวิท (สายเก่า) เข้ามายังชุมชน พบว่าบริเวณตลาดล่างบางปะกงมีมวลอาคารที่หนาแน่นมาก ด้วยสภาพที่เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมของชุมชน โดยส่วนอื่นยังคงเกาะกลุ่มบริเวณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงและถนนสายใน ถนนสุขุมวิท (สายเก่า) ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐานมากนัก

2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern)

จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2510 จากการสำรวจและสัมภาษณ์บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในพื้นที่กลุ่มย่อยของชุมชน ดังนี้

การใช้ที่ดินภายในชุมชนยังคงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อพักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการใช้ประโยชน์ที่ดินกึ่งพักอาศัยและพาณิชย์กรรมอยู่บริเวณตลาดล่างบางปะกงอันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีน รูปแบบอาคารพาณิชย์สูง 1-2 ชั้น โดยชั้นล่างใช้เป็นร้านค้าและชั้นบนใช้เป็นที่พักอาศัย (พิชิต ไทยนิยม, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2553)

ภาพที่ 6-6 ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร ในช่วงที่ 2

(การสัมภาษณ์, ผู้วิจัย, 2553)

สัญลักษณ์

-- ขอบเขตถนน

- ประเภทที่อยู่อาศัย
- ประเภทพาณิชย์ยกรรม
- ประเภทพื้นที่น้ำ
- ประเภทพื้นที่ว่าง
- ประเภทศาสนสถาน
- ประเภทสถานศึกษา
- ประเภทอุตสาหกรรม

แผนที่ 6-2 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ปี พ.ศ. 2510

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553

สรุปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารในช่วงที่ 2 อาคารบ้านเรือนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การใช้ประโยชน์อาคารส่วนมากใช้เพื่อการพักอาศัยและเกาะตัวไปตามถนนเส้นใน ในขณะที่การใช้ประโยชน์อาคารเพื่อการพาณิชย์กรรมและพักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรมได้เพิ่มจำนวนขึ้นมากเช่นกัน ส่วนมากเกาะกลุ่มอยู่ช่วงบริเวณตลาดล่างบางปะกง โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดการเกาะกลุ่มดังกล่าวก็คือ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งทำให้การขนส่งสินค้าระหว่างเรือเข้ามายังตลาด ไปสู่การขนส่งทางบกได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

6.1.3 องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนช่วงที่ 3: ยุคพึ่งพาการสัญจรทางบกและขยายตัวด้านอุตสาหกรรม (พ.ศ.2525–2539)

1) รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern)

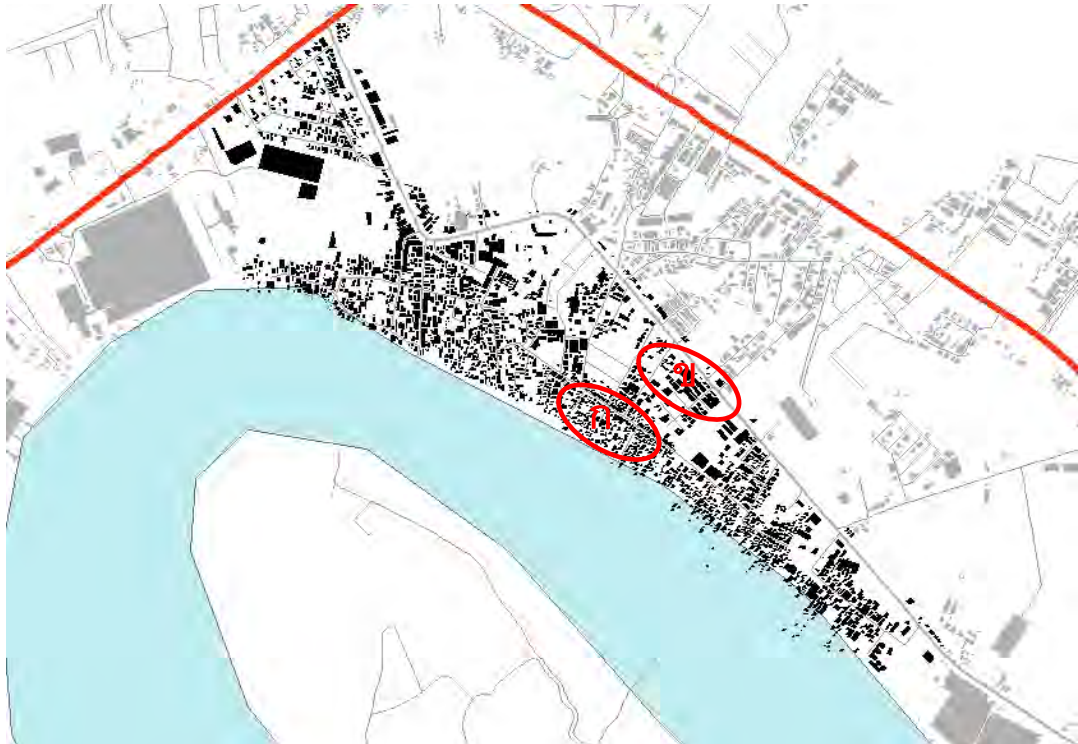
การวิเคราะห์ใช้ฐานข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2539 โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

ภาพที่ 6-7 ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539

(ที่มา: กรมแผนที่ทหาร, 2552)

โดยจะพบมวลอาคารขนาดเล็กและใหญ่ขึ้นกว่าในช่วงที่ 2 มาก โดยเฉพาะบริเวณใกล้ปากแม่น้ำบางปะกง ได้แก่โรงงานเกษตรรุ่งเรือง ได้ตั้งโรงงานขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าในบริเวณบริเวณใกล้สะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงก็ได้มีโรงงานแป้งมันสำปะหลัง และคลังน้ำมันเกิดขึ้นมาในพื้นที่อีกด้วย โดยการเกิดขึ้นของมวลอาคารขนาดใหญ่ จะเกิดขึ้นภายนอกพื้นที่ชุมชน โดยพื้นที่ชุมชนเดิมเพิ่มความหนาแน่นของมวลอาคารตามการเพิ่มขึ้นของประชากรภายในชุมชน โดยพื้นที่ว่างในชุมชนก็จะเป็นพื้นที่ว่างระหว่างอาคาร พื้นที่ถนน ลานวัด ศาลเจ้า และสวนสาธารณะของทางเทศบาลตำบลบางปะกง โดยการกระจุกตัวของมวลอาคารสามารถจำแนกตามการจัดวางได้ 2 รูปแบบคือ รูปแบบ ก เกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม ได้แก่บริเวณริมถนนเส้นในชุมชนบางปะกง และรูปแบบ ข เกาะกลุ่มแบบเป็นระเบียบบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า)

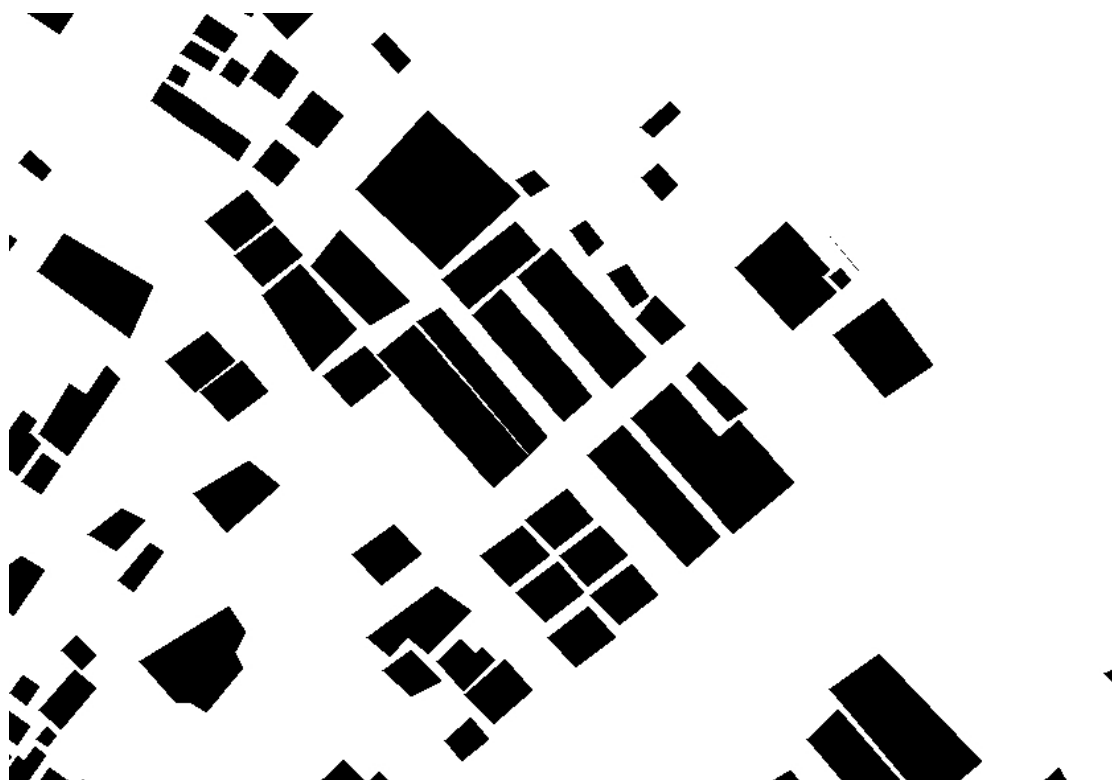

ภาพที่ 6-8 รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง
และการจำแนกกลุ่มอาคารกับพื้นที่ว่าง (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

ภาพที่ 6-9 ขยายส่วน ก จากภาพ 6-8 การจำแนกกลุ่มอาคารกับพื้นที่ว่าง
(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

ได้แก่บริเวณถนนเส้นในชุมชนบางปะกง ปรากฏเป็นมวลสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กจำนวนมาก เกาะกลุ่มกันหนาแน่นมากขึ้น ในขณะที่ขอบเขตขอบชุมชนถูกจำกัดเท่าเดิม ทำให้มีสภาพเป็นชุมชนแออัด ถนนมีความคับแคบ ทำให้การคมนาคมและการเข้าถึงพื้นที่จากด้านนอกของชุมชนมีความลำบาก พื้นที่ว่างภายในมีจำนวนน้อย

ภาพที่ 6-10 ขยายส่วน ข จากภาพ 6-8 การจำแนกกลุ่มอาคารกับพื้นที่ว่าง
(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

รูปแบบ ข เกาะกลุ่มแบบเป็นระเบียบ ได้แก่บริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) พบมวลของสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กและใหญ่ปะปนกัน คืออาคารพาณิชย์ห้องเช่าและบ้านเดี่ยว มีการจัดสรรพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน พื้นที่ว่างยังคงพบมาก โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่างเปล่า เพราะเป็นการพัฒนามาในช่วงยุคหลัง

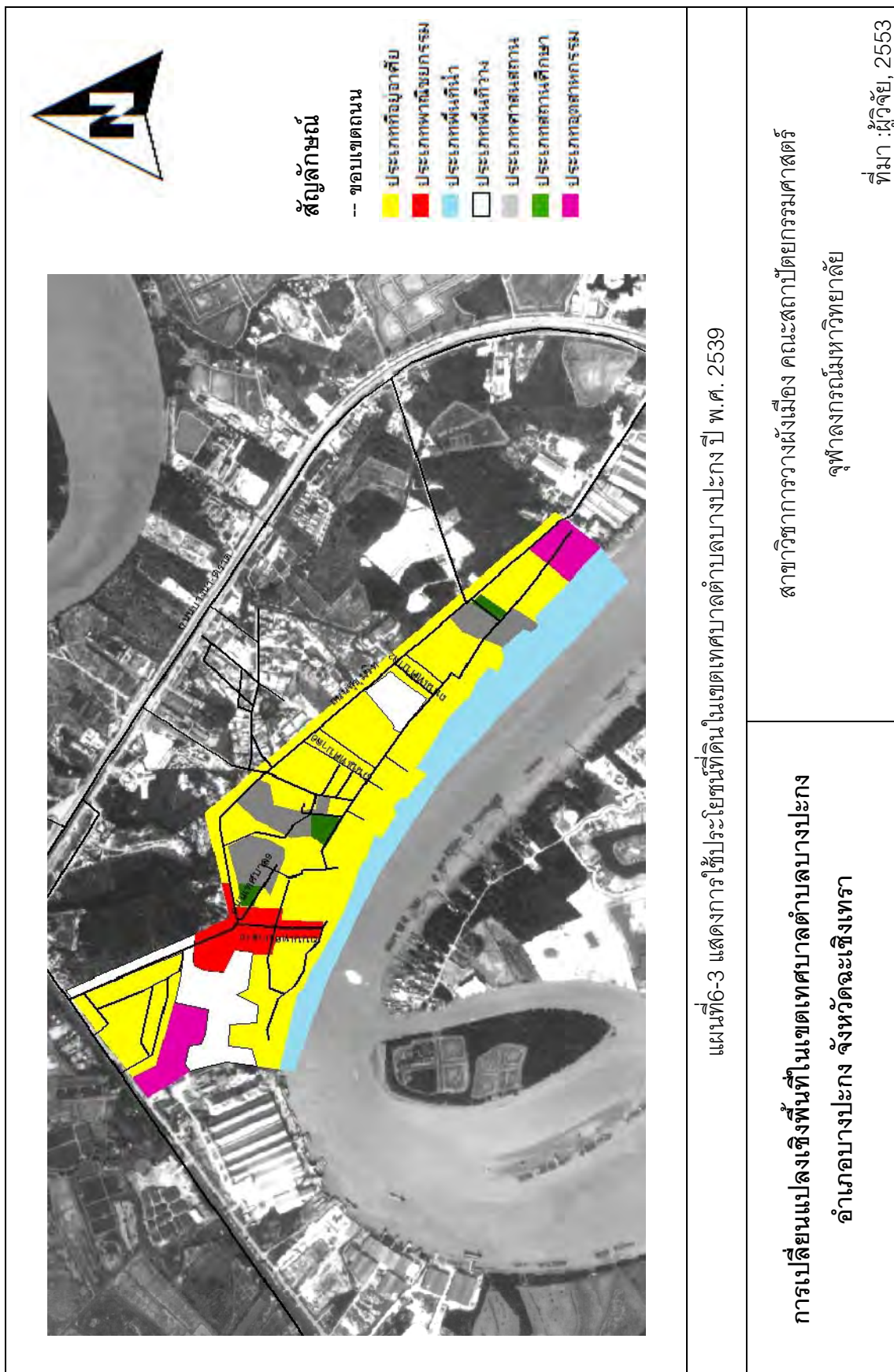
สรุปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่างของพื้นที่ในชุมชนบางปะกง ในช่วงที่ 3 การพัฒนาของภาคอุตสาหกรรมภายนอกชุมชนจากนโยบายของภาครัฐ ทำให้เกิดแรงงานอพยพเข้ามาในพื้นที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยมีความหนาแน่นของมวลอาคารที่แตกต่างกันออกไปตามความเข้มข้นของการพัฒนา โดยพื้นที่ที่มีความหนาแน่นมากที่สุดยังเป็นพื้นที่ดั้งเดิม คือถนนเส้นในชุมชนที่มีมวลอาคารเพิ่มมากขึ้นและมีพื้นที่ว่างลดลง ส่วนบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) ก็มีมวลอาคารเพิ่ม

มากขึ้น โดยเป็นลักษณะของมวลาอาคารพาณิชย์เกาะกลุ่มกันเป็นแนวยาวหนาแน่นบริเวณริมถนน ซึ่งแสดงถึงการขยายตัวของย่านพาณิชย์กรรมที่มีอาคารร้านค้าเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

เมื่อวิเคราะห์สัดส่วนระหว่างมวลาอาคารต่อพื้นที่ว่างของชุมชนบางปะกง พบว่าพื้นที่ว่างมีจำนวนเหลือน้อย โดยพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่ซึ่งอนุรักษ์ป่าชายเลน พื้นที่ที่มีแนวโน้มพัฒนาส่วนใหญ่อยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลบางปะกงซึ่งอยู่ติดกัน โดยบุกเบิกพัฒนาเป็นโครงการจัดสรร อาคารพาณิชย์ ร้านค้าต่างๆ มีแนวโน้มขยายตัวไปตามถนนสุขุมวิท (สายเก่า) การจัดวางมวลาอาคารมีลักษณะแตกต่างกัน คือ เกาะกลุ่มกันตามเส้นทางคมนาคม ส่วนใหญ่เป็นมวลาของบ้านขนาดเล็กและที่พักอาศัยกิ่งพาณิชย์กรรม วางตัวบริเวณถนนเส้นในภายในชุมชน อีกรูปแบบหนึ่งคือ เกาะกลุ่มแบบเป็นระเบียบ เป็นมวลาของบ้านเดี่ยว อาคารพาณิชย์ ที่จัดสรรพื้นที่สิ่งก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ

2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern)

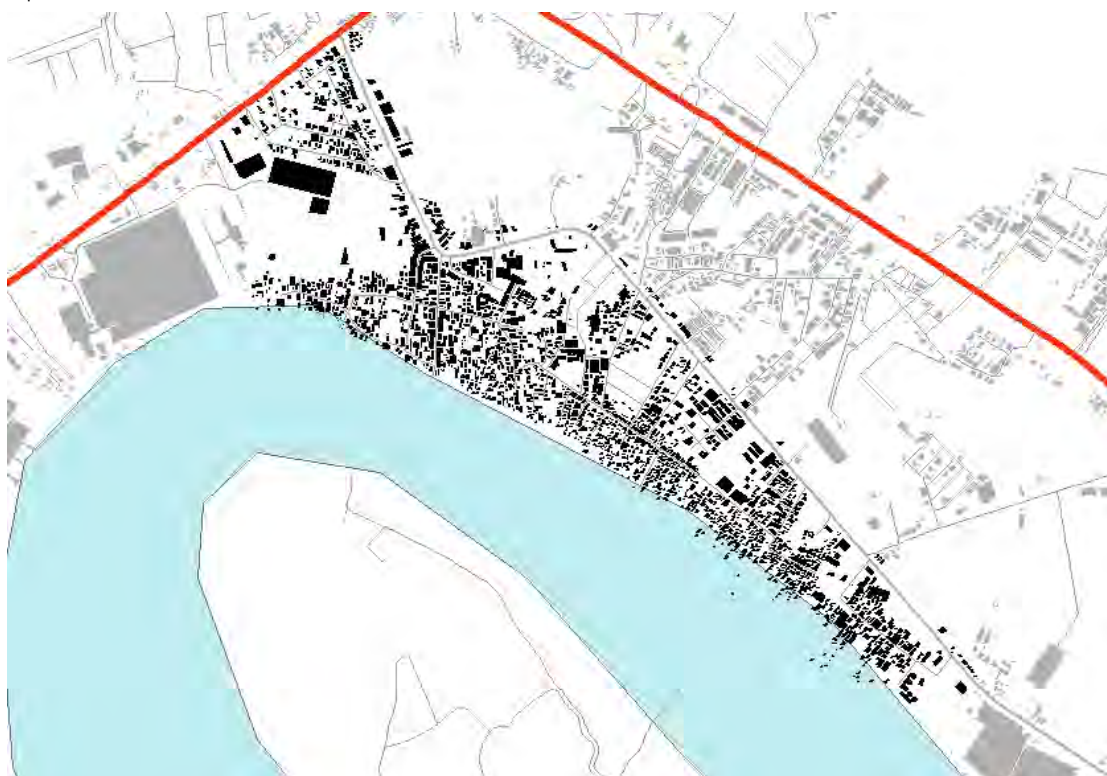
จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539 ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) จากกรมโยธาธิการและผังเมือง และการสำรวจภาคสนาม สามารถทำการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารได้ดังนี้

6.1.2 องค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนช่วงที่ 4: ยุคการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การบริการและที่อยู่อาศัยระดับอำเภอ (พ.ศ.2540–2552)

1) รูปแบบความหนาแน่นของมวลาอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern)

การวิเคราะห์ได้ใช้ฐานข้อมูลจากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2552 เป็นฐาน โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 6-11 รูปแบบความหนาแน่นของมวลาอาคารต่อพื้นที่ว่าง

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

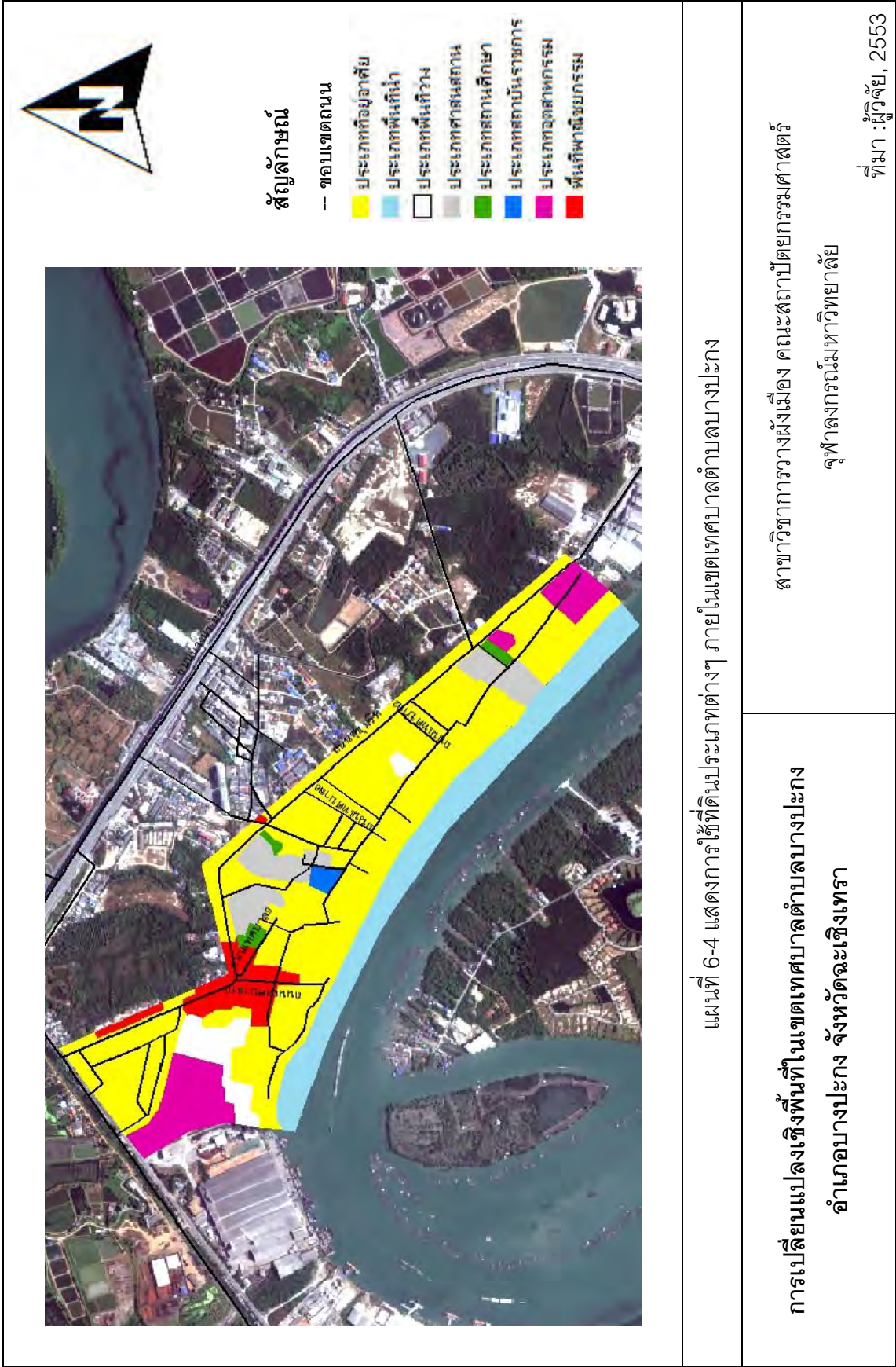
จะพบว่ามวลาอาคารมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาก พื้นที่ว่างมีจำนวนลดลง ซึ่งสอดคล้องกับภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่บอกว่าพื้นที่ว่างมีจำนวนลดลงอย่างมาก

ภาพที่ 6-12 แสดงรูปแบบการใช้ประโยชน์อาคารในช่วงที่ 3 (การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

2) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern)

จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2552 ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) จากกรมโยธาธิการและผังเมือง และการสำรวจภาคสนาม สามารถทำการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารได้ดังนี้

แผนที่ 6-4 แสดงการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง
อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา

สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2553

6.2 สรุปการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบในเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง

6.2.1 สรุปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern)

1) สัดส่วนมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง

การศึกษาพบว่าในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2350–2500) อาคารบ้านเรือนส่วนมากเกาะกลุ่มกันริมถนนเส้นในชุมชนและกระจายตัวอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง โดยบริเวณที่มีความหนาแน่นมากที่สุดจะอยู่บริเวณตลาดล่างบางปะกงและถนนเส้นในของชุมชน บริเวณที่เหลือมีมวลอาคารเกาะกลุ่มกันเบาบางพื้นที่ว่างมีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นแหล่งประกอบอาชีพของชุมชน คือการค้าขายและการทำประมง ในระยะต่อมาช่วงที่ 2 (พ.ศ.2500–2510) จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2510 มีถนนสุขุมวิท(สายเก่า)ตัดผ่านใกล้เคียงชุมชน มวลอาคารมีจำนวนทั้งหมด 117,087 ตร.ม.เป็นจำนวนอาคาร 1,170 หลัง เกาะกลุ่มบริเวณริมแม่น้ำบางปะกงและถนนเส้นในภายในชุมชน ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐานเข้าไปใกล้บริเวณถนนสุขุมวิท(สายเก่า)มากนัก จนถึงในช่วงที่ 3 (พ.ศ.2525-2539) จากภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2539 มวลอาคารเพิ่มขึ้นเป็น 238,122 ตร.ม. เป็นจำนวนอาคาร 2,214 หลัง โดยเริ่มมีการขยายตัวไปยังถนนสายหลักก็คือถนนสุขุมวิท (สายเก่า) มากขึ้น ช่วงที่ 4 (พ.ศ.2545-ปัจจุบัน) จากภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2545 มวลอาคารเพิ่มขึ้นเป็น 243,749 ตร.ม. เป็นจำนวนอาคาร 2,219 หลัง และในปัจจุบันพ.ศ.2552 มีมวลอาคารคิดเป็น 274,846 ตร.ม. มี 2,335 หลัง โดยขยายตัวบริเวณพื้นที่ระหว่างถนนสุขุมวิท (สายเก่า) กับถนนบางนา-ตราด ดังแสดงในตารางดังต่อไปนี้

ปี พ.ศ.	พื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้าง		พื้นที่ว่างปราศจากหลังคาคลุม		จำนวนอาคาร (หลัง)
	ตารางเมตร	ร้อยละ	ตารางเมตร	ร้อยละ	
พ.ศ.2495	75,221	6.00	1,276,369	94.00	899
พ.ศ.2510	117,087	8.66	1,234,503	91.36	1,170
พ.ศ.2539	238,122	17.61	1,113,468	82.39	2,214
พ.ศ.2545	243,749	18.03	1,107,841	81.97	2,219
พ.ศ.2552	274,846	20.34	1,076,744	79.66	2,335

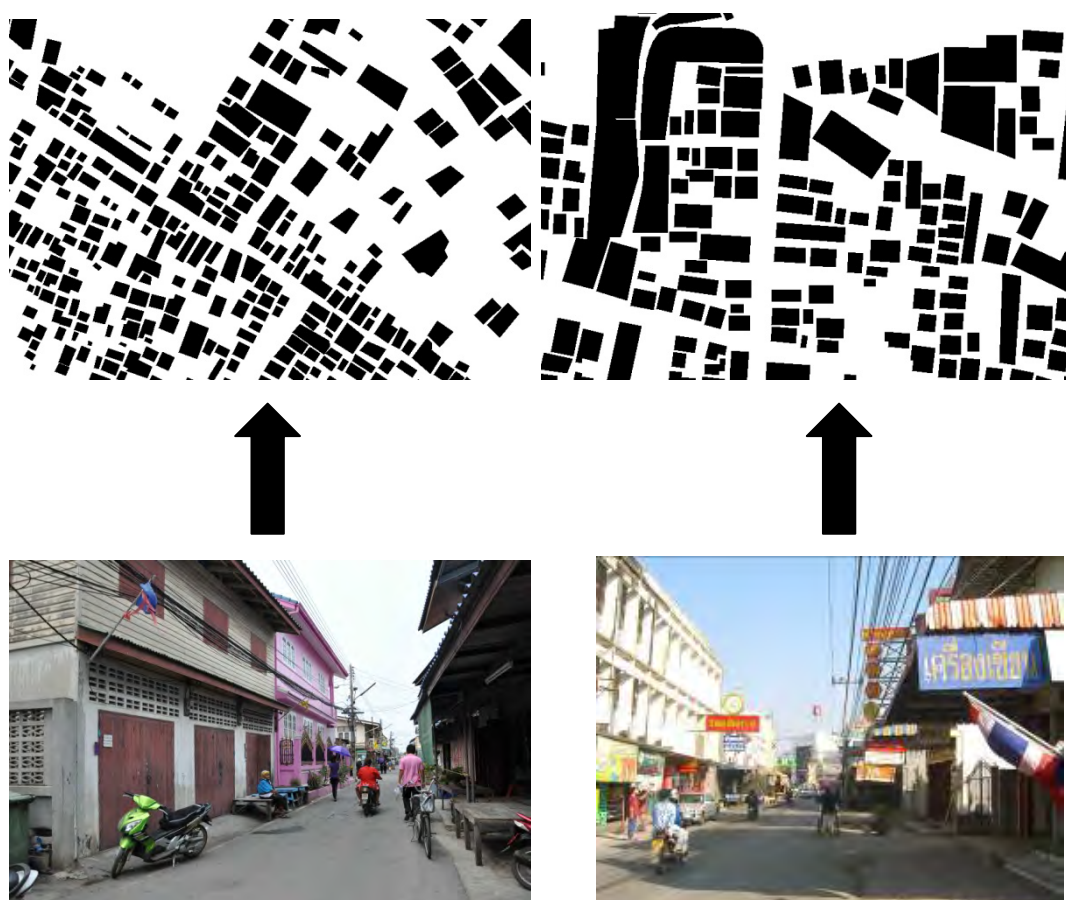
ตารางที่ 6-1 แสดงพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างและพื้นที่ว่างปราศจากหลังคาคลุม

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

2) รูปแบบการวัดวางมวลาการ

รูปแบบการจัดวางมวลาการภายในชุมชนนั้นประกอบด้วยหลากหลายรูปแบบ สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

ก. เกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม พบในบริเวณชุมชนเก่าที่มีการตั้งถิ่นฐานในช่วงที่ 1 ปรากฏเป็นมวลาการเกาะกลุ่มบริเวณสองข้างถนนเส้นในชุมชนบางปะกง ขนาดมวลาการเล็กใหญ่ปะปนกัน มีการเว้นพื้นที่ว่างขนาดเล็กเป็นที่ว่างระหว่างอาคาร และใช้พื้นที่ลานโล่งของวัดหรือศาลเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ภาพที่ 6-13 การจัดวางมวลาการแบบเกาะกลุ่มหนาแน่นตามเส้นทางคมนาคม และสภาพโดยทั่วไปภายในพื้นที่ (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

ข. เกาะกลุ่มอย่างเป็นระเบียบ ส่วนมากพบในบริเวณโครงการบ้านจัดสรรที่มีการจัดสรรพื้นที่สิ่งก่อสร้างและถนนเป็นสัดส่วนชัดเจน ลักษณะมวลาอาคารอาจมีขนาดใหญ่แล้วแต่ขนาดของโครงการ รูปแบบการจัดวางเช่นนี้ไม่ปรากฏในถนนเส้นใน แต่จะปรากฏบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) ซึ่งพบได้ในหลายพื้นที่

ภาพที่ 6-14 การจัดวางมวลาอาคารแบบเกาะกลุ่มอย่างเป็นระเบียบ
และสภาพทั่วไปภายในพื้นที่ (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

6.2.2 สรุปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern)

1) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร

ในช่วงที่ 1 (พ.ศ.2350–2500) ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง และตามถนนเส้นในชุมชนตามพื้นฐานการประกอบอาชีพ โดยมีวัดหรือศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีย่านพาณิชยกรรมหลักอยู่บริเวณวัดบน (คงคาราม) การใช้ประโยชน์อาคารส่วนมากเพื่อพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรม โดยมีชุมชนประมงอยู่กระจายริมแม่น้ำบางปะกง ต่อมาในยุคที่ 2 (พ.ศ.2501–2524) หลังจากที่ดินนุชชุมวิท (สายเก่า) และถนนสายบางนาตราดได้สร้างแล้วเสร็จ รวมไปถึงนโยบายภาครัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาความเจริญสู่ภูมิภาค ทำให้ศูนย์กลางพาณิชยกรรมย้ายตำแหน่งจากบริเวณวัดบน (คงคาราม) มาบริเวณตลาดล่างบางปะกง ส่งผลให้บริเวณดังกล่าว เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อาคารมาเป็นพาณิชยกรรมและพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมมากขึ้น ทางด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนอกจากเกาะกลุ่มบริเวณถนนสายในแล้ว ยังพบว่ามีที่ตั้งถิ่นฐานไปตามเส้นทางสัญจรที่ออกไปบรรจบกับถนนนุชชุมวิทมากขึ้น จนมาถึงช่วงที่ 3 (พ.ศ.2525–2539)การขยายตัวด้านอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทในชุมชน เส้นทางคมนาคมรอบข้างได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวนี้ ส่งผลให้เกิดกลุ่มแรงงานจากต่างถิ่นเข้ามาพักอาศัยในชุมชน ส่งผลให้ศูนย์กลางย่านพาณิชยกรรมบริเวณตลาดล่างบางปะกงขยายใหญ่ขึ้น มีอาคารร้านค้า อาคารเข้าไปตั้งประกอบการอย่างหนาแน่น ส่วนมากใช้เป็นประโยชน์อาคารเพื่อพาณิชยกรรมและพักอาศัยกึ่งพาณิชยกรรมเป็นหลัก และการขยายตัวจากอุตสาหกรรมนี้ส่งผลให้ภายในชุมชนมีกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อพักอาศัยในรูปแบบของหอพัก อพาร์ทเมนต์ ห้องเช่าต่างๆ เป็นจำนวนมาก จึงทำให้การขยายตัวของชุมชนมีแนวโน้มเข้าไปเกาะบริเวณริมถนนนุชชุมวิท (สายเก่า) มากขึ้น ในขณะที่บริเวณชุมชนเดิม ก็ไม่พบการเปลี่ยนแปลงมากนัก มีการซ่อมแซมต่อเติม ก็เฉพาะในส่วนในพื้นที่ของตนเท่านั้น และในช่วงที่ 4 (พ.ศ.2540-ปัจจุบัน) ไม่พบการขยายตัวของอุตสาหกรรม พบเพียงการพัฒนาที่อยู่อาศัยในบริเวณที่เป็นที่ว่างในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง เพิ่มขึ้นเท่านั้น เช่นบริเวณพื้นที่ด้านหลักตลาดล่างบางปะกง เป็นต้น

อาคารเพื่อพักอาศัย

อาคารเพื่อค้าขาย

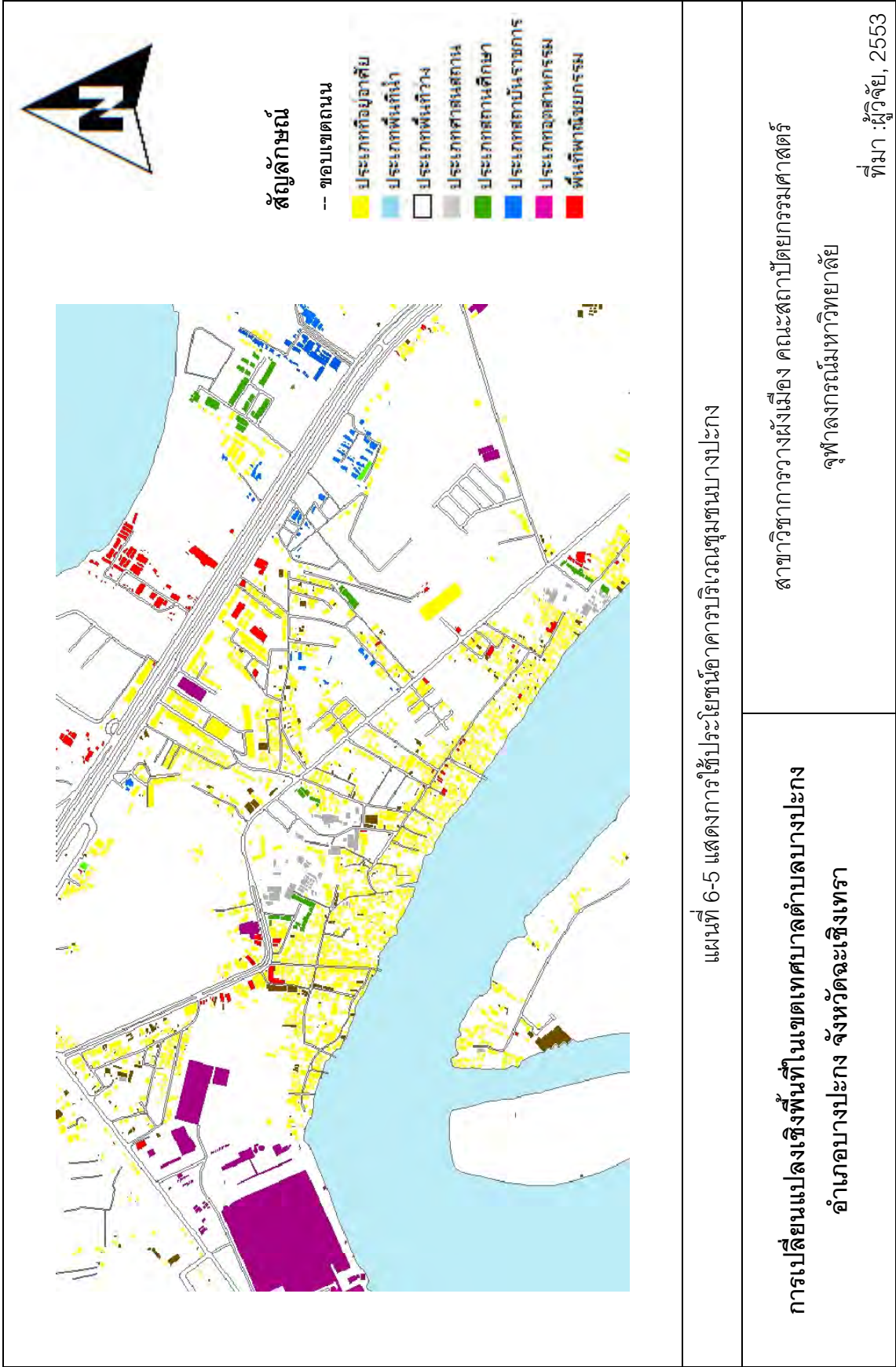

อาคารประเภทอพาร์ทเมนท์ หอพัก

อาคารพักอาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม

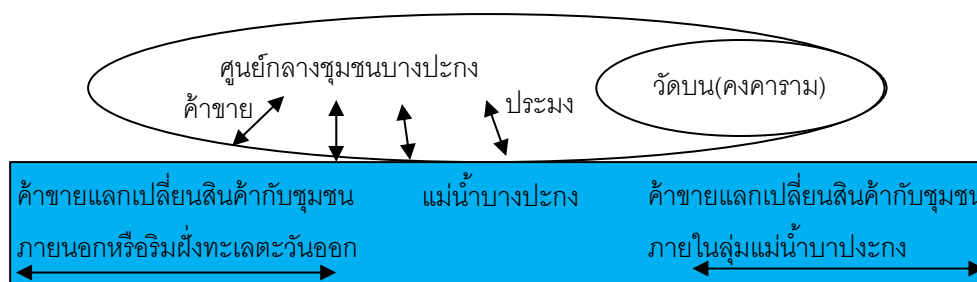
ภาพที่ 6-15 แสดงการใช้ประโยชน์อาคารประเภทต่างๆ (การสำรวจ, ผู้วิจัย, 2553)

6.3 สรุปความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่กับสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนบางปะกงและศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน ในเนื้อหาต่อไปนี้จะเป็นการเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่กับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทั่วไป เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังแสดงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบางปะกงมีการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอ้างอิงจากแนวความคิดการเจริญเติบโตของชุมชน และผลจากการวิเคราะห์เป็นสำคัญ

ช่วงที่ 1 ยุคพึ่งพาการสัญจรทางน้ำ จนถึงช่วงเวลาที่เริ่มวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2350–2500)

แผนภาพที่ 6-1 แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกง ช่วงพัฒนาการที่ 1

(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

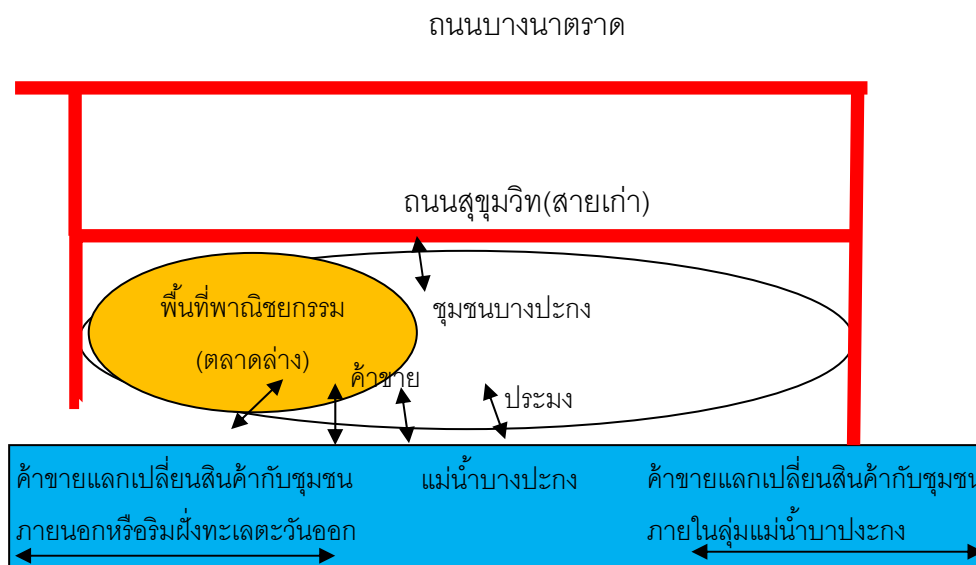
จากแผนภาพ 6.1 จะแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของชุมชนบางปะกงก็คือ

- ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลและแหล่งประกอบอาชีพ
- การสัญจรที่ต้องพึ่งพาการเข้าถึงทางน้ำเป็นหลัก
- การเป็นแหล่งหลบคลื่นลมทะเล ทำให้กลายเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าของ

บรรดาพ่อค้าในและนอกลุ่มแม่น้ำ

จากการที่การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกเป็นยุคที่พึ่งพิงการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ทำให้การแม่น้ำบางปะกงเป็นที่ตั้งของชุมชน โดยมีพื้นฐานโดยการทำประมง และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ทำให้ต่อมากลายเป็นที่หลบลมทะเล ทำให้มีเรือพ่อค้าจากแหล่งต่างๆ มาอาศัยเป็นที่หาเสบียงและหลบภัย จึงทำให้เหล่าพ่อค้าได้พบปะกันและได้กลายเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้า จนเกิดเป็นย่านพาณิชย์กรรมขึ้น

ช่วงที่ 2 ยุคการขยายตัวทางบกการเริ่มแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (พ.ศ.2501-2524)

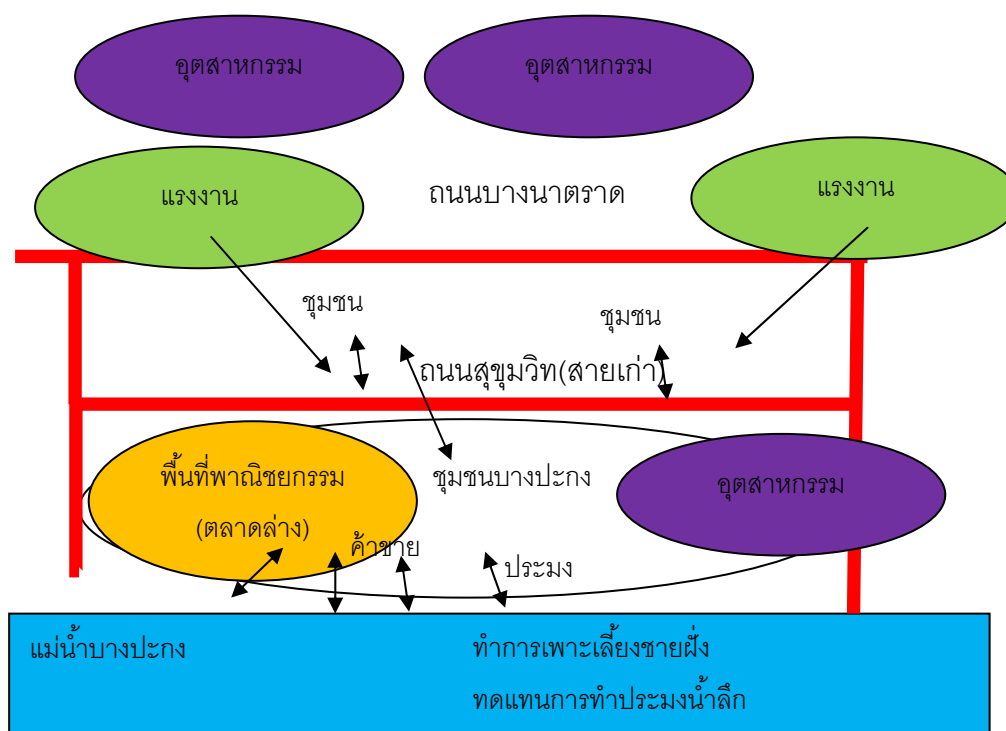
แผนภาพที่ 6.2 แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกง ช่วงพัฒนาการที่ 2 ยุคการขยายตัวทางบก (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

จากแผนภาพ 6.2 จะแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของชุมชนบางปะกงก็คือ

- การเพิ่มขึ้นของโครงข่ายคมนาคมทั้งสายหลัก สายรองและสายย่อยของชุมชนบางปะกง โดยเฉพาะถนนสุขุมวิท
- ปริมาณการสัญจรที่เพิ่มขึ้น ทั้งผ่านและเข้าถึงพื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมือง
- ค่านิยมสมัยใหม่ของผู้นิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายหลัก
- การเพิ่มขึ้นของประชากร จากการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงาน
- นโยบายของภาครัฐในการพัฒนาด้านต่างๆ บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

หลังจากที่รัฐมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้วยการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเกิดขึ้นส่งผลให้เกิดการขนส่งทางบกเพิ่มขึ้นมาก โดยที่การขนส่งทางน้ำยังคงมีอยู่บ้าง และจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ส่งผลให้ชุมชนดั้งเดิมเกิดความแออัด การคมนาคมทางบกไม่สะดวกจึงทำให้เกิดกลุ่มประชากรในพื้นที่เดิมย้ายไปตั้งรกรากในบริเวณพื้นที่สัญจรซึ่งอยู่ถัดออกไป

ช่วงที่ 3 ยุคพึ่งพาการสัญจรทางบกและขยายตัวด้านอุตสาหกรรม (พ.ศ.2525–2539)

แผนภาพที่ 6-3 แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกง ช่วงพัฒนาการที่ 3 ยุคพึ่งพาการสัญจรทางบก
(การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

จากแผนภาพ 6-3 จะแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของชุมชนบางปะกงก็คือ

- การเพิ่มขึ้นและการขยายเส้นทางคมนาคม เช่นการสร้างทางด่วนบูรพาวิถี การขยายถนนเส้นบางนา-บางปะกง เป็นต้น

- ปริมาณการสัญจรที่เพิ่มขึ้น เพื่อทำการขนส่งสินค้าบริเวณถนนสายหลักรอบๆพื้นที่

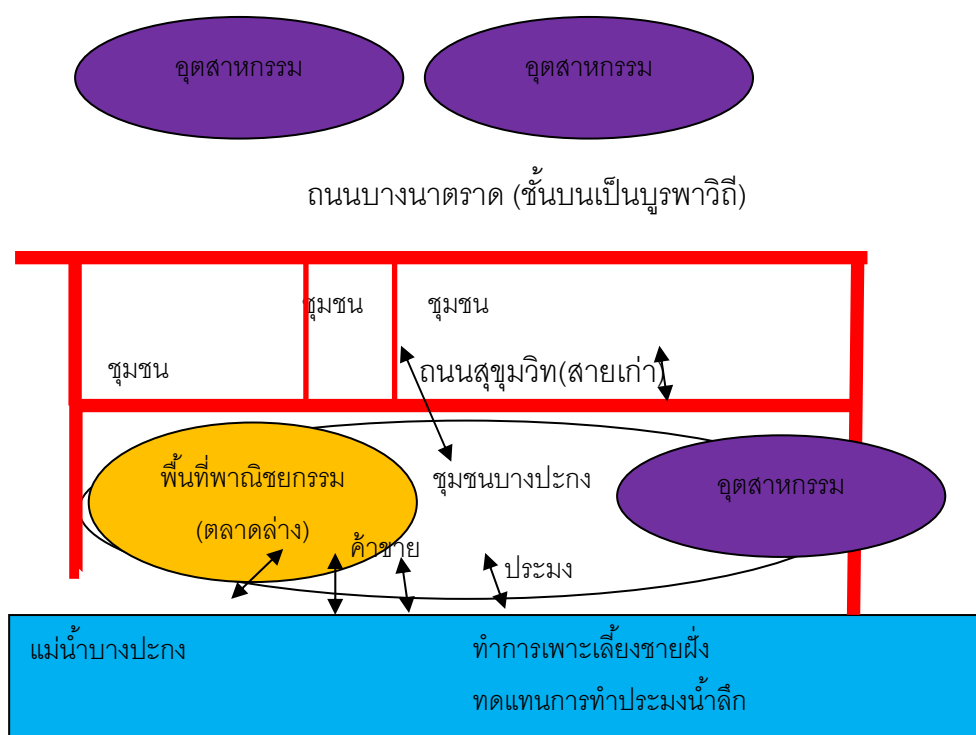
- การย้ายออกไปอยู่นอกพื้นที่เดิมเนื่องจากความแออัด

- การเพิ่มขึ้นของประชากร จากการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

- การเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาฯ ของภาครัฐ

หลังจากที่ภาครัฐได้มีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและศูนย์กลางอุตสาหกรรมด้านการเกษตร ส่งผลให้เกิดแรงงานจำนวนมากอพยพเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะของที่อยู่อาศัยและบริเวณในการตั้งถิ่นฐาน โดยได้มีที่พักอาศัยรูปแบบของอพาร์ทเมนต์ ห้องเช่าเกิดขึ้นเพื่อรองรับแรงงานเหล่านี้ และการตั้งถิ่นฐานได้ย้ายไปตั้งอยู่บริเวณริมถนนเพื่อสะดวกแก่การคมนาคมอีกทั้งพื้นที่เดิมเกิดความแออัดไม่สามารถพัฒนาได้ จึงทำให้โครงการบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์หอพักต่างๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองและรองรับความต้องการดังกล่าว และกระจายตัวไปทั่วทุกพื้นที่ของชุมชน

ช่วงที่ 4 ยุคการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า การบริการและที่อยู่อาศัยระดับอำเภอ (พ.ศ.2525-2539)

แผนภาพที่ 6-4 แสดงรูปแบบของเมืองบางปะกง ช่วงพัฒนาการที่ 3 ยุคพึ่งพาการสัญจรทางบก (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

จากแผนภาพ 6-4 จะแสดงให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของชุมชนบางปะกงก็คือ

- การเพิ่มขึ้นและการขยายเส้นทางคมนาคม เช่นการสร้างทางด่วนบูรพาวิถี การขยายถนนเส้นบางนา-บางปะกง เป็นต้น

- ปริมาณการสัญจรที่เพิ่มขึ้น เพื่อทำการขนส่งสินค้าบริเวณถนนสายหลักรอบๆ พื้นที่

- การย้ายออกไปอยู่นอกพื้นที่เดิมเนื่องจากความแออัด

- การเพิ่มขึ้นของประชากร จากการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรงงานเพื่อมาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

- การเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัยประเภทหอพัก

- การเข้าไปตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายรองที่เชื่อมไปยังถนนสายหลัก

หลักจากช่วงที่ 3 ภายหลังจากการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกที่ทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ มาถึงช่วงที่ 4 เนื่องจากขนาดของพื้นที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่เพิ่มได้ ทำให้เกิดภายนอกพื้นที่เท่านั้น แต่แรงงานที่เข้ามาก็ยังคงอาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนเดิม ทำให้เกิดการพัฒนาที่อาศัยเพิ่มขึ้นมาก

ตารางที่ 6-2 สรุปช่วงเวลาและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

	พัฒนาการช่วงที่ 1 (พ.ศ.2350-2500)	พัฒนาการช่วงที่ 2 (พ.ศ.2500-2524)	พัฒนาการช่วงที่ 3 (พ.ศ.2525-2539)	พัฒนาการช่วงที่ 4 (พ.ศ.2540-2552)
สิ่งที่เปลี่ยนแปลง	-เส้นทางคมนาคม	-การใช้ประโยชน์ที่ดิน -เส้นทางคมนาคมสายรอง	-การใช้ประโยชน์ที่ดิน -การใช้ประโยชน์อาคาร	-การใช้ประโยชน์ที่ดิน -ลักษณะของ การใช้ประโยชน์อาคาร
ปัจจัยที่ทำให้สิ่งนี้เปลี่ยนแปลง	-แผนนโยบายจากภาครัฐ	-แผนและนโยบายจากภาครัฐ -ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่	-การเพิ่มขึ้นของประชากร -กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ภายในพื้นที่	-การพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย ภายในพื้นที่ -กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ภายในพื้นที่
สิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงนี้	-มีชุมชนเริ่มตั้งถิ่นฐานเข้าไปใกล้ถนนสายหลักมากขึ้น	-เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนสายรองที่เชื่อมไปยังถนนสายหลัก	-เริ่มมีอาคารสำนักงาน เช่น ธนาคาร ร้านสะดวกซื้อเพิ่มขึ้นมาเพื่อรองรับบริการ	-มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มและอพยพเข้ามามากขึ้น

6.4 แนวโน้มจากการเปลี่ยนแปลง

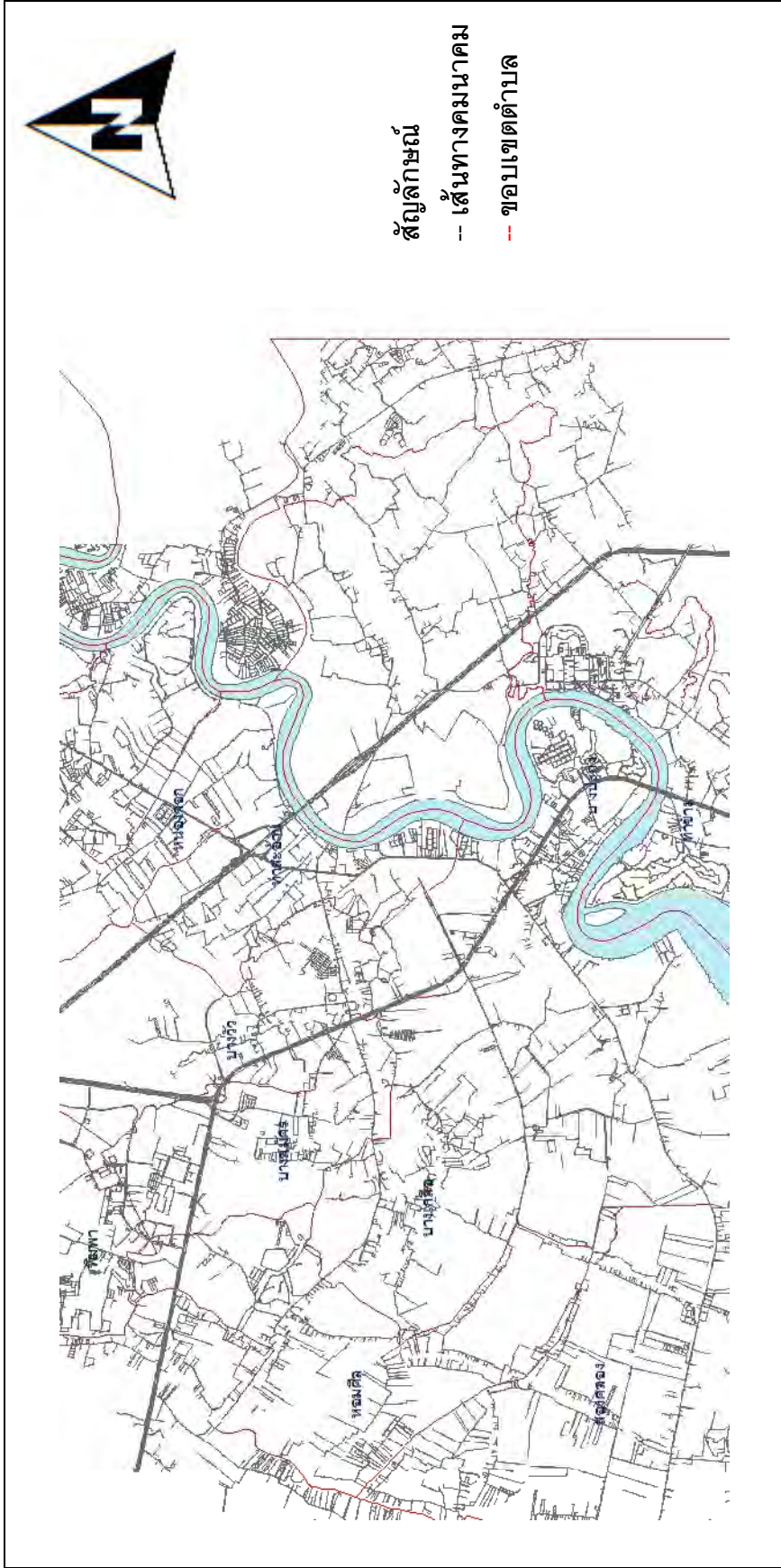
การศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน สรุปเชื่อมโยงกับสภาพทั่วไปทางกายภาพตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ในแต่ละช่วงยุคสมัย ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำการสรุปแนวโน้มและสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน เพื่อสรุปและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนบางปะกงต่อไป

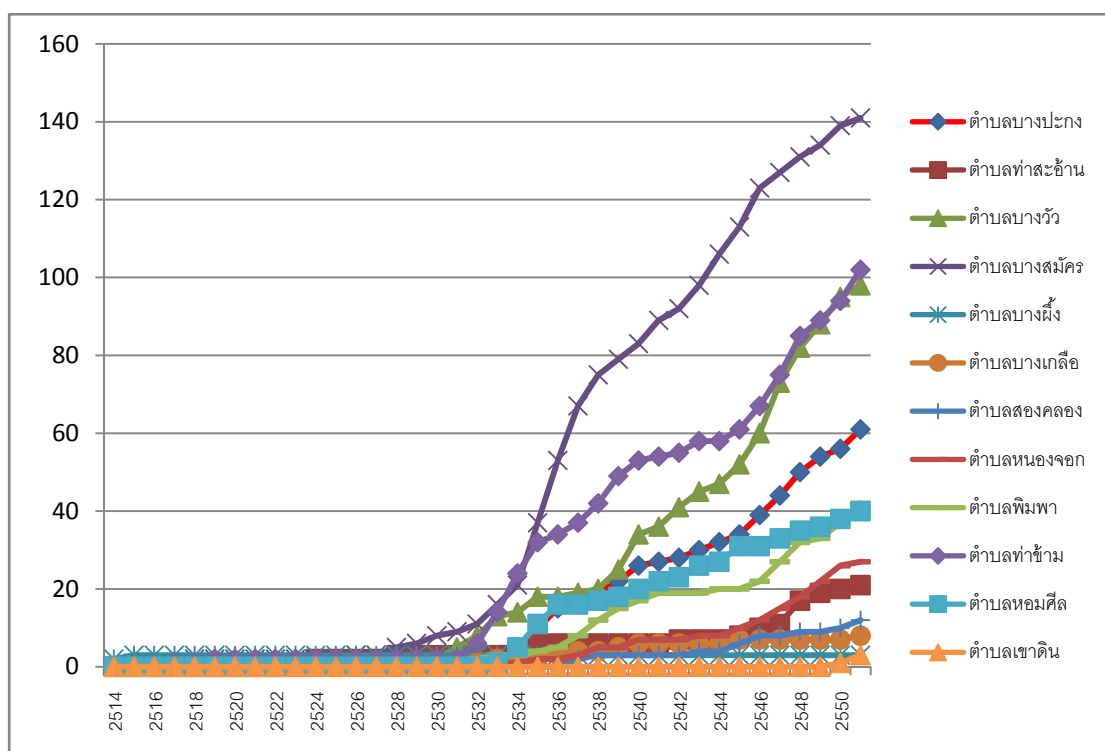
6.4.1 แนวโน้มจากการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง

ในปัจจุบันชุมชนบางปะกงได้เพิ่มบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางอุตสาหกรรมเกษตร ตามโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นอย่างมาก บริเวณรอบๆ ชุมชน ส่งผลให้เกิดแรงงานอพยพย้ายถิ่นเพื่อมาทำงานจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการกลุ่มอาคารประเภทอพาร์ทเมนท์หรือหอพักเกิดเพิ่มมากขึ้น และส่งผลต่อมากคือมีกลุ่มอาคารที่ใช้ประโยชน์เพื่อพาณิชยกรรมเพิ่มขึ้นตามไปอีกด้วย โดยที่ประชากรย้ายถิ่นเหล่านี้เป็นแรงงานทำให้ส่วนมากไม่ได้แจ้งย้ายถิ่นเข้ามาอย่างถูกต้อง ทำให้สภาพเป็นประชากรแฝงของชุมชนทำให้เทศบาลตำบลบางปะกงต้องรับภาระในการดูแลระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการให้กับคนเหล่านี้ไปด้วย อีกประการหนึ่งก็คือการที่ถนนเส้นในชุมชนเป็นถนนเส้นเล็กที่ไม่สามารถพัฒนาได้ ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณริมถนนเส้นใน เมื่อมีการแยกครอบครัวออกมา ก็จะมาสร้างที่พักอาศัยมาอยู่ในแนวถนนสุขุมวิทมากขึ้น ทำให้บริเวณถนนเส้นในเกิดความเสื่อมโทรมเพราะขาดการดูแล

6.4.2 ภาพรวมแนวโน้มของพื้นที่โดยรอบพื้นที่ศึกษา

เมื่อมองภาพรวมผลของการพัฒนาในอำเภอบางปะกงในภาพรวมแล้วจะพบว่า เทศบาลตำบลบางปะกงนั้น ได้รับผลดีในแง่ของแรงงานที่เข้ามาพักอาศัยและใช้บริการด้านการค้าและการบริการในเขตเทศบาล แต่ในขณะเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งในอำเภอบางปะกงทั้งหมดแล้วพบว่า มีจำนวนโรงงานในเขตตำบลบางปะกงทั้งหมด 61 โรงเท่านั้น โดยเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลบางบัว ตำบลท่าข้ามและตำบลบางสมัครแล้ว พบว่าตำบลเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาก เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศและความได้เปรียบกว่าตำบลบางปะกงในด้านเส้นทางคมนาคมและข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ (แผนที่ 6-6)

	<p>แผนที่ 6-6 แสดงเส้นทางคมนาคมบริเวณอำเภอบางปะกง</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา :สำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2553</p>

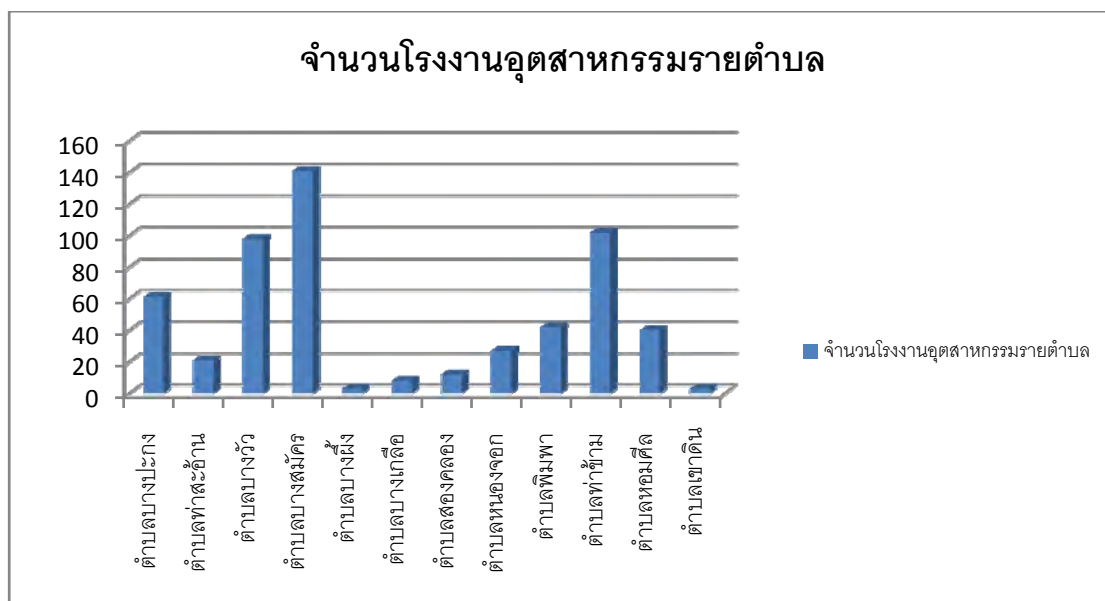

แผนภาพที่ 6-5 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเป็นรายตำบลในอำเภอบางปะกง

จากปี พ.ศ.2514-2551

ที่มา : (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

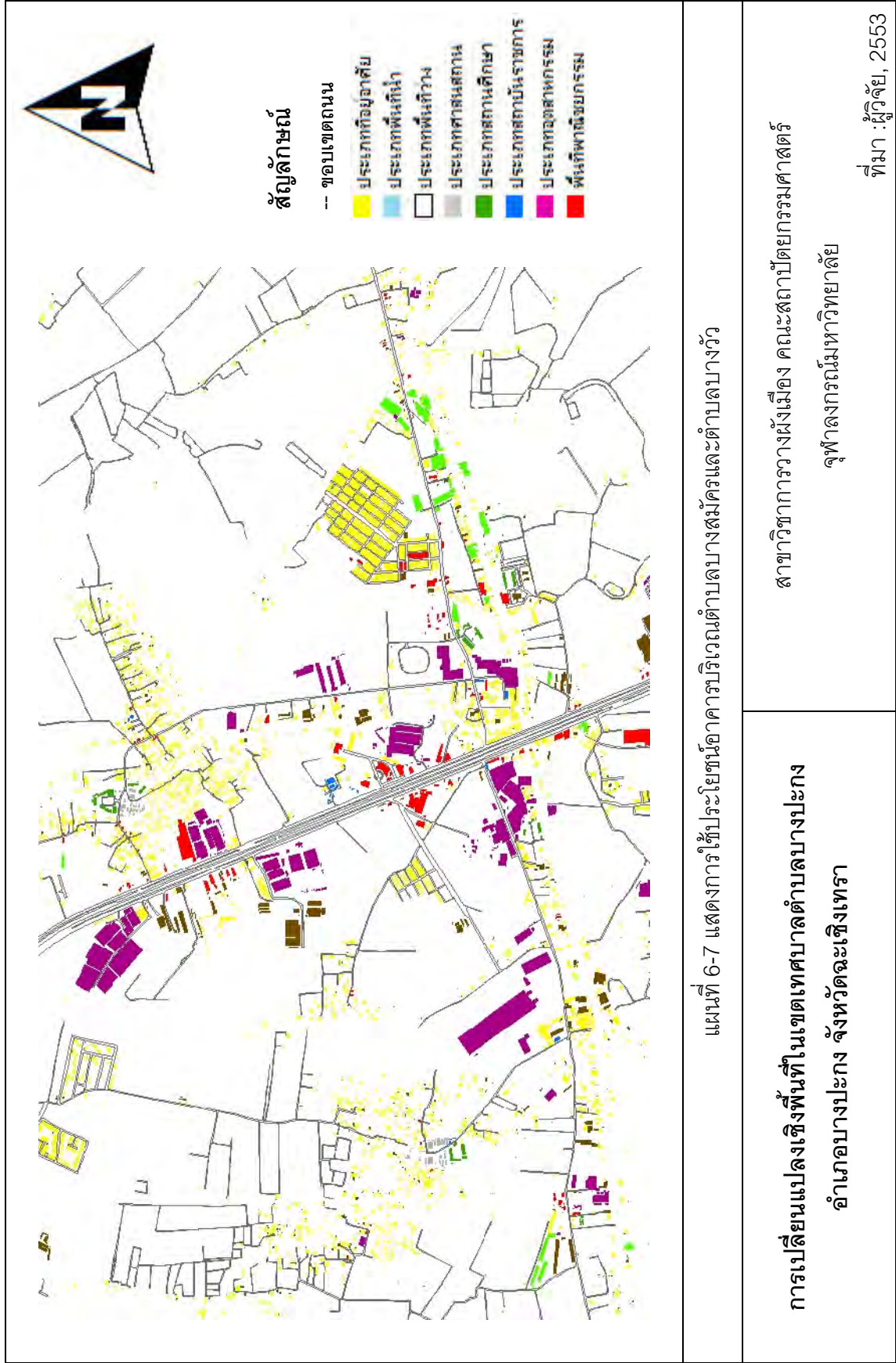
จากแผนภาพที่ 6-5 จะพบว่าจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นจะอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา โดยโรงงานอุตสาหกรรมในช่วงนี้ในระยะแรก จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรเช่น โรงงานในเครือของเกษตรรุ่งเรือง เป็นต้น และเมื่อพิจารณาจากแผนที่ที่ 6-6 ที่แสดงเส้นทางคมนาคม จะแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ตำบลบางบัวและบางสมัครอยู่ในบริเวณที่เชื่อมต่อระหว่างถนนสายบางนา-ตราด และถนนมอเตอร์เวย์หมายเลข 7 (แล้วเสร็จปี พ.ศ.2541) จึงเกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นมากกว่าตำบลอื่นๆ เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่สามารถพัฒนาได้ และสะดวกในการคมนาคม อีกทั้งการที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นก็เนื่องมาจากนโยบายการลดจำนวนแรงงานที่เข้าไปยังกรุงเทพมหานคร จึงทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในเขตพื้นที่ต่อเนื่องจากกรุงเทพและปริมณฑลเพิ่มขึ้น

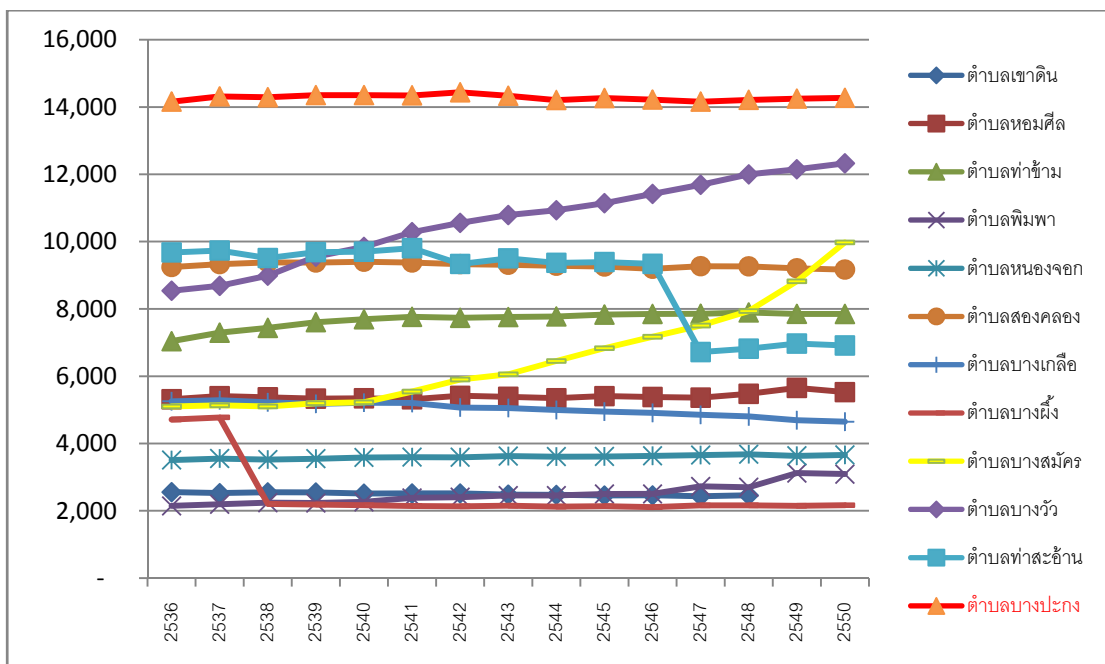

แผนภาพที่ 6-6 แสดงจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเป็นรายตำบลในอำเภอบางปะกง

ที่มา : (การวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

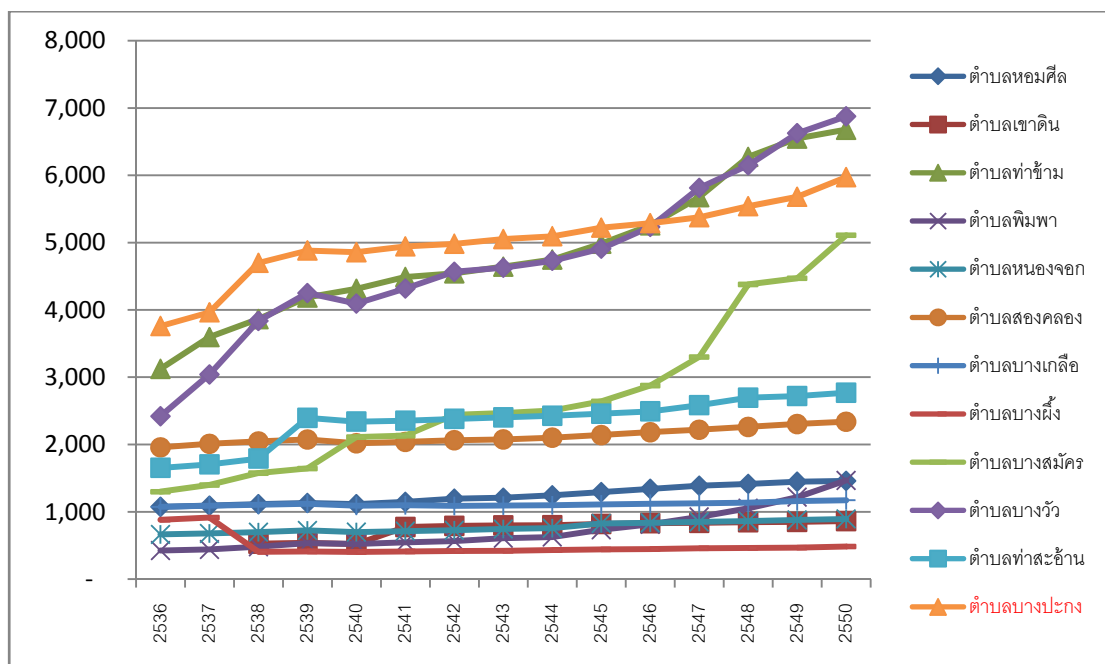
เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและบ้านระหว่างตำบลบางปะกง (รวมเขตเทศบาล) พบว่าจากแผนภาพที่ 6-7 และ แผนภาพที่ 6-8 ตำบลบางปะกงมีการเปลี่ยนแปลงด้านประชากรที่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับตำบลบางวัวและตำบลบางสมัคร ที่มีแนวโน้มที่สูงมากซึ่งสอดคล้องกับจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ และอีกส่วนหนึ่งพบว่าในแทบทุกตำบลของอำเภอบางปะกงมีจำนวนบ้านที่เพิ่มขึ้น โดยตำบลที่มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นสูงได้แก่ ตำบลท่าข้าม ตำบลบางวัว ตำบลบางสมัคร และตำบลบางปะกง และจากภาพที่ 6-16 ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณตำบลบางวัวและบางสมัคร จะพบว่ามีกลุ่มของโรงงานอุตสาหกรรมและหมู่บ้านจัดสรรอยู่ในพื้นที่ด้วย

แผนภาพที่ 6-7 แสดงจำนวนประชากรรายตำบลในอำเภอบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2536-2550 (จากการวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

จากแผนภาพที่ 6-7 จะเห็นว่าจากปี พ.ศ.2536 จำนวนประชากรในตำบลบางปะกงก็มีจำนวนมากที่สุด ในอำเภอบางปะกง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2550 ก็พบว่าเส้นกราฟไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก โดยเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันเช่น ตำบลบางวัว ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ.2536 ไปยังปี พ.ศ.2550 ที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

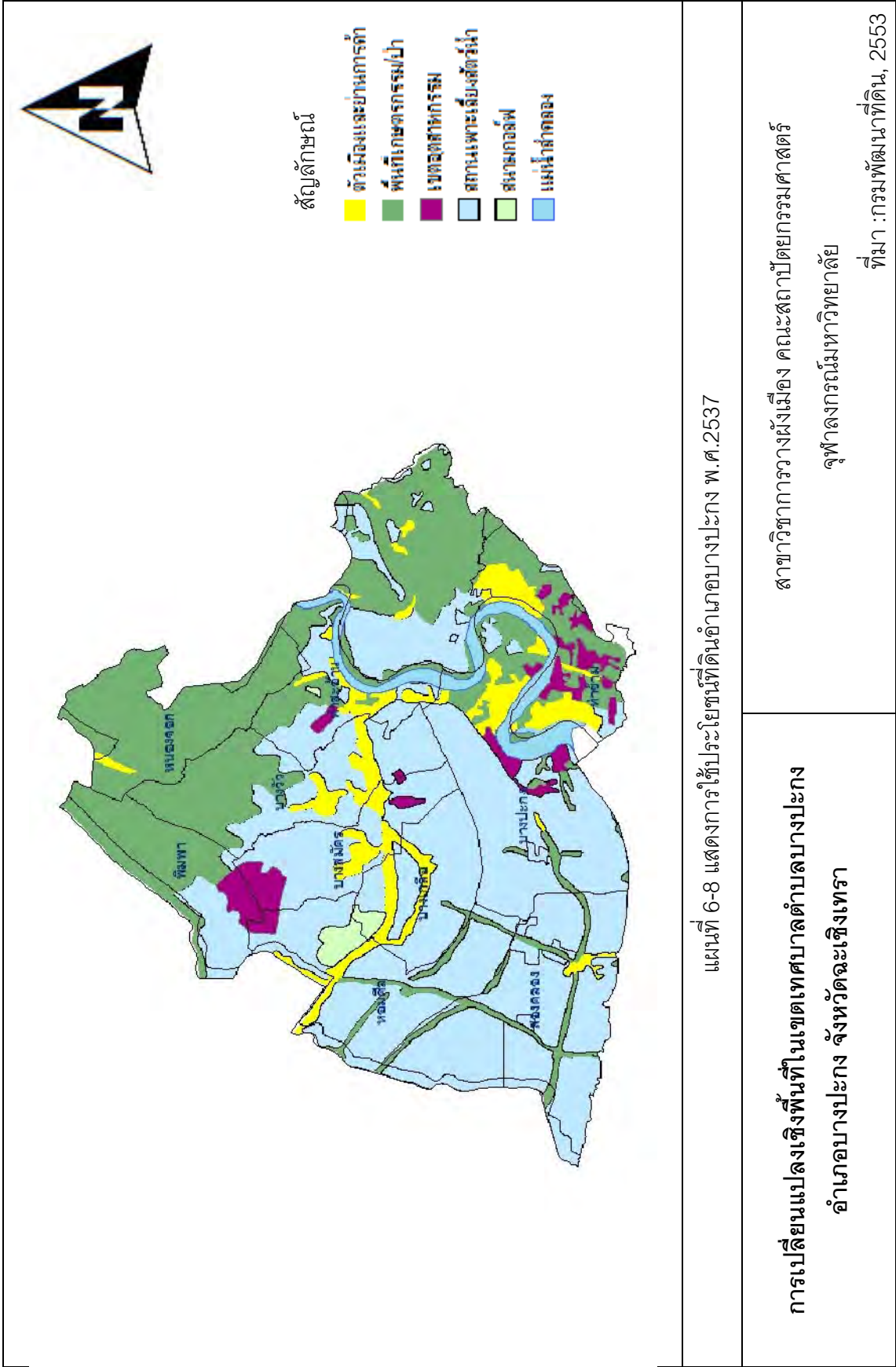

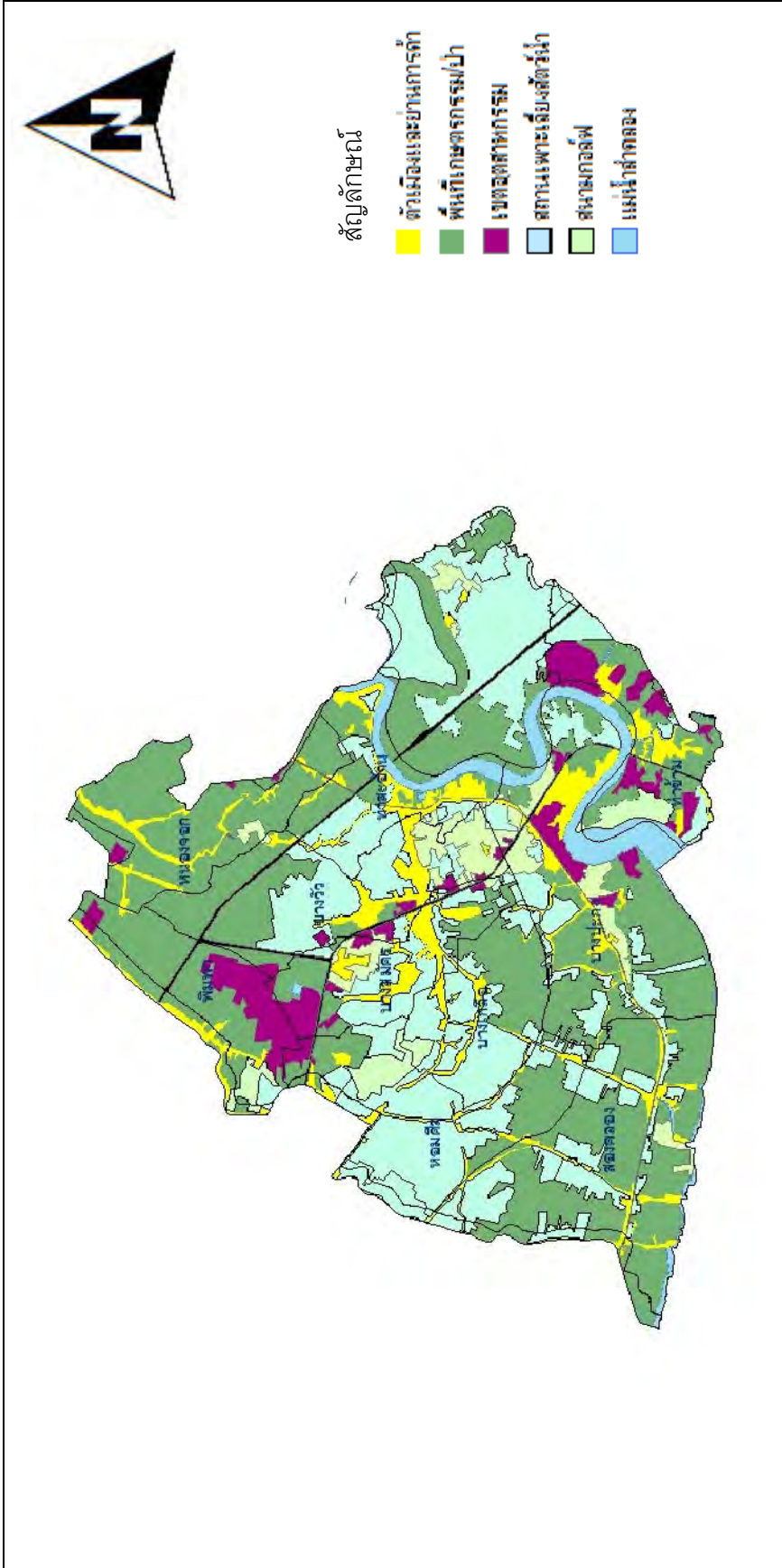
แผนภาพที่ 6-8 แสดงจำนวนบ้านรายตำบลในอำเภอบางปะกง ระหว่างปี พ.ศ.2536-2550

(จากการวิเคราะห์, ผู้วิจัย, 2553)

จากแผนภาพที่ 6-8 ที่แสดงจำนวนบ้านรายตำบลในอำเภอบางปะกง จะพบว่าในปี พ.ศ.2536 ตำบลที่มีจำนวนบ้านสูงสุด 3 ลำดับแรกได้แก่ ตำบลบางปะกง, ตำบลท่าข้าม และตำบลบางวัว ตามลำดับ แต่ในปี พ.ศ.2550 กลับพบว่าตำบลที่มีจำนวนบ้านสูงสุดได้แก่ ตำบลบางวัว, ตำบลท่าข้าม และตำบลบางปะกงเป็นลำดับสุดท้าย และเมื่อพิจารณาจากสภาพพื้นที่ของตำบลบางปะกงก็จะพบว่าตำบลบางปะกงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง มีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ไม่สามารถทำได้ ทำให้โครงการเหล่านี้ไปตั้งอยู่ในตำบลอื่นที่มีเส้นทางคมนาคมและพื้นที่ที่สะดวกมากกว่า เช่น ตำบลบางวัว เป็นต้น โดยภาพ 6-16 จะแสดงให้เห็นภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณตำบลบางวัวซึ่งได้มีการก่อสร้างโครงการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นหลายโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ อีกทั้งจากการสำรวจยังพบว่าลักษณะที่พักอาศัยที่เกิดในตำบลบางปะกง มีลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยแนวสูงก็คือ หอพักหรืออพาร์ทเมนต์ เนื่องจากข้อจำกัดด้านพื้นที่ ต่างกับตำบลบางวัวซึ่งสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยในแนวราบได้มากกว่า

 	<p>ภาพที่ 6-16 แสดงภาพรวมบริเวณตำบลบางสมัครและตำบลบางวัว</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	<p>สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา : ผู้วิจัย, 2553</p>

 <p style="text-align: right;">สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ตัวเมืองและบ้านการลัก ■ พื้นที่เกษตรกรรมป่า ■ เขตอุตสาหกรรม ■ สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ■ สนามกอล์ฟ ■ แม่น้ำลำคลอง 	<p>แผนที่ 6-9 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินอำเภอปางปวง พ.ศ.2551</p>
<p>การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลปางปวง อำเภอปางปวง จังหวัดพะเยา</p>	<p>สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน, 2553</p>

เมื่อเปรียบเทียบแผนที่แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดินในปี พ.ศ.2537 และปี พ.ศ.2551 (แผนที่ 6-8 และ 6-9) ของอำเภอบางปะกงพบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ.2537 การใช้พื้นที่เพื่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจะมีจำนวนมากที่สุด เนื่องจากสภาพลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เป็นพื้นที่ลุ่มอยู่ติดแม่น้ำบางปะกง รองลงมาคือการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรม โดยมีพื้นที่ชุมชนหรือพื้นที่เมืองอยู่บริเวณชุมชนที่ติดกับเส้นทางคมนาคม ได้แก่ชุมชนบางปะกงและชุมชนท่าข้ามบริเวณปากแม่น้ำบางปะกง และชุมชนบางวัวและบางสมัครบริเวณถนนสายบางนา-ตราด โดยมีพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่กระจายบริเวณเส้นทางคมนาคม ไม่ว่าจะเป็นถนนสุขุมวิท(สายเก่า) หรือถนนบางนาตราด ต่อมาในปี พ.ศ.2551 พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่ามีมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมาเป็นด้านเกษตรกรรมมากขึ้น โดยพบมีนาทุ่งถูกทิ้งร้างอยู่ในพื้นที่ และจะพบว่าพื้นที่เมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ตามตารางที่ 6-3

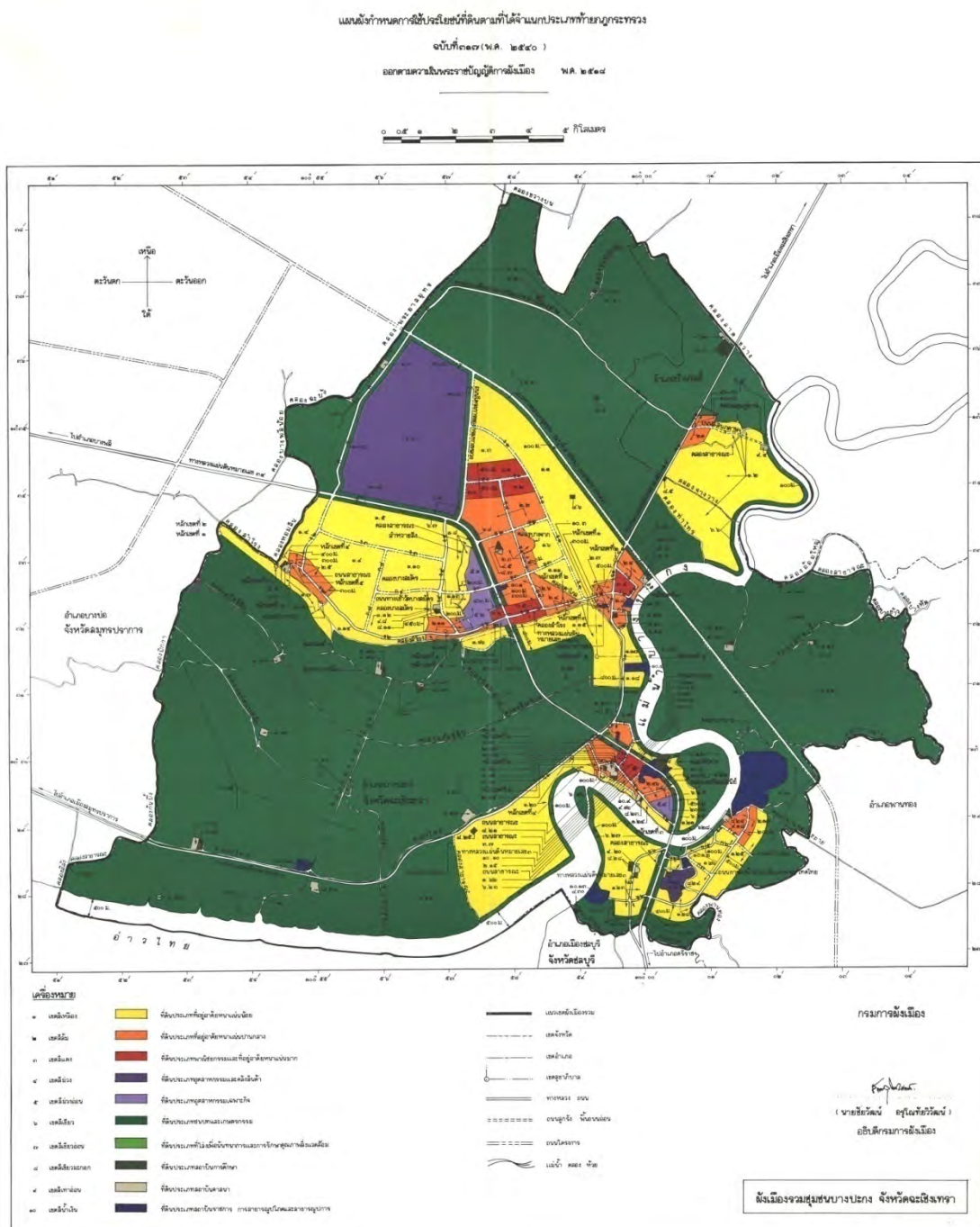
ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ปี พ.ศ.2537 (ร้อยละ)	ปี พ.ศ.2551 (ร้อยละ)	เปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)
พื้นที่เมือง	5.74	7.43	+1.96
พื้นที่อุตสาหกรรม	2.96	6.74	+3.78
พื้นที่เกษตรกรรม	36.54	45.73	+9.19
พื้นที่น้ำ	8.42	4.88	-3.54
พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	45.08	27.70	-17.38
พื้นที่อื่น ๆ	1.26	7.52	+6.26

ตารางที่ 6-3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของอำเภอบางปะกง

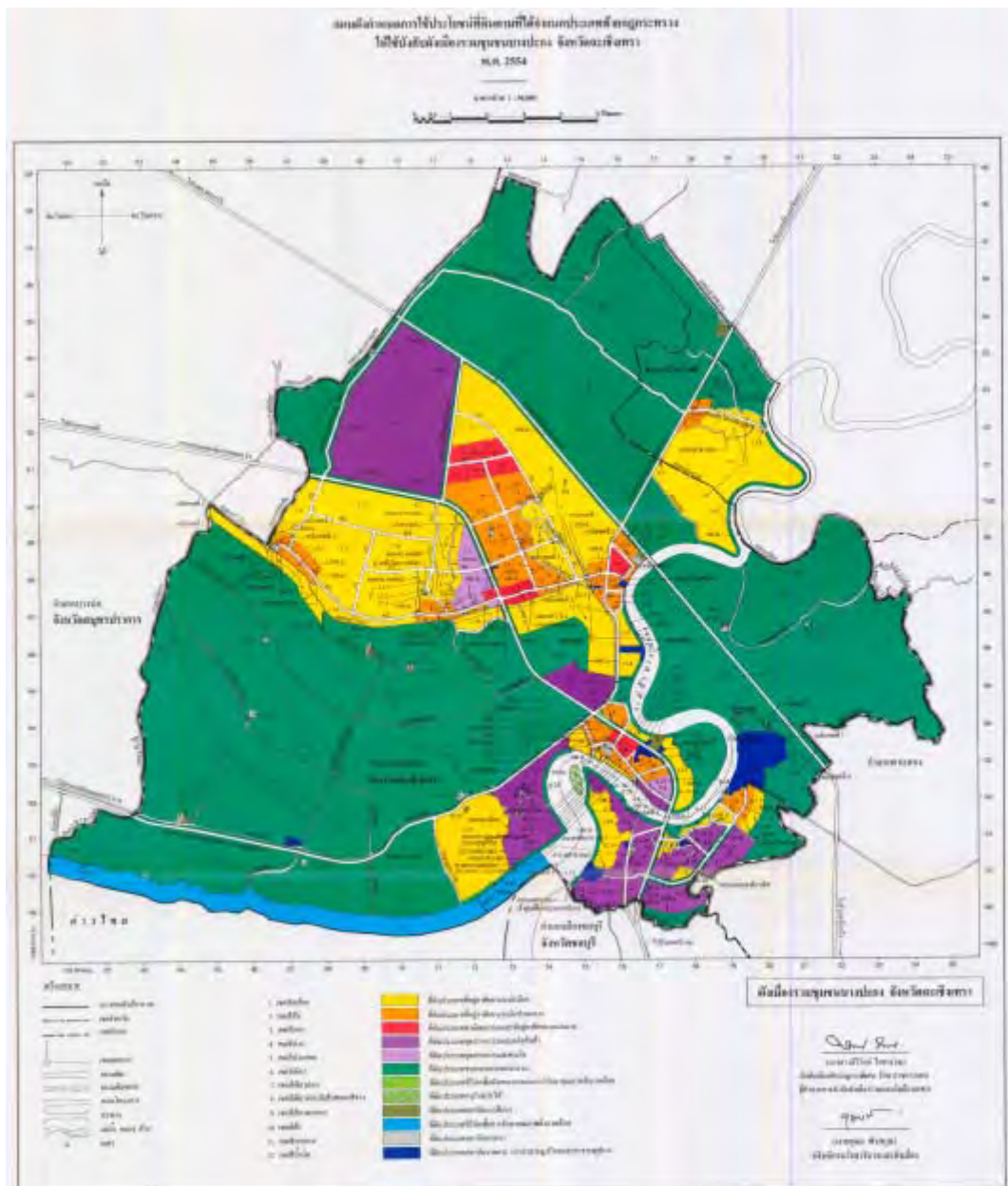
ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

6.4.3 ผังเมืองรวมบางปะกง

จากนโยบายการวางผังเมืองก็เป็นหนึ่งในตัวกำหนดทิศทางในการพัฒนาของชุมชนบางปะกงเพราะการวางผังเมืองไม่ได้กำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในตัวเขตเทศบาลตำบลบางปะกงเท่านั้นแต่ยังกำหนดพื้นที่รอบข้างและชุมชนใกล้เคียงเป็นระดับอำเภอ

ภาพที่ 6-17 แสดงผังเมืองรวมบางปะกง ปี พ.ศ.2540
ที่มา : (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2552)

ภาพที่ 6-18 แสดงผังเมืองรวมบางปะกง ปี พ.ศ.2554

ที่มา : (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2554)

โดยผังเมืองรวมฉบับแรก (ภาพที่ 6-17) ได้ประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ.2540 และได้มีการขยายเวลาคั้งที่สองเมื่อปี พ.ศ.2546 จนปัจจุบันได้มีการประกาศกาผังเมืองรวมในอำเภอบางปะกงขึ้นมาใหม่ (ภาพที่ 6-18)

เมื่อเปรียบเทียบภาพที่ 6-17 และ 6-18 พบว่าพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็คือพื้นที่ ตำบลท่าข้ามซึ่งเปลี่ยนจากสีเหลือง (ที่อยู่อาศัย) เป็นสีม่วง (อุตสาหกรรม) เพราะพื้นที่ตำบลท่าข้ามมีความได้เปรียบในการด้านการคมนาคมและสภาพพื้นที่ซึ่งติดต่อกับด้านจังหวัดชลบุรีและระยองได้ง่ายกว่าพื้นที่ตำบลบางปะกง

เมื่อมองภาพรวมทั้งอำเภอบางปะกงแล้ว จะพบว่าแนวโน้มในการขยายตัวที่เกิดขึ้นมากจะไปเกิดขึ้นที่ตำบลบางวัวและตำบลบางสมัคร เนื่องจากผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมและความได้เปรียบในด้านพื้นที่ เนื่องจากทั้งสองตำบลนี้มีพื้นที่ที่สามารถพัฒนาได้อีกมาก และยังมีความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย เนื่องจากอยู่ติดกับถนนสายหลัก ต่างจากพื้นที่ตำบลบางปะกงซึ่งไม่มีพื้นที่ในการพัฒนา เพราะอยู่ติดกับริมแม่น้ำบางปะกง ประชาชนในพื้นที่ก็ยังประกอบอาชีพประมง โดยมีแรงงานที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรม

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนบางปะกง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมรวมไปแนวโน้มและปัญหาภายในพื้นที่โดยเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษา การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา และนำผลที่ศึกษามาทำการสรุป เพื่อเสนอโครงร่างแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

7.1 สรุปผลการศึกษา

ชุมชนบางปะกงเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของลุ่มแม่น้ำบางปะกงที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจากหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีนในสมัยอยุธยา โดยสภาพทั่วไปของชุมชนการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกจะกระจายตัวอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มอยู่บริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) เป็นหลัก ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมประชากรดั้งเดิมในพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพมากนัก ยังคงทำการค้าขายและทำการประมงเช่นครั้งในอดีตแม้ว่าจะประสบปัญหาสภาวะแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมอยู่บ้างก็ตามโดยมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกงและถนนเส้นในภายในชุมชน โดยมีกลุ่มประชากรรุ่นหลังที่ออกไปมีครอบครัว ได้ย้ายออกมาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมถนนเพื่อความสะดวกในการคมนาคมและการประกอบอาชีพ ขณะที่ประชากรส่วนหนึ่งก็เป็นแรงงานอพยพมาจากต่างถิ่นเพื่อมาประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมก่อให้เกิดที่พักอาศัยประเภทอพาร์ทเมนท์หอพักเกิดขึ้นบริเวณริมถนนสุขุมวิท (สายเก่า) แสดงให้เห็นได้จากการเกิดขึ้นของที่อยู่อาศัยประเภทนี้ภายหลังรัฐได้มีโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกขึ้น

จากนั้นจึงศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ในระดับภาพรวม โดยจากการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน การสัมภาษณ์บุคคลในท้องถิ่น ประกอบกับแนวความคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษาในบทที่ 2 ทำให้สามารถแบ่งวิวัฒนาการของชุมชนออกเป็น 4 ช่วงพัฒนาการ โดยในขั้นตอนของการศึกษาพัฒนาการภายในชุมชนได้ใช้แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและแนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นแนวความคิดหลักในการวิเคราะห์ โดยสามารถสรุปพัฒนาการของชุมชนบางปะกงได้ดังนี้

พัฒนาการของชุมชนบางปะกง ตั้งแต่ช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 4 (ปัจจุบัน พ.ศ.2552) ในช่วงแรก เศรษฐกิจภายในชุมชนจะเป็นการประมงและการค้าขาย จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า ประชากรในชุมชนไม่ได้ทำการประมงเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเพียงอย่างเดียวแต่นำมาแปรรูปเพื่อค้าขายอีกด้วย อีกทั้งเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนซึ่งอยู่บริเวณปากแม่น้ำ ทำให้เป็นจุดศูนย์กลางของการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากทั้งภายในลุ่มแม่น้ำบางปะกงรวมไปถึงชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกด้วย ทำให้ดึงดูดชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก โดยตั้งถิ่นฐานเกาะกลุ่มกันเป็นชุมชนบริเวณเส้นทางสัญจร สังเกตได้จากการสร้างศาลเจ้าบริเวณชุมชน ต่อมาเมื่อการคมนาคมทางบกมีบทบาทสำคัญประกอบกับภาครัฐมีนโยบายที่ส่งเสริมการพัฒนาส่วนภูมิภาคมากขึ้น ส่งผลให้เส้นทางทางบกถูกสร้างขึ้นและพัฒนาอย่างมากทั้งภายในและภายนอกพื้นที่อย่างรวดเร็ว เพราะเป็นทางเชื่อมระหว่างศูนย์กลางอุตสาหกรรมทั้งสองด้านไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ ที่เชื่อมไปยังชลบุรี และระยอง นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ภายในชุมชนถูกพัฒนากลายเป็นแหล่งรองรับแรงงานจากต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยมีการพัฒนามากลายเป็นอพาร์ทเมนท์ หอพัก ห้างเช่า ทำให้การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ใหม่เริ่มเข้าไปเกาะตามแนวถนนเพื่อความสะดวกในการคมนาคม

จากการศึกษาพัฒนาการของชุมชนในภาพรวมแล้ว พบว่าพื้นที่ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงที่มีรูปแบบแตกต่างกันออกไป จึงได้ทำการวิเคราะห์โดยใช้แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชนเป็นแนวความคิดหลักในการศึกษาโดยได้วิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบความหนาแน่นของมวลอาคารต่อพื้นที่ว่าง (figure and ground pattern) เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนพื้นที่สิ่งปลูกสร้างกับพื้นที่ว่าง รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร (land use and building use pattern) เพื่อเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้สอยที่ดิน อาคาร

จากการศึกษาพบว่าบริเวณพื้นที่ดั้งเดิมของชุมชนบางปะกงมีการเปลี่ยนแปลงของมวลอาคารน้อยเนื่องจากสภาพพื้นที่ที่จำกัด การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารเชิงพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยจะขยายตัวออกมายังแนวถนนมากขึ้น ซึ่งแนวโน้มในอนาคตพบว่าการตั้งถิ่นฐานจะออกไปอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งอยู่ติดกันเนื่องจากความสะดวกด้านคมนาคม

7.2 สรุปความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่กับปัจจัยทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบางปะกง

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของชุมชน สามารถสรุปความสัมพันธ์และปัจจัยทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน

เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ หรือสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ ที่ส่งผลโดยตรง และเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้แก่

1) ปัจจัยความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่

ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ จากระบบถนนที่พัฒนาในพื้นที่ ทำให้พื้นที่บริเวณชุมชนบางปะกงและใกล้เคียงมีศักยภาพและความสะดวกในการเข้าถึง มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและการใช้ประโยชน์อาคาร

2) ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและแหล่งประกอบอาชีพ

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการตั้งถิ่นฐานในระยะแรก และเมื่อระยะเวลาผ่านไปทำให้ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพหรือการตั้งถิ่นฐาน

3) เส้นทางสัญจร

เส้นทางสัญจรเป็นปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐาน ในยุคที่การตั้งถิ่นฐานยังคงพึ่งพิงทางน้ำเป็นหลัก ก็ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานริมน้ำเพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพ แต่ต่อมาเมื่อเส้นทางสัญจรทางบกมีความสะดวกขึ้น ก็ทำให้มีการย้ายการตั้งถิ่นฐานไปอยู่บริเวณเส้นทางสัญจรมากขึ้น

4) การเพิ่มขึ้นของประชากรภายในชุมชน

จากการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการแรงงานเกิดขึ้น เป็นปัจจัยดึงดูดให้คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาภายในชุมชนเพื่อพักอาศัยรวมถึงประกอบอาชีพมากขึ้น และจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็ทำให้ต้องมีพื้นที่พักอาศัยเพิ่มมากขึ้นด้วย พื้นที่ว่างของชุมชนจึงถูกพัฒนาเป็นโครงการบ้านจัดสรร อพาร์ทเมนท์ ห้องเช่า และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอก

เป็นปัจจัยที่เกิดจากภายนอกพื้นที่ ที่เป็นแรงผลักดันหรือส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ ได้แก่

1) ปัจจัยนโยบาย โครงการพัฒนา กฎหมายและข้อกำหนดของภาครัฐ

นโยบายและโครงการพัฒนา ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง ที่สำคัญได้แก่ แผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามระเบียบผังเมืองรวม และผังเมืองเฉพาะก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน โดยชุมชนบางปะกงได้รับบทบาทการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าและการบริการระดับอำเภอ และเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมทางด้านเกษตรกรรมทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่งผลในปัจจุบันมีการต่อต้านเรื่องการเปลี่ยนพื้นที่เป็นอุตสาหกรรมจากประชาชนบางส่วนในพื้นที่เกิดขึ้น

ในการศึกษาว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมนั้น มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ซึ่งกระบวนการนี้เป็นไปอย่างมีลำดับขั้นตอน การทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเชิงพื้นที่บนพื้นฐานสภาพเศรษฐกิจและสังคม จะทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน รวมถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อสามารถคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนบางปะกง สามารถสรุปสภาพปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนได้ดังนี้

1. ปัญหาการเกิดมลภาวะภายในชุมชน

เนื่องจากการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ในพื้นที่จึงทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นด้านน้ำเสียซึ่งส่งผลกระทบต่อประมง ด้านอากาศซึ่งมาจากการเผาไหม้จากโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้น

2. ปัญหาพื้นที่เสื่อมโทรมถูกละทิ้ง

จากการที่การพัฒนาจากนโยบายของรัฐไม่ได้ส่งผลต่อเทศบาลตำบลบางปะกงเท่าไร แต่ยังคงส่งผลกระทบต่อชุมชนอื่นๆ ในอำเภอบางปะกง รวมไปถึงจังหวัดฉะเชิงเทราด้วย และเนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของตัวเอง ทำให้มีพื้นที่ในการพัฒนาค่อนข้างจำกัด ทำให้เกิดการพัฒนาในส่วนอื่นของพื้นที่ ทำให้พื้นที่ดั้งเดิมเสื่อมโทรมลง

3. ปัญหาแหล่งอาหารใกล้กับแหล่งอุตสาหกรรม

จากที่ชุมชนบางปะกงได้มีการเพาะเลี้ยงปลากระชังในริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง แต่ในขณะเดียวกันก็ได้มีการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่โดยรอบ ทำให้เมื่อคุณภาพน้ำมีปัญหา ก็มักเกิดปัญหาปลาในกระชังลอยขึ้นมาตายเป็นจำนวนมาก

7.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษา

7.3.1 ข้อจำกัดของการพัฒนา

จากการศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกงนี้ ที่ผ่านมา ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสำรวจภาคสนาม รวมถึงการวิเคราะห์ พบว่านอกจากการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาที่มีผลต่อชุมชนทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลแล้ว ยังพบข้อจำกัดของการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปข้อจำกัดในการพัฒนาของพื้นที่ได้ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ จากการที่เป็นเมืองที่มีการค้าขายและคมนาคมทางน้ำมาตั้งแต่อดีต ทำให้ชุมชนเดิมของบางปะกงตั้งอยู่บริเวณริมน้ำซึ่งยากต่อการพัฒนา และมีสภาพพื้นที่ที่จำกัด ทำให้หาพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีทำเลเหมาะสมในการพัฒนาได้ยาก

7.3.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบางปะกง

จากการศึกษาลักษณะทั่วไปของพื้นที่ การศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทั้งภาพรวมและในพื้นที่เทศบาลตำบลบางปะกง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง พบว่าจากข้อจำกัดในการพัฒนาพื้นที่ทำให้บทบาทของชุมชนบางปะกงมีแนวโน้มที่จะเป็นเมืองที่พักอาศัย ไปจนถึงเมืองที่ให้บริการด้านการค้า เห็นได้จากการพัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกันจากข้อจำกัดนี้เอง ทำให้การพัฒนาภาคอุตสาหกรรมไปเกิดในพื้นที่อื่นที่มีความสามารถในการพัฒนามากกว่า ทำให้อาณาเขตบทบาททางการค้าและการบริการอาจจะไปเกิดขึ้นในพื้นที่อื่นที่มีความสะดวกในการเข้าถึงมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นตำบลบางวัด ตำบลบางสมัคร เป็นต้น จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ของชุมชน และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ภายในชุมชน ทำให้สามารถกำหนดข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนบางปะกงในอนาคตได้ดังนี้

7.3.3 แนวทางพัฒนาพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางปะกง

ในการศึกษาพบว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ติดริมแม่น้ำบางปะกง ทำให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนกระจายอยู่บริเวณริมแม่น้ำ อีกทั้งยังพบว่ามีการเล่นซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำที่สำคัญอยู่บริเวณพื้นที่ จึงควรที่จะทำการอนุรักษ์ไว้เพื่อให้คงสภาพดีต่อไป เพราะจะทำให้สภาพแวดล้อมภายในชุมชนอีกทั้งอาชีพการประมงของชุมชนยังคงอยู่ได้อีกด้วย

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนบางปะกงเป็นชุมชนประมงที่มีการเพาะเลี้ยงปลากระชังเป็นจำนวนมาก และจากการพัฒนาอุตสาหกรรมกับพื้นที่โดยรอบ จึงเสนอแนะผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาคุณภาพของปลาที่ทำการเพาะเลี้ยง

รายการอ้างอิง

การปกครอง, กรม. สถิติจำนวนประชากร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.dopa.go.th> [2553, มีนาคม 3]

กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบก ในพื้นที่เมืองฝางธนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

กำพล รุ่งรัตน์. การศึกษาการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมในอำเภอบางปะกงจังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2539.

ขวัญสรอง อติโพธิ. เอกสารประกอบคำสอนปฏิบัติการวางแผน 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, 2545

ควบคุมมลพิษ, กรม. คุณภาพในลุ่มแม่น้ำบางปะกง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.pcd.go.th> [2552, พฤศจิกายน 17]

เจนการ เจนการกิจ. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมในย่านสุขุมวิท. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ฉัตรชัย พงษ์ประยูร. การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536

ดารณี บัญชรเทวกุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. ตำราในโครงการตำราคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

เทศบาลตำบลบางปะกง. เอกสารประกอบการพัฒนาเทศบาลตำบลบางปะกง. แผนยุทธศาสตร์เทศบาลตำบลบางปะกง. 2549.

ธนพรธณ สุนทระ. การพัฒนาอุตสาหกรรม: ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนริมคลองรังสิต. รายงานการศึกษาวิจัย สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ธนพรธณ สุนทระ. การศึกษาผลกระทบสภาพเศรษฐกิจ-สังคม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมบริเวณเขตอุตสาหกรรม จังหวัดปทุมธานี. รายงานการศึกษาวิจัย สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

นำพวัลย์ กิจรัชกุล, ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอบีเดียสโตร์, 2528.

ปรีดา หุตะจุฑะ. พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

พิมพ์อุมา ไตสินธพ. คลองเชื่อมกับพัฒนาการของชุมชนในลุ่มแม่น้ำบางปะกง ระหว่าง พ.ศ.2420-2500. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.

โรงงานอุตสาหกรรม, กรม. สถิติจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.diw.go.th> [2553, มีนาคม 5]

ลอยหล้า ชิตเดชะ. แนวทางการพัฒนาทางกายภาพของชุมชนประมงในอำเภอไทยฝั่งตะวันออก. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ. การเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดของชุมชนริมน้ำดั้งเดิมในพื้นที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

สาลีณี มานะกิจ. ความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคาทอลิกบ้านท่าแร่ จังหวัดสกลนคร พ.ศ.2427-2508. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

สมลักษณ์ บุญนรงค์. การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของชุมชนกะทู้ จังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สมลักษณ์ บุญนรงค์. การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของเมืองสงขลาเขาหัวแดง จังหวัดสงขลา. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือปีที่ 19 ฉบับที่ 3 ก.ย. – ธ.ค. 2552.

สุริชัย หวันแก้ว, ปรีชา คูวินทร์พันธุ์และประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : รายงานผลการศึกษาวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช, 2543.

สุวิทย์ ไทพยวัฒน์. วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2394-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.รายงานความก้าวหน้าการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ระยะที่ 2.เอกสารรายงานความก้าวหน้า: กรุงเทพฯ : 2548.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onec.go.th> [2553, สิงหาคม 18]

สำนักงานสถิติแห่งชาติ.สถิติจังหวัดฉะเชิงเทรา [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nso.go.th> [2553, กันยายน 19]

อมรา พงศาพิชญ์. ภาวะเมืองและกรอบการวิเคราะห์. วารสารการวางแผน: เมืองและภูมิภาค, ฉบับที่ 1 (กันยายน 2528)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวิวัฒน์ กิ่งสุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2526 ที่จังหวัดอุบลราชธานี สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ภาควิชา ภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ในปีการศึกษา 2549 และเข้า ศึกษาต่อในหลักสูตรผังเมืองมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550